

REHABILITERINGS- OG FORSKNINGSCENTRET FOR
TORTUROFRE

MOD EN FÆLLES INDSATS

NETVÆRKSARBEJDE TIL FOREBYGGELSE AF UNGDOMSKRIMINALITET I TRAUMATISEREDE FLYGTNINGEFAMILIER

Mette-Louise Johansen, Tina Mouritsen og Edith Montgomery

Oktober 2006
Et samarbejdsprojekt mellem
Rehabiliterings- og Forskningscentret for Torturofre (RCT)
og Karlebo Kommune

MOD EN FÆLLES INDSATS

Netværksarbejde til forebyggelse af ungdomskriminalitet i traumatiserede flygtningefamilier
Mette-Louise Johansen, Tina Mouritsen og Edith Montgomery

Rehabiliterings- og Forskningscentret for Torturofre (RCT)

Borgergade 13, 1300 København K

Telefon: 33 76 06 00

E-mail: rct@rct.dk

www.rct.dk

ISBN 87-90878-13-2

Forside

Foto: GCMHP

© 2006 RCT

Denne publikation kan frit kopieres og citeres med tydelig angivelse af kilden.

FORORD

Metodeudviklingsprojektet er gennemført af Rehabiliterings- og Forskningscentret for Torturofre (RCT) i samarbejde med Karlebo Kommune. Antropolog Mette-Louise Johansen har været daglig ansvarlig for projektet, hun har fungeret som tovholder og gennemført de kvalitative interviews før og efter interventionen. Familieterapeut Tina Mouritsen, teamleder i familieafdelingen på RCT, har været mødeleder på de fleste netværksmøder, og forskningschef på RCT, psykolog Edith Montgomery har været faglig ansvarlig for projektet og har varetaget mødelederfunktionen på enkelte netværksmøder.

Vi vil gerne takke alle familierne og de professionelle faggrupper i Karlebo Kommune for at sætte tid af til forskningsinterviews og møder i forbindelse med dette projekt og for deres engagement i projektet. Ligeledes en tak til projektets styregruppe i Karlebo Kommune for råd og vejledning i processen og til Ungecenteret for lån af lokaler.

Projektet er gennemført med støtte fra Socialministeriet, Sygekassernes Helsefond og Egmont Fonden.

Mette-Louise Johansen, Tina Mouritsen og Edith Montgomery,
Rehabiliterings- og Forskningscentret for Torturofre, 10. oktober 2006

INDHOLD

MOD EN FÆLLES INDSATS OVER FOR UNGDOMSKRIMINALITET	6 -
Læsevejledning	7 -
Baggrunden for projektet	7 -
Hvad er et netværksmøde?	9 -
Projektets teoretiske forankring	9 -
Sammenfattende pointer	11 -
MANUAL TIL ORGANISERING OG IMPLEMENTERING AF NETVÆRKSMØDER.....	14 -
Planlægning og opstartsperiode.....	14 -
Definition af målgruppe.....	14 -
Rekruttering af mødeleder(e) og tovholder(e).....	14 -
Visitationsprocedure.....	15 -
Definition af netværket	16 -
Tolk.....	18 -
Informeret samtykke.....	19 -
Kontakt og information til netværket.....	20 -
Forældreinddragelse.....	22 -
Indkaldelse til netværksmøder.....	22 -
Setting for møderne	23 -
Proces.....	23 -
Motivation af deltagerne	24 -
Afbud.....	25 -
Referater	26 -
Tovholderens neutralitet.....	27 -
Andre aspekter af tovholderfunktionen.....	28 -
Midtvejsevalueringer.....	28 -
Netværksmøder i flere udgaver.....	29 -
Afrunding af netværksmøderne.....	31 -
ERFARINGSOPSAMLING FRA PROJEKTET I KARLEBO KOMMUNE.....	33 -
Kortlægning af familiernes problemområder og netværk	34 -
Familie 1	35 -
Familie 2.....	38 -
Familie 3.....	41 -
Familie 4.....	44 -
Familie 5.....	46 -
Sammenfatning af problemområder fra forældrenes perspektiv.....	49 -
Sammenfatning af problemområder fra de professionelle perspektiv.....	50 -
Processen med netværksmøderne.....	53 -
Familie 1	53 -
Familie 2.....	57 -
Familie 3.....	62 -
Familie 4.....	66 -

Familie 5	- 71 -
Tematisk diskussion	- 76 -
Vidensdeling og samarbejde – hvem ejer sagen?	- 76 -
Netværksmøder forpligter, når der ”kommer ansigter på”?	- 81 -
Samarbejde og familiernes fjendebilleder.....	- 84 -
Forældrenes deltagelse på møderne.....	- 91 -
Inklusion og eksklusion – og rummelighed.....	- 92 -
 VÆRKTØJSKASSE TIL SYSTEMISK MØDELEDELSE	- 99 -
 Den teoretiske baggrund for netværksmøderne	- 99 -
Æstetikens domæne	- 100 -
Produktionens domæne	- 100 -
Reflektionens/forklaringens domæne	- 100 -
 Det første netværksmøde.....	- 100 -
Dagsorden.....	- 101 -
 Efterfølgende netværksmøder	- 102 -
Dagsorden.....	- 102 -
 Nøgleelementer i mødeledelsen.....	- 102 -
Kontekst.....	- 103 -
Metakommunikation.....	- 103 -
Nonverbalt sprog.....	- 104 -
Neutralitet	- 104 -
Lineære og cirkulære spørgsmål.....	- 105 -
Eksempel på en opsummering.....	- 108 -
Mødeleder under reflektionens og forklaringens runde.....	- 109 -
Følelser på et netværksmøde	- 111 -
Notater under et netværksmøde	- 113 -
Børn til netværksmøder.....	- 113 -
Netværksmøder i hjemmet	- 114 -
Hvem skal lægge ud til et netværksmøde?	- 114 -
Tiden.....	- 115 -
Pauser	- 115 -
Afbud.....	- 115 -
Tolkning	- 116 -
 APPENDIKS: FORSKNINGS- OG EVALUERINGSMETODE	- 118 -
 Undersøgelsespopulation	- 118 -
 Dataindsamling	- 118 -
Semistrukturerede interviews.....	- 118 -
Uformelle etnografiske samtaler	- 119 -
Deltagende observation.....	- 119 -
Logbog og noteringer.....	- 120 -
 Validitet.....	- 120 -
 Analyse	- 121 -
 Den afrundende evaluering	- 121 -
Semi-strukturerede evalueringsinterviews.....	- 122 -
Fokusgruppeinterviews	- 122 -
semi-strukturerede telefoninterviews.....	- 123 -

LITTERATUR	- 124 -
BILAG 1	- 128 -
BILAG 2.....	- 134 -
BILAG 3.....	- 140 -

MOD EN FÆLLES INDSATS OVER FOR UNGDOMSKRIMINALITET

Denne rapport indeholder en metodemodell til forebyggelse af ungdomskriminalitet i danske kommuner. Metodemodellen består af anvisninger til gennemførelsen af processuelle netværksmøder mellem traumatiserede flygtningeforældre og de professionelle fagpersoner, som arbejder med deres børn på tværs af kommunen. Rapporten giver anbefalinger til organisering og implementering af veldefinerede netværksmødeforløb samt metoder til gennemførelsen af systemisk mødeledelse.

Den netværksorienterede tilgang lægger vægt på *inddragelse* af forældrene, *vidensdeling* mellem professionelle faggrupper samt *dialog* og *ansvarsfordeling* mellem fagpersoner og forældre. Metodemodellen skal skabe større forståelse og handlingskompetence mellem udsatte flygtningefamilier og kommunale institutioner, og den er således et væsentligt skridt i retningen mod en aktiv borgerinddragelse på børn- og ungeområdet.

Formålet med metodemodellen er:

- At styrke og understøtte samarbejdet mellem traumatiserede flygtningeforældre og professionelle faggrupper omkring familiernes børn med henblik på forebyggelse af ungdomskriminalitet
- At styrke og koordinere samarbejdet imellem kommunale faggrupper og institutioner med henblik på forebyggelse af ungdomskriminalitet

Metodemodellen henvender sig til kommunale ledere, politikere, kriminalpræventive projekter, danske politikredse, socialfaglige udviklingscentre samt professionelle faggrupper såsom socialrådgivere, skolelærere, pædagoger, socialpædagoger, familiebehandlere, SSP, PPR og alle andre, som ønsker en ensartet, overskuelig og gennemskuelig tværfaglig indsats.

Målgruppen for forebyggelsesindsatsen er udsatte børn i flygtningefamilier i alderen 7-13 år. Børnene vil ofte have ældre søskende, som er ude i en kriminel løbebane. Aldersgruppen er valgt på baggrund af, at en forebyggende indsats må sættes ind, før børnene kommer ud i egentlig kriminalitet.

Metodemodellen er blevet udviklet og afprøvet i samarbejde med Karlebo Kommune i et pilotprojekt fra august 2005 til juni 2006. Projektet kombinerede 1) kvalitativ undersøgelse af mødet mellem traumatiserede flygtningeforældre og det kommunale system, 2) intervention med fem netværksforløb over 7 måneder og 3) kvalitativ evaluering af interventionen.

I projektet deltog fem flygtningefamilier, hvor fædrene var torturoverlevere og hvor der var en eller flere kriminelle børn over 15 år samt drengebørn i alderen 7-13 år. I en af familierne var der ingen kriminelle børn over 15, men mange bekymringer for den ældste dreng på 12 år.

Udover de fem familier deltog alle de faggrupper, der havde en relation til familiernes børn samt forældrenes pensionsrådgivere, rådgivere i arbejdsmarkedsafdelingen, familiebehandlere og praktiserende læger.

Metodeudviklingsprojektet blev udført med støtte fra Socialministeriet, Egmont Fonden og Sygekassernes Helsefond.

LÆSEVEJLEDNING

Rapporten er inddelt i tre dele, som kan læses uafhængigt af hinanden. **Del I** er en manual til organiseringen og implementeringen af netværksmøder, og den henvender sig til tovholderen/projektkoordinatoren i forløbet. Manualen indeholder anbefalinger til planlægning og opstart af netværksarbejdet, styring og koordinering af netværksprocessen samt til afrunding af netværksmøder i enkeltforløb. Anbefalingerne er baseret på erfaringer fra projektet.

Del II er en erfaringsopsamling fra projektet i Karlebo Kommune, hvor metodemodellen er udviklet og afprøvet. Første kapitel er en beskrivelse af de fem familier i projektet, deres problemområder og deres relation til de professionelle faggrupper i kommunen. Kapitlet afrundes med en sammenfatning af problemområderne set fra henholdsvis forældrenes og de professionelle perspektiv (side 49), som vi anbefaler fagpersoner på familie/børn- og ungeområdet at læse. Andet kapitel er en beskrivelse af familiernes proces og udvikling fra første til sidste netværksmøde. Kapitel 1 og 2 kan læses igennem i deres sammenhæng, men man kan også springe mellem dem for at følge en bestemt familie kronologisk. Tredje kapitel er en analyse af mekanismerne i de problemer, som optog både forældrene og de professionelle i projektperioden. Vi sætter her fokus på, hvordan netværksprocessen spiller ind i konteksten. Fjerde kapitel er en kort opsummering af netværksforløbenes resultater.

Del III består af en værktøjskasse med metoder til mødeledelse af netværksmøder. Værktøjskassen uddyber den systemiske teori, metode og praksis med konkrete *cases* fra projektet i Karlebo Kommune. Den henvender sig til den fagperson/gruppe, som skal varetage mødelederfunktionen i netværksprocessen.

Endelig indeholder rapporten et appendiks med de forsknings- og evalueringsmetoder samt dokumentskabeloner og redskaber, der er blevet anvendt i projektet.

Manualen til tovholderen og værktøjskassen til mødelederen kan læses adskilt, men det kan være nyttigt at læse begge dele uanset, hvilken funktion man har i processen.

Af hensyn til deltagerens *anonymitet* nævnes kun fiktive navne i rapporten og der er foretaget andre ændringer, der var nødvendige for at sløre familiernes identitet. Alle originaldata opbevares på RCT.

BAGGRUNDEN FOR PROJEKTET

Ungdomskriminalitet har i de seneste årtier vundet voldsomt indpas på den offentlige dagsorden i Danmark. Grupper som ”2. g’ere” (2. generations indvanderne), gadebander og ”udadreagerende unge” er omdiskuterede på alle niveauer i befolkningen, og de er blevet målgrupper for store forebyggelsesressourcer og sikkerhedsforanstaltninger. Relationen mellem det etablerede samfund og de unge mennesker er dobbeltsidig: ungdommen anskues som bærer af samfundets produktive fremtid, men samtidig har den også potentiale for at afvige fra den gældende samfundsorden og dermed nedbryde udviklingen. Dette vægter tungt i udgangspunktet for den præventive indsats over for ”2. g’erne”, hvor der er sat fokus på uddannelse, beskæftigelse og disciplinering via blandt andet mentor-opdækning og forældre-udvikling. Kriminalpræventive programmer henvender sig på den måde til de unge i deres miljø i forsøget på at sikre deres og samfundets fremtidsmuligheder. Dette projekt er udviklet til at facilitere og koordinere paraplyen af de fremtidsrettede præventive tiltag samtidig med at der gribes ind i nogle af de bagvedliggende årsager til kriminalitet og vold. En årsag er her sammenhængen mellem forældrenes fjendebilleder og vrede over for systemet og børnenes konfliktfyldte interaktion med professionelle voksne i skolen, klubben eller på gaden.

I mange undersøgelser af ungdomskriminalitet fremgår det, at mobiliseringen af kriminalitet og vold hænger sammen med strukturelle problemer med uddannelse, økonomi, beskæftigelse og

marginalisering. Marginalisering forbinder sig blandt andet til de unges følelse af at blive stemplede som kriminelle og ekskluderede på grund af etnicitet (Bek-Pedersen og Montgomery 2004, 2006; Asmussen 2004; Søndergaard 1998; Turner 2004; Goldson and Muncie 2006). Undersøgelser viser i den sammenhæng også, at stereotypificeringer mellem professionelle fagpersoner og de unge er med til at fremprovokere eller forstærke anspændte og vrede møder imellem dem (Ansel-Henry og Jespersen 2003). Som vi vil vise i denne rapport, gør dette sig også gældende for mødet mellem *forældrene* og de forskellige faggrupper, der arbejder med deres børn og familie. Børnene oplever derved at blive bekræftet derhjemme i deres følelse af stigmatisering og marginalisering, og de bærer dette med sig tilbage til mødet med de professionelle i skolen, på gaden eller i klubben. Hvis fjendebilleder og marginalisering er væsentlige årsager til, at unge griber til kriminalitet og vold, foreslår vi altså, at en af måderne at nå de unge på er gennem forældrenes trivsel og samarbejde med myndighederne.

I den forbindelse har vi indblik i en række faktorer, der gør sig gældende i familiernes og de professionelle faggruppers muligheder og barrierer for at påvirke børnenes udvikling: Det er RCT's oplevelse, at der rundt omkring i socialforvaltninger, skoler og daginstitutioner er stor efterspørgsel på viden om flygtningefamilier. Sagsbehandlere, pædagoger og lærere fortæller også, at de er usikre på, hvad de skal stille op med familierne og de udsatte børn. Samtidig fokuserer langt størstedelen af de forebyggende tiltag på unge i alderen 15 år og opefter. I et præventivt perspektiv efterlader det både et videnskabsmæssigt og et handlemæssigt tomrum i forhold til de yngre børn i den præ-kriminelle aldersgruppe.

Ligeledes er det RCT's oplevelse, at flygtningefamilierne mangler information fra og kommunikation med det offentlige netværk i forhold til, hvad der sker med deres børn. Forældrene kan være isolerede fra viden om deres børns liv i skoler og institutioner samt børnenes kriminelle eller voldelige udvikling i omgangskredsen. I mange tilfælde har vi fået indblik i, at de også mangler viden om SSP's og politiets kontakt med børnene. Forældrenes begrænsede indblik og deltagelse i børnenes liv uden for hjemmet kan skyldes en kombination af utilstrækkelig information fra institutionerne og psykiske og fysiske lidelser efter krig, vold eller tortur med øget social isolation, sprog- og integrationsvanskeligheder til følge (Elsass 1995, Montgomery 2005). Forældrene kræver således en ekstra indsats fra institutionernes side i forhold til den information, der gives. Der kræves også en ekstra indsats i forhold til børnene, fordi de belastes af forældrenes traumatisering og selv kan lide af traumer efter krig, overgreb og flugt (Montgomery 2000, 2004). Disse børn og unge har typisk en tilværelse, hvor vold har været normalt tilstanden før flugten og fortsætter med at være det, ofte både uden for og inden for hjemmet i Danmark (Bek-Pedersen & Montgomery 2004, 2006; Gordon 2001). Børn og unge af flygtningefamilier er således særligt udsatte og påvirkelige i voldsprægede nærmiljøer.

Samtidig er omfanget af kriminalitetsforebyggende tiltag, sociale foranstaltninger og socialfaglige professionelle omkring udsatte unge og deres familier vokset stødt, hvilket har medført et stigende behov for tværfaglig koordinering i de danske kommuner. Vi har hørt medarbejdere i forvaltningerne, skolerne, daginstitutionerne, hos SSP og politiet give udtryk for et stort ønske om mere vidensdeling og større sammenhæng i indsatsen over for målgruppen.

På denne baggrund mener vi, at der er behov for udviklingen af metoder til det sociale arbejde med traumatiserede flygtningefamilier, som både kan komme familierne og det sociale og pædagogiske institutionspersonale til gode. Parterne kan gennem større indblik og inddragelse i hinandens praksis opnå en mere effektiv måde at påvirke forekomsten af vold og kriminalitet blandt børnene på. Metodemodellen til afholdelse af netværksmøder retter sig mod at samle forældrene og de professionelle i et åbent mødeforum, hvor der arbejdes struktureret med at skabe dialog og fælles strategier.

HVAD ER ET NETVÆRKS MØDE?

På et netværksmøde er forældrene og deres professionelle netværk samlede i to-tre timer sammen med en mødeleder. Der arbejdes helhedsorienteret, hvorfor fagpersoner til hvert enkelt familiemedlem er repræsenteret. Deltagerne (både forældre og professionelle) beskriver det barn/den voksne de kender, hvorefter der udveksles erfaringer og synspunkter i en fælles diskussion. Til sidst laves der en fælles handlingsplan for, hvad hver enkelt skal foretage sig indtil næste netværksmøde. Der skal være tid til en arbejdsproces imellem netværksmøderne, hvorfor de afholdes med ca. 8-10 ugers mellemrum. Det er op til den enkelte mødeleder og netværket at afgøre, hvor lang tid der er behov for.

Udover at der arbejdes med at opnå de konkrete aftaler og handlingsplaner, arbejdes der også med en terapeutisk forandringsproces på netværksmøderne. Her er holdningsændringer og afmystificering af fjendebilleder et udgangspunkt. Af denne grund kan et enkelt ad hoc netværksmøde ikke dække mødernes målsætning, men der skal iværksættes en række møder i et samlet forløb.

PROJEKTETS TEORETISKE FORANKRING

Metodeudviklingsprojektet har taget sit teoretiske udgangspunkt i community psykologien. I community psykologien har man fokus på personen i en konkret livssammenhæng (Berliner og Refby 2004). Psykologiske problemer forstås i den kontekst, hvori de er opstået og eksisterer. Man ser således på helheden i menneskers livssituation og tager udgangspunkt i menneskers egne opfattelser af deres situation. Psykiske symptomer forstås ikke alene som et fænomen, som kun er knyttet til individet isoleret set, men som noget der er opstået, udviklet og opretholdes i interaktionen mellem personen og dennes nærmiljø. Løsningen på problemerne må derfor også i vid udstrækning findes i denne interaktion. Community psykologien har mange lighedspunkter med andre teoretiske retninger, for eksempel kulturpsykologien, men er mere interventionsorienteret med fokus på beslutningsprocesser, social støtte og nærmiljøets egne ressourcer (Elsass 2003).

Et centralt begreb inden for community psykologien er 'empowerment' (på dansk myndiggørelse). At tænke i empowerment betyder, at man i en intervention forsøger at understøtte menneskers egne bestræbelser på at håndtere deres problemer og livssituation og fremme deres tro på egne handleevner. Fokus vil typisk være både på den enkeltes opfattelse af sin situation, omgivelsernes opfattelse og reaktion og den formelle og uformelle støtte, der kan opnås fra omgivelserne. Målet i en given intervention er at facilitere egne løsningsmuligheder, øge handlekompetencen hos såvel enkeltpersoner som i nærmiljøet og frigøre ressourcer, således at nye og ukendte muligheder opstår.

Ud fra denne tankegang er det naturligt, at forældrene i dette projekt deltager i netværksmøderne sammen med de professionelle, og at der tages udgangspunkt i forældrenes forståelse af hvem, der udgør familiens netværk. I interventionen fokuseres på at udfordre deltagerens opfattelser af problemerne og den måde, de italesættes, både af familierne og det professionelle netværk. Målet er på længere sigt at forebygge kriminel udvikling blandt børnene, og midlet er at arbejde med deltagerens opfattelser, interaktioner, ressourcer og egne løsningsmodeller.

Community psykologien har imidlertid også sine begrænsninger. Ideen om, at ressourcer og støtte kan findes i nærmiljøet, kan være problematisk, idet lokale fællesskaber også kan være undertrykkende og begrænsende for den enkelte (Rønsbo 2004). I dette projekt tog vi udgangspunkt i familiernes egne ønsker om hvem, der skulle inddrages, og kun i få tilfælde valgte de direkte at inddrage personer fra det sociale nærmiljø udover de professionelle. Frygten for eksklusion og stigmatisering syntes – med rette eller urette – større end troen på støtte. Nærmiljøets potentielle ressourcer og mulighed for at yde social støtte blev således kun indirekte

medtænkt i den konkrete intervention. Samtidig må man også være opmærksom på, at selvom empowerment handler om frigørelse af individet gennem magt over egne handlemuligheder, så er empowerment også en måde at "styre" individet på, blandt andet ved at få det til at tage ansvar (Cruikshank 1999). Empowermentarbejdet kan risikere at fungere undertrykkende frem for frigørende, blandt andet hvis det ikke lykkes de professionelle at frigøre sig fra egne ideer og opfattelser. Et konkret eksempel er, når man i kvindefrigørelsens navn forsøger at få muslimske piger til at smide sløret og være frie, selvom de helst vil beholde det på og ikke mener, at sløret har noget med frihed at gøre. Den systemiske interventionsmetode, som anvendtes i projektet, sigtede imod at undgå sådanne konkrete faldgrupper.

Forskningsmetodisk fokuseres der inden for community psykologien på aktionsforskning. Aktionsforskning er kendetegnet ved, at dataindsamling, analyse, fortolkning og intervention foregår i samspil med lokale aktører. Undersøgelsespersonerne fungerer som medforskere i relation til deres egne forhold. Målet er således ikke kun at nå frem til et slutprodukt, men tillige at stimulere en erkendelsesproces hos deltagerne i løbet af forskningsprocessen. Da vi har haft en begrænset tidsramme til forskningsudførelsen i Karlebo, har vi dog valgt at centrere inddragelsen af undersøgelsespersonerne til interventionen samt til reflekterende møder med en kommunal socialfaglig konsulent, der fungerede som kommunal koordinator på projektet. Derudover har vi inddraget den kommunale ledelse i redigeringen af denne rapport og i refleksioner undervejs via en nedsat styregruppe. Resten af forskningsdelen har været afgrænset til en kvalitativ, antropologisk undersøgelse af mødet mellem traumatiserede forældre og professionelle i det kommunale system. Det vil sige, at vi har lagt et tværfagligt snit mellem community psykologien, den systemiske teori og antropologisk teori og metode.

Det antropologiske undersøgelsesperspektiv har haft udgangspunkt i praksisteorien (f.eks. Barth 1966, 1969). Praksisperspektivet ser blandt andet på, hvordan aktører handler og forhandler strategisk i forhold til deres interesser og den situation og kontekst, de befinder sig i. Der sættes fokus på, hvordan aktørerne navigerer i den sociale interaktion ved at positionere sig i forhold til hinanden, blandt andet gennem roller og baggrund (stilling, uddannelse, socialklasse osv.). Det betyder, at aktørerne både indtager roller og samtidig giver hinanden roller (Goffman 1997 [1967]), mens de klassificerer hinanden med bestemte kategorier eller "labels". Disse labels kan aktørerne vælge at identificere sig med eller stille sig imod, hvilket ikke nødvendigvis foregår som en bevidst proces (Jenkins 1997, Hacking 1999). Både det antropologiske, systemiske og psykologiske udgangspunkt er således, at identitet er en dialektisk størrelse, som produceres eller reproduceres i sociale forhandlinger – identitet forstås som en relationel størrelse.

I undersøgelsen har vi set på, hvordan de professionelle faggrupper og flygtningeforældrene fortolker indbyrdes interaktionssituationer forskelligt og hvordan det udmønter sig i deres videre relation og færden. Vi har i den sammenhæng set på de fællestræk, der viser sig i personernes fortællinger og interaktion. Det betyder, at en given social situation ikke skal ses som en isoleret hændelse, men som en del af et større mønster. Dette større mønster befinder sig samtidig inden for en større kontekst, som for eksempel kan være den kommunale organisation. I undersøgelsen har vi set på samspillet mellem de kommunale strukturer (for eksempel administrative procedurer og kompetencefordelinger) og samarbejdet og fjendebillederne imellem de forskellige aktører. Her viser netværksprocessen, at aktørernes interaktion og forhandlinger kan forandre samarbejdsstrukturene inden for systemet.

Den antropologiske metode, som ligger til grund for undersøgelsen, er eksplorativ og kontekstuel og lægger vægt på at forstå en given problemstilling i dybden. Metoden indebærer, at antropologen balancerer imellem at leve sig ind i undersøgelsesfeltet og samtidig distancerer sig fra det, så det er muligt at beskrive fænomener, som personerne inde i feltet ikke ser – eksempelvis fordi de antages som selvfølgeligheder. Den antropologiske metode retter sig således imod at synliggøre overordnede mønstre i sociale begivenheder og forskellige forståelsesuniverser og dermed skabe en form for klarhed over menneskers kulturelle vilkår (Hastrup 1992: 12).

Den eksplorative tilgang har ikke kun været grundlaget for undersøgelsen og analysen af mødet mellem forældrene og de professionelle i Karlebo Kommune. Den har også været udgangspunktet for flere af tovholderens aktiviteter i organiseringen af netværksprocessen. Blandt andet har den været en nøgle til at veksle imellem indsigt i enkeltepisoder og udsigt over en række sammenhængende episoder, som tovholderen har skulle handle i forhold til (for eksempel samarbejdsvanskeligheder). Ligeledes har den også været et redskab til at definere de professionelle netværk sammen med forældrene (se Del I).

SAMMENFATTENDE POINTER

Konklusioner og resultater fra metodeudviklingsprojektet, som uddybes i rapporten:

Problemer og behov:

- De professionelle har behov for større tværfaglig vidensdeling og koordinering i indsatsen over for udsatte børn og unge
- De professionelle ønsker større ansvarstagen hos de øvrige institutioner
- De professionelle ønsker styrket forældresamarbejde og at forældrene tager mere aktivt ansvar
- Forældrene mener, at deres familie bliver overvåget i lokalområdet og i institutionerne
- Forældrenes følelse af stigmatisering medfører en negativ forforståelse af situationer, hvor de kontaktes af professionelle omkring børnenes konflikter i institutionerne eller på gaden – de tolker det som racisme
- Forældrenes følelse af stigmatisering medfører, at de isolerer sig fra arrangementer og møder i de kommunale institutioner
- Når forældrene taler om racisme, fremstår deres forklaringer på konfliktsituationer som utroværdige i fagpersonernes øjne
- Både forældre og fagpersoner oplever, at ansvarsforskydelse og uigennemskuelighed i sagsbehandlingsprocedurer forstærker indbyrdes fjendebilleder
- Forældrenes fjendebilleder videregives til børnene i hjemmet
- Pres udefra på familien medfører pres indefra i familien, bl.a. bliver fædre hurtigere hidsige og aggressive

Resultater efter tre-fire netværksmøder:

- Der er sket en markant positiv forandring i adfærden blandt børnene i alderen 7-13 år
- Der er ikke sket forandringer i adfærden hos de unge i alderen 15 år og opefter

- Netværksmøderne har medført tydeligere og konkret ansvarsfordeling imellem de professionelle og imellem forældrene og de professionelle
- Flere professionelle mener, at det forpligtende forum har hjulpet dem til at udføre deres opgaver inden for en strammere deadline
- Faggrupperne fortæller, at de har opnået et helhedsbillede af familierne
- Flere faggrupper finder det nemmere at kontakte hinanden på tværs efter netværksmøderne
- Der er opnået et styrket samarbejde mellem forskellige faggrupper, men flere udtrykker stadig behov for mere koordinering og vidensdeling
- Faggrupperne mener, at den større indsigt i familierne letter kommunikationen med forældrene og børnene i det daglige arbejde
- Socialrådgivernes § 38 undersøgelser er blevet dækket af netværksmøderne
- Forældrenes engagement og deltagelse i arrangementer og møder i skolernes og fritidsinstitutionernes regi er højnet
- Forældrenes og de professionelle gensidige fjendebilleder er blevet nuancerede eller overvundet
- Netværksmøderne har styrket tilliden mellem forældrene og de professionelle
- Netværksmøderne har medvirket til, at forældrene oplever mindre stress
- For at sikre en god udvikling hos børnene og i forældresamarbejdet skal netværksmøderne følges op og fortsætte til mødelederen og deltagerne vurderer, at de skal afrundes

DEL I

MANUAL TIL ORGANISERING OG IMPLEMENTERING AF NETVÆRKS MØDER

VEJLEDNING TIL TOVHOLDEREN OG PROJEKTKOORDINATOREN

MANUAL TIL ORGANISERING OG IMPLEMENTERING AF NETVÆRKS MØDER

Denne manual indeholder en beskrivelse af metoder til organisering og implementering af netværksmøder, som guider tovholderne af processen til en ensartet indsats over for enkeltsager. Manualen henvender sig til den eller de personer, som har en koordinerende rolle i forhold til afholdelsen af netværksmøder, og vi henviser til værktøjskassen i Del III for metoder til selve mødeledelsen (mødelederrollen). Manualen er tiltænkt kommuner, der ikke arbejder med processuelle netværksmøder eller som har behov for metoder til at styrke allerede eksisterende netværksprocesser.

Manualen indeholder anbefalinger til planlægning og opstart af netværksarbejdet, styring og koordinering af netværksprocessen samt til afrunding af netværksmøder i enkeltforløb. Anbefalingerne er baseret på erfaringer fra projektet. Manualen har et tilhørende appendiks med dokumentkabeloner, der er brugt i projektet.

PLANLÆGNING OG OPSTARTSPERIODE

At sætte professionelle og flygtningeforældre/målgruppen sammen omkring et bord og lade dem indgå i en dialog synes som en simpel løsning i en kompleks organisation som en kommune – men den kan være ganske kompliceret at få stablet på benene. For det første skal målgruppen defineres og der skal rekrutteres en tovholder og mødeleder(e) til processen. Derefter dukker der en masse spørgsmål op, når tovholderen skal til at undersøge en given families/målgruppes relationer ind i det offentlige system: *Hvordan* defineres netværket – hvem er inde og hvem er ude? *Hvem* skal definere netværket – tovholderen, socialrådgiveren, forældrene eller en helt tredje? *Hvad* skal deltagerne oplyses om, så de ved, hvad de går ind til? *Hvor* skal møderne afholdes og har det overhovedet nogen betydning? Disse spørgsmål nødvendiggør, at organiseringen omkring netværksmøderne bliver planlagt og udført så systematisk som muligt, så der opnås gennemskuelighed og sammenhæng i arbejdet.

DEFINITION AF MÅLGRUPPE

I dette projekt har målgruppen for forebyggelsesindsatsen været udsatte børn i flygtningefamilier i alderen 7-13 år. Målgruppen for selve netværksmøderne har været børnenes traumatiserede forældre, som har været udsat for tortur eller organiseret vold og alle professionelle omkring børnene og forældrene. Traumatiserede flygtninge stiller nogle særlige krav til processen, som metodemodellen imødekommer.

Metodemodellen kan dog også bruges til andre målgrupper, hvor der er behov for styrket tværfagligt samarbejde og styrket forældresamarbejde. Ligeledes kan den bruges med andre mål for øje end kriminalitetsforebyggelse. Derfor er det op til den enkelte kommune at fastsætte konteksten for modellen.

REKRUTTERING AF MØDELEDER(E) OG TOVHOLDER(E)

Rekrutterer man mødeledere og tovholdere inden for det kommunale system, for eksempel blandt socialrådgivere eller faglige ledere/konsulenter, er det vigtigt at se på personernes *position* og *neutralitet* i forhold til det øvrige netværk og den givne målgruppe. Mødelederens neutralitet er væsentlig for gennemførelsen af den systemiske mødeledelse og tovholderens neutralitet er væsentlig for definitionen af netværkene, konflikthåndtering og integrationen af alle parter i processen. ”Neutraliteten” er altså et centralt omdrejningspunkt for udvælgelsen af fagpersoner til disse funktioner.

Hvem er så egnede til at have mødelederfunktionen på netværksmøderne? Vi anbefaler, at *ingen* af netværksdeltagerne omkring en given familie får mødelederrollen. Familiens socialrådgiver, som i mange kommuner er den, der holder netværksmøder, skal have mulighed for at være på lige fod med resten af netværket og koncentrere sig om at deltage i processen. Socialrådgiverens beskrivelse af forældrene og børnene er mindst lige så vigtig som de andre professionelles – og i det øjeblik rådgiveren inddrages som aktiv part på mødet, mindskes neutraliteten. Det gør sig også gældende for de øvrige fagpersoner i netværket. Et forslag til mødelederfunktionen er derfor en fagperson, som ikke er involveret i ”sagen” og derved nemmere kan løsrive sig fra forforståelser om familiens og netværkets problemer og ressourcer. Det kan for eksempel være en kollega til familiens socialrådgiver, pensionsrådgivere med begrænset kendskab til familien, en faglig konsulent eller faglig leder, psykologer/familiebehandlere, SSP eller PPR.

Hvem er egnede til at have tovholderfunktionen i netværksforløbene? Vi anbefaler, at tovholderrollen gives til en faggruppe, der har mulighed for at lægge distance til netværket, hvis det bliver nødvendigt. Det kan for eksempel være i forhold til eventuelle samarbejdsvanskeligheder mellem forskellige faggrupper og institutioner, hvor tovholderen må positionere sig så uafhængigt som muligt. Såfremt tovholderfunktionen implementeres i socialrådgivergruppen i socialforvaltningen/familieafdelingen, er det vigtigt at forberede denne faggruppe på rollens betydning og implikationer. Vi anbefaler, at tovholderen gives supervision med henblik på fastholdelsen af neutralitet i forhold til kollegaer, netværk og forældre. Tovholderrollen kan ligesom mødelederrollen med fordel lægges ved for eksempel SSP, en faglig leder eller faglig konsulent, som er udefrakommende i forhold til familiernes enkeltsag. Funktionen kan kræve fuldtidsarbejde i nogle perioder (særligt i opstarten af et forløb).

I projektet i Karlebo havde vi ansat en kommunal koordinator, der var socialfaglig konsulent for socialrådgiverne på børn- og ungeområdet og som skulle varetage kontakten mellem tovholderen (RCT) og kommunen. Funktionen er ikke nødvendigt, hvis kommunen selv varetager netværksopgaven.

VISITATIONSPROCEDURE

Den primære udvælgelse af familier til netværksmøderne vil typisk komme til at foregå gennem socialrådgivere i socialforvaltningen/familieafdelingen, som arbejder ud fra et helhedsorienteret indblik i målgruppen. Socialrådgiverne har i dette projekt udvalgt familier på baggrund af RCT's målgruppekriterier og efter deres egen vurdering af, hvem der kunne få glæde af netværksprocessen. De har således fungeret som *nøglepersoner* i visitationen til projektet. Det er dog meningen, at andre faggrupper også skal kunne fungere som nøglepersoner, blandt andet lærere, pædagoger, politi osv. mulighed for at gribe ind tidligt med en forebyggende indsats. Hvis sådanne faggrupper bliver nøglepersoner i visitationen af en familie, opfordrer vi tovholderen til at have klare retningslinier med socialrådgiverne i socialforvaltningen/familieafdelingen om fremgangsmåden. Bliver socialrådgiverne ikke spurgt til råds i forhold til de foranstaltninger, der allerede er på familierne, kan fagpersonerne komme til at modarbejde hinanden. Derfor er det vigtigt at have en klar procedure for visitationen af familier til netværksprocessen.

Som udgangspunkt er ambitionen med netværksmetoden at forældrene skal inddrages på deres egne præmisser, og de er derfor blevet *spurgt*, om de vil deltage i processen. Der kan være andre kontekster for møderne, hvor forældrene ikke spørges direkte om deres deltagelse, men blot indkaldes og informeres om dagsordenen på forhånd. Det er særligt i de tilfælde, hvor tovholderen vurderer, at forældrene vil takke nej, hvis de spørges, og hvor de dermed udelukkes fra at blive inddraget.¹

¹ Netværksmøder er blandt andet blevet anbefalet til anbringelsessager (se Allégårdsprojektet 2004).

Visitationen af familier i dette projekt er foregået ved, at socialrådgiverne (den pågældende *nøgleperson*) har kontaktet forældrene og spurgt, om de ville ringes op af tovholderen (RCT) omkring tilbuddet. De har ikke beskrevet tilbuddet i telefonen, men blot formidlet kontakten mellem forældrene og tovholderen. Informationer om netværksprocessen kræver en tolk og et tillidsopbyggende møde, som ikke kan gennemføres over en telefon. Nogle socialrådgivere har valgt at indkalde forældrene til en samtale, hvor de med tolk har fortalt om projektet ud fra vores skriftlige materiale (bilag 1). Derefter har de formidlet kontakten til tovholderen. Af hensyn til tavshedspligten skal socialrådgiverne have forældrenes mundtlige samtykke til udlevering af informationer, telefonnumre og adresser til tovholderen.

Visiteres en familie af en anden fagperson end socialrådgiveren, eksempelvis en lærer, opfordrer vi til at følge denne kontaktprocedure *efter* at tovholderen har talt med familiens socialrådgiver. Kommer tovholderen fra en anden enhed i kommunen end socialrådgiverne skal det understreges, at forældrene først skal give mundtligt samtykke til denne samtale. Det kan derfor være nødvendigt, at tovholderen opfordrer læreren til selv at tale med familiens socialrådgiver om et samarbejde.

Vi har sendt skriftlig information (bilag 1) om projektet til forældrene, før tovholderens informationsamtale. Forældrene har understreget, at det gav dem mulighed for at forberede sig på samtalen – en mulighed de ikke ville have undværet.

Anbefalinger:

- Forbered en klar visitationsprocedure
- Familiernes socialrådgiver i socialforvaltningen/familieafdelingen inddrages før forældrene kontaktes
- Kontakten mellem tovholder og forældre formidles af den fagperson, der retter henvendelse til tovholderen
- Lav en aftale med forældrene om en samtale med tovholderen eller en given fagperson – undgå at formidle tilbuddet over telefonen
- Send forældrene skriftlig information (oversat) inden samtalen

DEFINITION AF NETVÆRKET

Når forældrene har givet tilsagn til at deltage i netværksprocessen efter en indledende samtale med tovholderen, kan der aftales et møde, hvor de sammen udpeger familiens professionelle netværk. Definitionen af netværket hænger uadskilleligt sammen med de problemstillinger og behov, der er hos forældrene i forhold til deres relation til de professionelle. Derfor opfordres tovholderen til at definere det professionelle netværk i samråd med forældrene. Familiens relation til og samarbejde med de forskellige professionelle kan have stor betydning for, hvem de ønsker til stede ved møderne, hvordan møderne kommer til at forløbe og hvilke problemstillinger forældrene finder vigtige at løse. Det, vi er ude efter, er således ikke kun, hvem familien er i kontakt med, men også indholdet i og betydningen af kontakten, *som de ser den*. Derfor er tovholderens mål at opnå indblik i, hvordan forældrene oplever deres møde med de forskellige kommunale institutioner.

Dette betyder ikke, at tovholderen kommer helt blank til samtalen med forældrene om deres netværk. Tovholderen har som regel en idé om, hvilke institutioner familien er i kontakt med og dette er ikke blot en fordel, men også en nødvendighed for samtalen. En liste kan for eksempel bestå af:

- Skole
- Daginstitution
- Fritidsinstitution/klub
- Socialrådgiver i arbejdsmarkedsafdelingen
- Socialrådgiver i pensionsafdelingen
- Socialrådgiver i familieafdelingen
- Praktiserende læge

Derudover repræsenteres ofte en eller flere af følgende faggrupper:

- PPR
- SSP
- Nærpolitiet/politiet
- Støttekontaktpersoner
- Familiebehandlere
- Ungdomserhvervsvejledere

En liste som denne er god at have med, så tovholderen ikke udelukker vigtige faggrupper under samtalen.

Der kan opstå den situation, at forældrene under ingen omstændigheder ønsker at have en bestemt person eller faggruppe til stede ved netværksmøderne, selvom tovholderen mener, at det er vigtigt. Flere forældrepar ønskede for eksempel ikke at have politiet repræsenteret ved vores netværksmøder. Det var på trods af, at faggruppen optog dem meget i deres dagligdag. Disse forældre nåede efter to eller tre netværksmøder frem til at åbne op for en dialog med politiet og i den ene familie blev en betjent inviteret til det sidste netværksmøde. Det er altså vigtigt for tovholderen at vide, at forældrenes holdning ikke er statisk, men kan flytte sig undervejs, således at processen ikke forceres.

Vi opfordrer tovholderen til at gøre det klart for forældrene, hvad formålet med at definere netværket er: *Forældrene skal hjælpe tovholderen til at kunne facilitere et møde med de personer, de selv ønsker at få et bedre samarbejde med.* Her er det vigtigt at formidle til forældrene, at mødelederen tager hånd om at styre eventuelle gamle og/eller nye konflikter, der kan komme frem på netværksmøderne, så der skabes mulighed for forandringer i samarbejdet. For tovholderen kan formidlingen af disse målsætninger være med til at etablere et fortroligt rum med forældrene. Det fortrolige rum kan også gøres lettere at opnå ved, at mødet afholdes som et hjemmebesøg. Vi har erfaring med, at det skaber tillid mellem forældre og tovholder at være i familiernes hjem. Det kan være med til at adskille tovholderen fra ”kommunen” eller vedkommendes institution, det foregår i familiens trygge rammer og på deres præmisser, det virker mere uformelt, og det kan være nemmere for familien at beskrive konfliktfyldte relationer til en faggruppe, der ikke sidder i lokalene ved siden af.

Endelig skal det nævnes, at tovholderen kan vælge at spørge forældrene, om de har tætte familiemedlemmer, venner eller en nøgleperson fra lokalsamfundet, som de ønsker skal deltage i processen. Disse sociale relationer kan være gode at inddrage, hvis de har betydning for børnene eller familien som helhed og kan bakke forældrene op i deres ansvar og opgaver imellem netværksmøderne.

Anbefalinger:

- Forbered en liste med institutioner som familien formodes at have kontakt med
- Informer forældrene om formålet med at definere netværket og bed dem klargøre, hvordan de opfatter det (for at undgå misforståelser)
- Understreg tavshedspligten omkring forældrenes beskrivelser af deres relationer til faggrupperne/personerne
- Vær åben og lyt
- Noter undervejs og forklar, at det er for at huske, hvad de siger
- Bed forældrene beskrive både gode og mindre gode relationer (eventuelle konflikter)
- Vær forberedt på at strukturere samtalen, så fortællinger om konflikter ikke tager al tiden
- Spørg forældrene, hvilke professionelle, de mener, er vigtigst for dem og børnene
- Få bekræftet om forældrene ønsker at invitere de fagperson, de nævner
- Afrund med at gentage for forældrene, hvem de har defineret i deres netværk og inviteret til møderne
- Bed om tilladelse til at kontakte dem igen, hvis der dukker flere fagpersoner op, som er glemt i samtalen og fortæl dem, hvordan de kan tage kontakt, hvis de selv kommer i tanke om flere

TOLK

Det er erfaringen fra dette projekt, at tolkningen af samtaler og møder med forældrene er et afgørende kommunikationsredskab, også selvom man som fagperson vurderer, at forældrene taler tilstrækkeligt dansk. Vi opfordrer i den sammenhæng tovholderen til at tale med tolken inden en samtale med forældrene for at høre, hvordan der tolkes. Det har betydning for, hvor længe man selv kan tale, før der skal holdes pause til oversættelsen. Hold øje med tolkens signaler om behov for en pause til oversættelsen og vær tydelig og klar i formuleringerne. Vi anbefaler derudover at indbygge en kort evaluering med tolken efter en samtale, hvor denne kan beskrive sin oplevelse af situationen i tolkemæssig henseende. Det optimerer muligheden for at komme misforståelser til livs.

Af hensyn til tolken skal der indbygges pauser i samtalerne, hvis de varer flere timer. Det kan være med til at sikre kvaliteten i oversættelsen, fordi tolkens koncentration fastholdes. Aftal med

tolken og forældrene, hvornår der holdes pause og giv tolken mulighed for at forlade rummet på dette tidspunkt.

Ressourcerne til tolkning kan være begrænsede i kommunen, hvorfor mange institutioner ofte kun vælger tolkning til de vigtigste møder. I den forbindelse anbefaler vi tovholderen at prioritere tolkning til de indledende samtaler omkring netværksmøderne. Såfremt netværksprocessen gives som et tilbud til forældrene, hvor de selv træffer beslutning om at deltage, er tolkningen en væsentlig forudsætning for gennemførelsen af informeret samtykke. Derudover er samtalen med forældrene om definitionen af netværket med til at danne grundlag for hele det videre forløb, hvorfor tovholderen har behov for en dybdegående dialog.

Flere forældre bad i projektet om at få den *samme* tolk til at oversætte samtalerne med tovholderen. For forældrene handlede dette om tolkens troværdighed, idet de havde oplevet tolke bryde deres tavshedspligt i lokalområdet. Vi vil i den forbindelse understrege, at det kan være vanskeligt at organisere samtaler og netværksmøder efter tolkens tid og ressourcer – alene dét at skulle finde en tid, hvor alle de professionelle i netværket kan mødes er vanskeligt nok. Derfor opfordrer vi tovholderen til at gøre det klart, at forældrenes ønsker vil blive imødekommet *så vidt det er muligt* og begrunde, hvorfor det ikke nødvendigvis lader sig gøre. Derudover skal tolkens tavshedspligt gøres klar for forældrene inden samtalen påbegyndes.

Det er ligeledes vigtigt at klarlægge tolkens habilitet ved at spørge vedkommende og forældrene, om de kender hinanden, når de mødes. Nogle gange kan forældrene ønske en tolk, som de kender og har tillid til, men som kommer til at forstyrre tovholderens samtale. Er tolken for eksempel en god ven af familien, kan han/hun være inhabil i sin tolkning og skal ikke bruges igen. Vi har blandt andet erfaret, at inhabilitet udmønter sig i, at tolken ikke oversætter ordret, at tolken svarer på spørgsmål for forældrene i stedet for at oversætte dem eller at tolken viser modstand over for tovholderens udtalelser. For at mindske risikoen for inhabilitet eller dårlig tolkning er det vigtigt at bruge uddannede, professionelle tolke.

Anbefalinger:

- Brug tolk til informeret samtykke, hvor formålet med netværksforløbet skal formidles
- Brug tolk til definitionen af det professionelle netværk sammen med forældrene
- Klargør tolkens tavshedspligt for forældrene
- Undersøg tolkens habilitet i forhold til forældrene
- Aftal samtaleforløbet med tolken og evaluer samtalerne med tolken bagefter
- Efter en times tolkning skal der være en pause

INFORMERET SAMTYKKE

Forældrenes skal give skriftligt samtykke til vidensudvekslingen mellem tovholderen og det øvrige netværk før og imellem netværksmøderne. Samtykkeerklæringen skal give tovholderen lov til at udveksle informationer med de professionelle om familiens medlemmer og forældrenes sociale, sundhedsmæssige og økonomiske situation. Det sundhedsmæssige aspekt er taget med i forhold til målgruppen i dette projekt, hvor de praktiserende læger har deltaget i netværksmøderne.

Det er vores erfaring, at det kræver tillid fra forældrene at underskrive samtykkeerklæringen. Vores erfaring kan bunde i, at vi var nye ansigter for forældrene og ikke fungerede som kommunale myndigheder, sammen med hvem de er vant til at underskrive papirer. Hvis tovholderen er familiens socialrådgiver kan situationen måske være lettere. Vi opfordrer dog tovholderen til at vente med samtykkeerklæringen til efter den samtale, hvor forældrenes netværk defineres. På dette tidspunkt har tovholderen haft et par samtaler med forældrene og har haft mulighed for at positionere sig som deres facilitator i samarbejdsprocessen. Tovholderen kan lette situationen yderligere ved at klargøre, at det ikke er muligt at invitere de professionelle uden forældrenes tilladelse. I dette projekt har vi desuden både givet forældrene en samtykkeerklæring på dansk og arabisk, så de vidste, hvad de skrev under på. Tre af forældreparrene har kun underskrevet den arabiske erklæring, mens de sidste to underskrev den danske.

I én familie har vi oplevet, at underskriftssituationen vækkede faderens minder om afhøringer forbundet med tortur. Denne far afbrød situationen ved at fortælle, at han fik det dårligt af det stykke papir, der lå foran ham, og han bad os om at klare det med hans mundtlige samtykke. I denne familie fik vi moderens underskrift i enerum. Flashbacks til traumerelaterede situationer af denne slags kan være svære for tovholderen at forberede sig på, hvorfor faderens reaktion er god at have i baghovedet. Vi anbefaler, at tovholderen ikke spørger ind til den traumatiske begivenhed og afbryder samtalen, hvis faderen eller moderen selv begynder at fortælle. Det kan virke "naturstridigt" at skulle afbryde en sådan fortælling, der virker fortrolig fra forældrenes side, især når tovholderen er ved at opbygge forældrenes tillid. Tovholderen opfordres dog til at være konsekvent, da situationen kan åbne op for reaktioner, som denne ikke nødvendigvis er fagligt rustet til at lukke ned igen. Spørg eventuelt forældrene, hvordan de har det med at underskrive tilladelsen, før den lægges frem (uden at spørge om det vækker dårlige minder). Tovholderen kan også give forældrene nogle dage til at underskrive og sende erklæringen i en frankeret kuvert. På den måde kan det gøres så let som muligt for forældrene at komme omkring underskriftssituationen.

Anbefalinger:

- Skriftlig samtykkeerklæring indhentes efter samtalen om det professionelle netværk og når tovholderen skønner, at forældrene har opbygget tillid
- Forældrene skal informeres om formålet med erklæringen
- Forældrene imødekommes ved at få en erklæring, der er oversat til deres eget sprog
- I eventuelle flashback-situationer afbrydes beskrivelser af traumatiske begivenheder og samtykkeerklæringen lægges væk

KONTAKT OG INFORMATION TIL NETVÆRKET

Når der træffes beslutning om at arbejde med netværksprocesser i en kommune, er det en fordel at informere bredt om dette til de institutioner, der formodes at blive inddraget undervejs. Informationen kan både være mundtlig gennem oplæg på personalemøder/fællesmøder/temadage eller lignende samt skriftlig i form af brochurer, der beskriver formålet og netværksdeltagernes rolle og opgave (bilag 2). Vi anbefaler, at informationen gives både mundtligt og skriftligt, så medarbejderne har størst mulig chance for at lagre den viden, de får.

Informationen gives på forskellige niveauer inden netværksmøderne startes op: 1) til ledelsen, 2) til alle medarbejderne i de givne institutioner og 3) til de medarbejdere, der er inviteret til et netværksmøde. Det kan være vanskeligt at finde tid til at informere lærere og pædagoger i adskillige skoler og daginstitutioner i kommunen, hvorfor der kan træffes aftale med lederne

om, at de videreformidler informationen, det skriftlige materiale og kontakten til tovholderen. Idet der kan være udskiftninger i personalegruppen i de forskellige institutioner eller en netværksdeltager kan få behov for at sende en vikar, er det vigtigt at *alle* medarbejderne er informerede om netværksarbejdet.

Arbejdes der allerede med ad hoc netværksmøder i kommunen, opfordrer vi til at informere lederne og medarbejderne om formålet med og implikationerne ved at iværksætte en *proces* af møder.

Det er en balancegang at sørge for, at medarbejderne i de forskellige institutioner ikke oplever, at der bliver trukket noget ned over hovedet på dem, men at de motiveres til at gå ind i netværksprocessen. Det er vores erfaring, at det er vigtigt for medarbejderne, at projektet *giver mening* i forhold til deres daglige arbejde. Derfor er det væsentligt at gøre plads til diskussioner om sammenhængen mellem den almindelige drift og netværksarbejdet. Drøftelserne med medarbejdergrupperne har altså til formål at skabe sammenhæng mellem netværksmøderne og den enkeltes arbejde, tid og ressourcer.

Når en familie er visiteret til netværksprocessen, kontaktes ledelsen i de relevante institutioner igen med information om, hvilke medarbejdere, der vil blive inviteret til netværksmøder. Derefter kontaktes medarbejderne telefonisk. Det er vores erfaring, at mailen ikke altid tjekkes og kan overses, hvorfor tovholderen opfordres til at bruge andre kontaktformer i opstartsperioden.

De professionelle i dette projekt har i vores evaluering gjort det klart, at de var i tvivl om deres rolle, inden de kom til det første netværksmøde. På trods af både mundtlig og skriftlig information er det først blevet klart for deltagerne, hvad projektet går ud på efter første netværksmøde. Flere fortæller, at det store informations-flow i arbejdsdagen gør, at den nye viden ikke har lagret sig hos dem. Desuden kan vi konkludere, at det først er efter den konkrete oplevelse af et netværksmøde, at deltagerne mener, at de har fået ”rigtig indsigt” i, hvad det går ud på. Diskussionen om deltagerens rolle kan eventuelt tages mellem tovholderen og den enkelte medarbejder inden første netværksmøde.

Anbefalinger:

- Informer både skriftligt og mundtligt
- Information gives i rækkefølgen: 1) lederne, 2) hele medarbejdergrupper og 3) medarbejdere, der er inviteret til netværksmøder
- Informationen gives på personalemøder/temadage eller lignende
- Informationen skal skabe mening med projektet i forhold til institutionernes daglige drift
- Inddrag ledelsen i hvilke medarbejdere, der inviteres til netværksmøderne
- Brug telefonen og undgå at foretage første kontakt via e-mail
- De professionelle på netværksmøderne afklares så vidt muligt med tovholderen inden første møde

FORÆLDREINDDRAGELSE

Nogle netværksdeltagere har foreslået, at det første netværksmøde afholdes uden forældrene, så det professionelle netværk kan afklare deres roller, få mere viden om forløbet og sammen sætte mål for netværksprocessen. Vi anbefaler, at *alle* møder afholdes med forældrene. For det første er møderne eksplorative og processuelle, de kan ikke planlægges eller målsættes, da de afhænger af de problemstillinger, som *både* forældre og professionelle finder væsentlige at drøfte.

For det andet kan forældrene opleve at blive presset eller ”kuppet” af netværket, hvis der allerede er skabt en fælles fortælling om dem inden det første møde. Forældrene skal give samtykke til, at de professionelle kan drøfte deres ”sag” uden deres tilstedeværelse, hvorfor de vil være vidende om, at netværket allerede har diskuteret deres familie, når de kommer med på et netværksmøde. Vi formoder, at det vil kunne give dem en oplevelse af alliancer i netværket, som kan være nedbrydende for deres tillid og tryghed.

For det tredje formoder vi, at det vil være en barriere for afmystificeringen af forforståelser, at de professionelle har hørt hinandens beskrivelser af børnenes og familiernes vanskeligheder *uden* også at høre forældrenes side af historien (se også Allégårdsprojektet 2004: 10). Det er vores erfaring, at det kræver mere forhandling at nå frem til kompromisser og samarbejdsformer, der er realistiske for forældrene, hvis der allerede er skabt konsensus i netværket om familiens vanskeligheder.

INDKALDELSE TIL NETVÆRKS MØDER

Vi opfordrer til, at mødeindkaldelsen (bilag 3) til netværksmøderne gøres tydelig og klar i forhold til:

- Dato
- Sted
- Formål
- Deltagerliste (deltageres navn, institution og funktion i forhold til familien)
- Hvad der forventes af netværksdeltageren
- At der skal medbringes kalender
- Procedure for afbud

Til det første netværksmøde sendes indkaldelsen ud i god tid (mindst 14 dage før). De efterfølgende møder aftales ved afslutningen af hvert enkelt netværksmøde, men det er vores erfaring, at der skal sendes påmindelse ud med referatet. Vi anbefaler, at denne påmindelse gøres tydelig og lægges forrest i brevet med referatet. Vi gjorde det fejltrin at skrive mødedatoen ind bagerst i referatet efter det første netværksmøde i projektet, hvorefter der kun mødte to netværksdeltagere op til det andet netværksmøde. Resten af deltagerne havde overset datoen. Derudover har vi erfaret, at nogle deltagere ikke får koordineret deres kalender med den elektroniske kalender, hvorfor næste mødedato ikke er noteret i systemet. Det er både spild af de professionelle tid og det kan virke tillidsnedbrydende for forældrene, at ingen møder op på grund af en logistisk fejl.

Til netværksmøderne kan det blive aktuelt at invitere en "ny" netværksperson, hvis der opstår nye problemstillinger i familien. Her er det tovholderen, der er ansvarlig for at kontakte nye deltagere og orientere dem om formålet med mødet.

Netværksmøderne afholdes med to - tre måneders mellemrum af hensyn til deltagernes mulighed for at gennemføre aftaler og tiltag. Tidsperspektivet giver samtidig rum til en udviklingsproces i hjemmet og hos børnene.

Anbefalinger:

- Første møde planlægges af tovholderen, hvorefter mødelederen og netværket tager over
- Der går to - tre måneder mellem hvert netværksmøde
- Mødeindkaldelsen til første netværksmøde skal være tydelig omkring tid, sted, formål med møderne og forventninger til deltageren
- Mødeindkaldelsen (påmindelsen) til andet netværksmøde og fremover sendes sammen med mødereferater på et adskilt papir og lægges forrest i brevet

SETTING FOR MØDERNE

I dette projekt valgte vi at holde netværksmøderne et neutralt sted i lokalområdet i Karlebo Kommune. Både de professionelle og forældrene fortæller i evalueringen, at det har virket godt at være et sted, hvor alle parter var på udebanen. Flere af de professionelle fortæller, at det har gjort dem mere "frie" at tage ud af huset, så hverken telefonopkald, kollegaer, "klienter" eller andre har forstyrret. Flere af forældrene har fortalt, at de var glade for, at de ikke skulle "op på kommunen" for at holde møderne. De kommunale lokaler var forbundet med associationer til svære samtaler, konfrontationer, skæve magtrelationer og lignende. Vi opfordrer på det grundlag tovholderen til at finde et lokale "ude af huset" til netværksmøderne.

I projektet afholdte vi de første to netværksmøder med familie 1 i deres hjem. Dette blev gjort på baggrund af forældrenes ønske, og fordi de var skeptiske, inden vi påbegyndte møderne. Da vi skulle afholde det tredje møde, havde de indblik i processen og indvilgede i, at vi flyttede mødet op i det lokale, vi brugte til de andre familier. De professionelle har i evalueringen fortalt, at de fandt det vanskeligt at beskrive børnenes problemer, mens de var i familiens hjem. De oplevede, at netværket "pakkede tingene ind", og at det var svært at være gæst og samtidig komme med "kritik" af værterne. Behovet for neutralitet omkring netværksmødernes *setting* understreges altså i denne situation, og vi anbefaler, at der tages hensyn til både forældrene og de professionelle i denne sammenhæng.

Anbefalinger:

- Det er en fordel for både forældrene og de professionelle at netværksmøderne afholdes et neutralt sted, hvor alle er "på udebane"
- Det er en fordel, at netværksmøderne afholdes det samme sted hver gang

PROCES

Når første netværksmøde er afholdt, tager mødelederen og netværket af forældre og professionelle over med hensyn til aftaler om fremtidige møder. Tovholderens funktion går på dette tidspunkt over i at være koordinerende for mødernes fremdrift og kan eventuelt indebære

ansvaret for den information, der skal videregives i form af referater, indkaldelser osv. Samtidig har tovholderen en vigtig funktion i forbindelse med netværkenes dynamik, herunder motivation og fastholdelse af deltagerne. Der kan dukke mange spørgsmål op i forbindelse med at facilitere den videre netværksproces: *Hvornår* giver afbud grund til at flytte et netværksmøde? *Hvordan* tackler man henvendelser om samarbejdsvanskeligheder mellem møderne? *Hvordan* motiverer man netværket til at holde fast i møderne? Spørgsmål af denne karakter vil blive bearbejdet i de følgende anvisninger, som er rettet mod at gøre tovholderens funktion overskuelig, både for vedkommende selv og for netværket. Derudover gennemgår vi de alternative netværksformer, som vi fik foreslået af de forskellige faggrupper i evalueringen af projektet. Disse forslag viser nogle muligheder for fleksibilitet i sammensætningen af netværksmøder.

MOTIVATION AF DELTAGERNE

Som vi har beskrevet, er formidlingen af information om netværksmøderne væsentlig for, at medarbejderne og ledelserne finder mening med netværksmøderne i de enkelte institutioner. Informationen skal skabe mening med netværksarbejdet ved at give indblik i visionerne bag netværksprocessen, forventede out-comes (på et overordnet plan), deltagernes roller og eventuelt det estimerede ressourceforbrug (i forhold til out-come). I dette projekt er erfaringen, at der er brugt forholdsvis få ressourcer og kort tid på at opnå et relativt stort out-come, som har lettet flere faggruppers daglige arbejde (se side 11). Informationer og vidensudveksling om netværksarbejde kan foregå på alle tidspunkter i forløbet, men vil typisk være intensiveret i opstarten og under implementeringen af metodemodellen.

Det er vores erfaring, at de fem netværk af forældre og professionelle først opnår en oplevelse af at tilhøre et *netværk* ved det tredje netværksmøde. På dette tidspunkt har flere af de professionelle haft kontakt med hinanden imellem møderne, og alle kender hinanden ved navn og ansigt. Oplevelsen af at tilhøre et netværk, der arbejder sammen om en "sag", har deltagerne beskrevet som en vigtig motivationskilde.

Andre faktorer der spiller ind på motivationen er om samarbejdet bliver styrket, om deltagernes egne målsætninger med familierne/samarbejdspartnerne opnås, og om deltagerne kan mærke forandringer ved børnene i dagligdagen. *Det vil altså sige, om deltagernes forventninger til møderne er overensstemmende med udviklingen imellem møderne.* Her kan det være vigtigt, at tovholderen og mødelederen afstemmer deltagernes forventninger undervejs. Det kan for eksempel gøres ved en midtvejsevaluering, som også rummer mulighed for at tale om, hvorvidt deltagernes faglige målsætninger bliver opfyldt, og hvad der kan gøres for at imødekomme dem yderligere.

En motiverende faktor er ligeledes, at de planer, der lægges på møderne bliver fulgt op. I evalueringen af dette projekt fortæller størstedelen af de professionelle, at de har oplevet netværket tage ansvar for de aftaler og beslutninger, der er truffet. I tilfælde hvor det ikke er sket, har det virket tillidsnedbrydende mellem deltagerne. Både forældrene og de professionelle fremhæver samtidig, at de er blevet skuffede og har fundet det demotiverende, hvis der kommer afslag på foranstaltninger, som alle i netværket har været enige om, at familien er berettiget til. Tovholderen og mødelederen kan i sådan en situation være med til at nedtone netværkets frustrationer ved at invitere de beslutningskompetente parter uden for netværket med til næste møde. Det er erfaringen fra dette projekt, at deltagerne kan mangle den "anden side af sagen", når der gives afslag på ansøgninger, og at dette ikke kun skuffer forældrene, men også de professionelle. Det vil altså sige, at når der er noget, som ikke giver mening eller virker modarbejdende i forhold til arbejdet på netværksmøderne, så er det en god idé, at tovholderen og mødelederen fokuserer på, *hvordan der kan skabes mening* med disse ting. Tovholderen kan som sagt øge motivationen gennem den rette udvælgelse af "nye" mødedeltagere, som han/hun i samråd med forældrene inviterer ad hoc til møderne.

En sidste motiverende faktor, som vi vil fremhæve her er, at deltagerne bakkes op i netværksarbejdet i deres bagland. Er ledelsen og kollegaerne indstillede på, at den enkelte

netværksdeltager går fra til møderne, indsættes der ressourcer til vikarer og vises der interesse for arbejdsprocessen? Kort sagt, føler medarbejderen, at arbejdet med netværksmøderne har en *værdi i miljøet* på deres arbejdsplads? Hvis netværksdeltagerne oplever, at det er en kamp at finde tid og ressourcer til at deltage i netværksmøderne, hører vi dem stille skarpt på ”hårde” resultater, effektivitet, tid og penge. I værste tilfælde kan det medføre, at de begynder at melde afbud eller simpelthen bare ikke møder op. Tovholderen opfordres til at følge op på dette og spørge ind til det. Det kan vise sig, at tovholderen og den pågældende ledelse skal finde en løsning på problemet, før medarbejderen kan deltage. Desuden kan vi opfordre til, at skoleinspektører og institutionsledere inviteres med til møderne, da det signalerer værdi og forpligter og motiverer medarbejderne.

Anbefalinger:

- Tingene skal give mening – vær opmærksom på at skabe mening omkring situationer, hvor netværket føler sig modarbejdet
- Vær opmærksom på parallelle beslutningsprocesser mellem netværket og det øvrige ”system”
- Vær opmærksom på at gruppetilhørsforholdet gerne opstår efter to-tre netværksmøder
- Forventningsafstemninger i forhold til deltagernes personlige og/eller faglige interesser kan øge motivationen, for eksempel ved en midtvejsevaluering
- Vær opmærksom på om deltagerne bakkes op i netværksarbejdet i deres bagland
- Det er en fordel at invitere skoleinspektører, institutionsledere og lignende med til møderne

AFBUD

Det er udgangspunktet for netværksmøderne, at forældrene og socialrådgiveren i socialforvaltningen/familieafdelingen *skal* være repræsenterede på møderne. På trods af bestræbelserne på dette, skal det dog tilføjes, at vi ind imellem har oplevet, at socialrådgiveren alligevel manglede ved et netværksmøde. Socialrådgiverne kunne være sygemeldte samme morgen, så vi ikke kunne nå at flytte mødet eller de kunne komme for sent og gå for tidligt fra møderne. Disse tilfælde virkede både forstyrrende og generende for netværket. Vi opfordrer derfor tovholderen og mødelederen til at fremhæve vigtigheden i, at deltagerne er til stede under hele mødet. Det er særligt vigtigt, at socialrådgiverne er til stede ved mødets afslutning, hvor der laves aftaler for den næste periode. Disse aftaler involverer ofte deres funktion.

Andre fagpersoner kan være bærende for netværksmøderne afhængig af familiens situation og de emner, der diskuteres imellem netværksdeltagerne. Sådanne nøglepersoner omkring en familie skal helst være til stede og tovholderen må vurdere, om mødet skal flyttes ved afbud eller om der er andre emner, som kan vægtes i stedet for. Bliver nøglepersonerne forhindrede i at deltage på et netværksmøde, er det vigtigt, at der gives afbud til tovholderen, så denne kan tage stilling til, om mødet skal flyttes. Det er altså vigtigt, at afbudsproceduren er klarlagt for deltagerne allerede inden første netværksmøde: Afbud sker til tovholderen senest tre dage før et netværksmøde, så det kan rykkes hvis nødvendigt. Den nye dato findes sammen med forældrene og socialrådgiveren. Tovholderen opfordres til at klarlægge retningslinierne for afbudssituationer i indkaldelsen til hvert netværksmøde.

I evalueringen har flere professionelle foreslået, at man ved afbud skal kunne henvende sig til tovholderen med informationer om, hvad der er sket ”siden sidst”, som denne videreformidler på netværksmøderne. Det kunne være en måde at sikre sig, at vigtige oplysninger ikke går tabt på grund af et afbud eller at der opstår misforståelser omkring fagpersonens indsats siden sidste møde. Det er vigtigt at understrege, at tovholderen ikke kan advokere for eller argumentere på vegne af fagpersoner, som udebliver fra et netværksmøde.

Nogle rådgivere (fra arbejdsmarkedsområdet) og lærere valgte på vores opfordring at sende vikarer i tilfælde af afbud til netværksmøderne. Det endte for flere familier med, at rådgivernes vikarer overtog ”sagen” på grund af den indsigt, de fik i familierne på netværksmødet. Lærerne sendte vikarer, som havde kendskab til deres fokusbarn, men forsøgte så vidt som muligt at deltage ved møderne selv. Vi anbefaler, at man som fagperson sender en vikar, hvis man vil drøfte vigtige budskaber eller har interesse i at præge diskussionerne på møderne.

Anbefalinger:

- Netværksmødet aflyses, hvis der meldes afbud fra forældrene eller socialrådgiveren fra socialforvaltningen/familieafdelingen
- Hvis nøglepersonerne omkring en familie melder afbud, må tovholderen vurdere, om mødet skal rykkes
- Retningslinier for afbud skrives ind i mødeindkaldelsen til hvert netværksmøde
- Der meldes afbud senest tre dage før et møde af hensyn til tid og planlægning
- Tovholderen kan videreformidle informationer om ”siden sidst” på mødet (i overskriftsform)
- Ønskes der en mere dybdegående deltagelse i diskussioner på mødet, kan der sendes en vikar

REFERATER

Det er en god idé, at tovholderen har funktion som referent ved netværksmøderne, da denne rolle giver indblik i de forskellige netværks problemer og muligheder, som også relaterer sig til koordinering og organisering af forløbet. Er ressourcerne for sparsomme til dette, kan referentfunktionen gå på skift mellem mødedeltagerne. Det er *ikke* muligt for mødelederen at tage referat under den systemiske mødeledelse.

Referaterne er et *vigtigt* redskab i fastholdelsen af aftaler og deadlines for deltagerne i perioden mellem netværksmøderne. Samtidig er de et vigtigt redskab til mødelederen, så udviklingen omkring en familie er dokumenteret og kan følges over en lang periode. Vi anbefaler, at der til mødelederen tages beskrivende referater med deltageres udtalelser om børnene, forældresamarbejdet og indsatsen. Til netværksdeltagerne kortes de lange referater ned til beslutningsreferater med karakter af interne notater.

Vi opfordrer desuden til, at referaterne oversættes til målgruppens/forældrenes modersmål. I evalueringen af projektet fortæller alle forældrene, at det har gjort det nemmere for dem at huske deres egne opgaver/ansvarsområder og at se udviklingen i processen fra første til sidste netværksmøde. Forældrene fortæller også, at de først har forstået vigtige detaljer fra netværksmøderne efter at have læst referaterne, selvom der har været tolk på møderne. De

oversatte referater kan altså være med til at højne forældrenes handlingskompetence og sikre, at der sker fremdrift i ansvarsfordelingen mellem dem og de professionelle.

Anbefalinger:

- Tovholderen kan med fordel have funktion som referent ved netværksmøderne
- Referater til mødelederen er beskrivende omkring børnenes adfærd, den faglige indsats og samarbejdet
- Referater til netværksdeltagerne udformes som beslutningsreferater/interne notater
- Referater oversættes til forældrenes modersmål

TOVHOLDERENS NEUTRALITET

Tovholderens neutralitet er et vigtigt omdrejningspunkt i arbejdet med netværksmøder. Dette skal forstås med modifikationer, idet tovholderen aldrig vil kunne opnå fuldstændig neutralitet, hverken i sin egen tilgang til verden eller i andres øjne. Tovholderen vil lige som andre medarbejdere, ledere og ”klienter” være positioneret i sit faglige og sociale miljø, blandt andet i kraft af sin stilling, baggrund, viden og fremtræden. Der er dog flere punkter, som tovholderen kan være sig bevidst omkring for at skabe en så *uafhængig* position som muligt. Tovholderen vil få stor fordel af at være eksplorativ i sit udgangspunkt, særligt når netværket skal defineres, konflikter skal håndteres og i forhold til at inddrage forældre og professionelle i beslutninger omkring netværksforløbet. I projektet oplevede vi eksempler på, at de professionelle havde svært ved dette:

Socialrådgiver: (...) Forældrene bliver i hvert fald spurgt ind til, hvem de synes, der er vigtige. Der kan jeg jo have min holdning (...) fordi bam her, han er ikke vigtig i det her for sådan og sådan. Det havde jeg jo mange holdninger om til at starte med. Men hvis det er vigtigt for forældrene, så kommer de jo med. Men det ville de jo ikke, hvis det var mig, der havde holdt møderne, så havde der været nogen, der havde været undladt (...) jeg havde jo aldrig inviteret dem. Så er det fint nok, for det er på forældrenes præmisser. Ikke fordi jeg vil arbejde imod forældrene, når jeg selv gør det, men jeg ville ikke have tænkt de tanker.

Vi fremhæver denne socialrådgivers refleksioner over definitionen af en families netværk, fordi det ofte er socialrådgivere, der afholder netværksmøder, statusmøder, koordineringsmøder osv. Tovholderfunktionen ligger altså allerede hos denne faggruppe i mange danske kommuner. Det er vigtigt, at tovholderens forforståelse ikke modarbejder inddragelsen af nødvendige fagpersoner i processen.

Under processen med netværksmøderne er det vigtigt, at tovholderen er bevidst om at *fastholde* sin uafhængighed i forhold til netværket. Tovholderen skal eksempelvis balancere i den viden, som han/hun kan få om eventuelle samarbejdsvanskeligheder mellem de professionelle eller mellem forældre og professionelle. Tovholderen kan blive ringet op imellem netværksmøderne af professionelle eller forældre, som er sure over, at der ikke er gjort det og det af den og den. Her er det vigtigt, at tovholderen ikke ”går ind” i vanskelighederne, men forholder sig ”neutralt” ved at undgå at tage parti, overholde sin tavshedspligt og tænke pragmatisk. Tovholderen kan for eksempel spørge, om det er et ønske at invitere den givne fagperson/gruppe med på næste netværksmøde eller opfordre vedkommende til at tage

problemet op på næste netværksmøde. I den forbindelse kan det være nødvendigt, at tovholderen briefer mødelederen om problemstillingen, så denne kan tage ansvar for at håndtere emnet på netværksmødet. I nogle tilfælde kan det også være et ønske fra den, der henvender sig, at der organiseres et mindre møde for de implicerede parter. Tovholderen skal i den forbindelse nøje overveje, om de emner, der skal diskuteres, berører resten af netværket, før mindre møder bringes på banen som et løsningsforslag.

I forbindelse med at fastholde uafhængigheden, er det en sidste opfordring til tovholderen at være opmærksom på *"hjælper-rolle"*. Pas på med den. Hjælper-rolle kan sløre tovholderens neutralitet i netværkets øjne. Samtidig kan den gøre det svært at være budbringer af fagpersoners "negative" budskaber/afslag til forældrene, såfremt fagpersonerne melder afbud til et netværksmøde. Det fortrolige rum og tillidsopbygningen til forældrene kan derudover føre til situationer, hvor tovholderen bliver bedt om meget andet end det, der ligger i tovholderfunktionen. Tovholderrollen kan i situationer gå over i en "terapeutisk støtte-rolle", som man skal arbejde sig ud af. Det er ikke meningen, at tovholderen skal opleve at blive advokat for forældrene, eller at forældrene får disse forventninger til fagpersonen.

Anbefalinger:

- Undgå at tage parti, tænk løsningsorienteret og vær bevidst om tavshedspligten
- Vær undersøgende ved at stille spørgsmål og undgå at give svarene selv – lad forældre og netværk definere hinanden og deres problemer og behov i forløbet
- Briefing mellem tovholder og mødeleder er ofte nødvendigt
- Pas på "hjælper-rolle"/"støtte-rolle"/"advokat-rolle" eller lignende relationer til forældrene (og fagpersonerne)

ANDRE ASPEKTER AF TOVHOLDERFUNKTIONEN

Udover at koordinere de enkelte forløb af netværksmøder er tovholderen en vigtig medierende person mellem mødelederen og ledelsen i kommunen. Tovholderen vil enten gennem egen deltagelse i netværksmøderne eller gennem teammøder med mødelederne tage pulsen på netværksforløbene og få et overblik over, om der er behov, som skal dækkes på kommunalt plan. Det kan for eksempel være temadage, hvor der gives information eller uddannelse til medarbejderne om bestemte forhold. I projektet hørte vi blandt andet en stor efterspørgsel på mere information om traumatiserede børn og flygtningeforældre. Det kunne være et oplagt emne til en tværfaglig temadag i kommunen. Vi fik også indblik i familiernes behov for at diskutere deres tanker om og oplevelser af racisme i kommunen – et tema som SSP gik videre med i perioden. Det kan være en idé, at tovholderen i sådanne sammenhænge samarbejder med en relevant faggruppe om at arrangere dialogmøder mellem familier/borgere og faggrupper i kommunen. Tovholderen har altså ansvar for at viderefordre mellem netværkene og den øvrige kommunale ledelse, hvis der viser sig at være videnskabelige, ressourcemæssige eller planlægningsmæssige huller og behov i kommunen.

MIDTVEJSEVALUERINGER

Efter det andet eller tredje netværksmøde er det en fordel at følge op på netværksdeltagernes tilfredshed med arbejdsformen. Midtvejsevalueringen behøver ikke ligge midt i processen, men skal planlægges ud fra, at deltagerne har fået indblik i mødernes form og formål. Evalueringen tjener både til at motivere deltagerne i det videre arbejde og til at kvalificere netværksprocessen fremover.

Midtvejsevalueringen kan koncentreret til nøglepersonerne omkring en familie, men kan også spredes ud i hele netværket, eventuelt ved uddelingen af et kort spørgeskema sidst på et netværksmøde. I projektet havde vi midtvejsevalueringen med socialrådgiverne i socialforvaltningen/familieafdelingen, mens flere andre faggrupper fortalte i den afrundende evaluering, at de gerne ville have haft mere dialog om processen og deres rolle. Er den netværksorienterede indsats en ny arbejdsform i kommunen, opfordrer vi derfor til at evaluere med så mange som muligt under forløbet – det kan gøres kort og simpelt i forhold til tovholderens ressourcer. Evalueringen kan struktureres efter spørgsmål om deltagernes tilfredshed med mødeledelsen, tid og ressourcer, opbakning i baglandet og relevans i forhold til eget arbejde.

NETVÆRKS MØDER I FLERE UDGAVER

Denne metodemodel og projektet, hvor den er blevet afprøvet, retter sig imod processer med store møder, der *over tid* understøtter samarbejde, vidensdeling, holdningsændring og praksiskoordinering. At der kun har været afholdt tre-fire netværksmøder med hver familie binder udelukkende i, at projektet har haft en tidsramme på ca. syv måneder til interventionen. Normalt vil man først afrunde netværksprocessen, når forældre, professionelle og mødelederen vurderer, at der ikke er behov for indsatsen mere.

Selvom metodemodellen er sat op efter bestemte retninger i denne manual, kan den anvendes på forskellige måder og til forskellige målgrupper og formål – den kan altså tilpasses en given kommunes sociale, organisatoriske eller økonomiske kontekst.

Følgende forslag til alternative fremgangsmåder har vi fået fra de professionelle i evalueringen af projektet:

- Dele netværket af professionelle i mindre fora efter det første netværksmøde eller efter de første tre netværksmøder og samle det igen ved et afrundende netværksmøde til sidst
- Invitere pensionsrådgivere og eventuelt rådgivere i arbejdsmarkedsafdelingen ad hoc efter første netværksmøde
- Afholde et fagligt netværksmøde uden forældrene

Disse forslag afspejler Karlebo Kommunes specifikke struktur og organisering af medarbejdere og institutioner, men kan også være inspirerende for andre kommuner. Derfor vil vi i det følgende understøtte forslagene med en række anbefalinger.

Ad 1. Netværket deles i mindre fora

Flere af de professionelle har i evalueringen lagt vægt på, at det ikke er *alt*, man kan sige i et stort forum. Der er grænser for, hvor tunge problemområderne kan være for at blive taget op. Alkoholmisbrug, stofmisbrug, overgreb eller vold i familierne er problemer, som vi har hørt alle faggrupper mene være svære emner at diskutere i det åbne forum. I de fleste situationer i den sammenhæng har de professionelle og forældrene været enige om, hvad netværksformen kan rumme. Når problemerne er blevet ”tunge”, har vi valgt at koordinere mindre møder målrettet forældrene og udvalgte fagpersoner.

Udover hvor tæt man kan gå på de helt ”tunge” problemer, kan der være situationer, hvor det kun er *nødvendigt* at enkelte fagpersoner er til stede. Det handler ofte om helt specifikke hændelser, der skal diskuteres i bund og som tager tid. De mindre fora er altså gode til de helt store eller de helt små emner eller til at komme i dybden med det enkelte barns specifikke problemområder.

Nogle fagpersoner har foreslået, at netværksgruppen deles efter det første store møde. Vi anbefaler, at man *mindst* afholder *tre* netværksmøder med den samlede gruppe professionelle og forældre. Som vi har beskrevet tidligere, er det først på dette tidspunkt i processen, at deltagerne oplever samhørigheden i gruppen og motivationen ved at arbejde og vidensdele på tværs. Først på dette tidspunkt er *processen* blevet synlig for alle deltagere, hvorfor det begynder at give gode *resultater* i samarbejdet. Det er også på dette tidspunkt i processen, at forældrenes tillid for alvor er begyndt at rykke på sig i forhold til netværket.

Deles netværket op i mindre grupper er det en god idé at samle alle til et eller flere store netværksmøder sidst i processen for at sikre, at den fremadrettede indsats er sammenhængende og velkoordineret.

Ad 2. Faggrupper inviteres ad hoc

I evalueringen fortæller pensionsrådgiverne, at de har oplevet at være med på sidelinien i forhold til indsatsen over for børnene og de unge i familierne. Alle i denne faggruppe fortæller, at de har fået en større forståelse for deres "klienters sager", men at de har brugt mange ressourcer, som ikke kan anvendes direkte i arbejdsopgaverne. De fremhæver dog, at det kunne være anderledes, såfremt vi havde valgt nogle af de familier, som de har en tættere relation til. Derfor anbefaler vi, at *alle centrale faggrupper* omkring forældre og børn inviteres til det *første* netværksmøde, hvor de kommer med en beskrivelse af deres fokusbarn/forælder og relationen til denne. Efter dette netværksmøde kan de opfordres til at henvende sig til tovholderen, såfremt de mener, at det er tilstrækkeligt at blive indkaldt ad hoc til fremtidige netværksmøder med familien.

Ad hoc invitationer er kun en fordel i forbindelse med pensionsrådgiverne eller de faggrupper, som oplever at være meget perifere i forhold til børnene eller familien som helhed (mht. forældreroller og trivsel). Det har i nogle tilfælde også gjort sig gældende for forældrenes rådgivere i arbejdsmarkedsafdelingen, som til gengæld har lagt vægt på relevansen af de mindre, mere målrettede netværksmøder i evalueringen.

Ad 3. Faglige netværksmøder uden forældrene

Som udgangspunkt for denne metodemodel skal forældrene altid inviteres med på netværksmøderne og inddrages i hele forløbet. I nogle kommuner og behandlingsinstitutioner vælger man at afholde netværksmøder uden forældrene med henblik på at skabe et fagligt forum. Vi finder det vigtigt i denne sammenhæng at fremhæve, at netværksmøderne i dette projekt ikke har været *ufaglige* af forældrenes tilstedeværelse. Med forældrene/målgruppen til stede bliver de faglige strategier og skøn sat i spil og udlevet snarere end at blive diskuteret.

Når det er sagt, fremgår det altså også, at det kan være begrænset, hvor meget fagpersonerne kan diskutere valg af faglige strategier, metoder og vurderinger, når målgruppen er til stede på møderne. Netværksmøder uden målgruppen kan bruges til – og kan være nødvendig for – *faglig udvikling* eller generelle drøftelser af samarbejdsbarrierer/muligheder mellem institutionerne. Fordelen ved at afholde netværksmøder til faglig udvikling består i, at faggrupperne kan få vendt nogle problemstillinger i en supervisionslignende situation og afklare, hvordan de supplerer hinanden i deres arbejde. Ulempen ved at afholde netværksmøder uden målgruppen er dog mangesidet, såfremt netværket bruges til *mere* end faglig sparing og drøftelser om samarbejde. Forældrene udelades fra vigtige beslutninger om deres eget familieliv; de kan opleve at blive kategoriserede som mere resourcesvækkede, end de føler sig; de kan opleve det utrygt, at der holdes møde om deres familie, forældreevner og børn uden deres tilstedeværelse; de kan opleve, at der træffes beslutninger, som de er uenige i, men ikke har mulighed for at opponere og argumentere imod; de kan opleve, at de ikke bliver hørt. Disse oplevelser har vi hørt beskrevet af forældrene i samtaler og interviews i projektet. Oplevelserne har i flere tilfælde medført modstand imod de forskellige faggrupper, som har smittet af på børnenes tilgang til de professionelle i institutionerne og ført til vrede og konflikt mellem børn, forældre og professionelle.

Vi anbefaler således, at netværksmøder uden forældrene/målgruppen afholdes med henblik på faglig sparring, ”supervision” og samarbejdsdiskussioner.

AFRUNDING AF NETVÆRKSMØDERNE

Afrundingen af netværksmøderne er ikke tovholderens beslutning – det er op til netværket og forældrene at vurdere, hvornår de mener, at mødeprocessen skal afsluttes. Mødelederen kan afholde et statusmøde (evt. på tredje eller fjerde netværksmøde), hvor det diskuteres, hvor langt man er i problemløsningerne i forhold til familiens behov. Tovholderens funktion vil i givet fald være at sende et afslutningsbrev ud til deltagerne. I nogle forløb vil det store netværk blive afrundet, mens mindre dele af netværket fortsætter med møder, for eksempel omkring en kriminel ung. Her skal tovholderen være informeret om overgangen, så denne kan støtte op om den videre proces gennem referater, ved afbud osv.

Som vi har nævnt tidligere varetager tovholderen en vigtig funktion i at mediere mellem netværkene og ledelsen i kommunen. Ved afrundingen af et netværksforløb er det en god idé, at tovholderen og mødelederen har et teammøde, hvor der følges op på eventuelle behov og muligheder, som er relevante for udviklingen af den kommunale organisation eller nødvendige for udviklingen af det sociale arbejde. Dette videregives til den relevante ledelse.

DEL II

ERFARINGSOPSAMLING FRA PROJEKTET I KARLEBO KOMMUNE

ERFARINGSOPSAMLING FRA PROJEKTET I KARLEBO KOMMUNE

Karlebo Kommune er en mindre kommune med ca. 20.000 indbyggere, hvoraf 14 % er flygtninge/indvandrere og 19,3 % af de 0-15 årige er efterkommere af flygtninge/indvandrere (Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration 2005: 54). Mange af disse beboere er primært bosat i to store boligområder i kommunen.

I Karlebo Kommune er børn- og ungeområdet og familieafdelingen samlet under betegnelsen Rådgivningscentret. Rådgivningscentret dækker Familiehuset, som udbyder familiebehandling, FAUK Familie-Unge kontakten, som udbyder åben anonym rådgivning, socialrådgivere, sundhedsplejersker og kommunelæger samt Pædagogisk Psykologisk Rådgivning (PPR), som omfatter psykologer til børn fra 0-18 år og deres familier, støttepædagoger, tale- og hørelærere og fysioterapeuter. Socialrådgiverne yder vejledning, sociale foranstaltninger og økonomisk støtte til familier med børn og unge med behov for særlig støtte. Det er primært denne socialrådgivergruppe, vi har samarbejdet med i projektet. Rådgivningscentret har til huse i Karlebo Rådhus.

Social- og Arbejdsmarkedsafdelingen er fordelt mellem Jobhuset og Rådhuset. På Rådhuset varetages opgaver i forbindelse med komplicerede revalideringssager, førtids- eller folkepension, sygedagpenge og kontanthjælp i længerevarende behandlingssager, eller hvor ordinære sociale indsatsområder ikke umiddelbart kan iværksættes. I Jobhuset varetages opgaver i forbindelse med aktivering, undervisnings- og uddannelsesstøtte, jobsøgning, revalidering og arbejdsprøvning samt det kommunale integrationsprogram. Jobhuset er placeret ca. fem kilometer fra Rådhuset.

Der er fem folkeskoler i kommunen, som er placeret omkring Kokkedal og Nivå. Derudover har man samlet erhvervsklasser og specialtilbud til unge med særlige behov, ungdomsskole og ungdomsskoleklub i Nivå Ungecenteret.

Karlebo Kommune hører under Hørsholm Politikreds. Politiet orienterer sig blandt andet mod forebyggende aktiviteter igennem en nedsat nærpolitigruppe kaldet "Karlebogruppen". Karlebogruppen består af en lille håndfuld betjente, hvis mål er at skabe dialog og tillid med de unge på gadeplan, samarbejde med forældrene og samarbejde på tværs af de kommunale institutioner omkring uddannelse, fritidsaktiviteter osv.

Kriminaliteten blandt de unge "2. g'ere" (2. generations indvandrere) var omkring årtusindskiftet steget voldsomt i lokalområdet, men inden for de seneste par år er de "hårde" unge blevet fængslede og fjernet fra gademiljøet. Kriminaliteten er derefter faldet og kommer nu i bølger fra en bestemt gruppe drenge. Politiet estimerer gruppen til at udgøre omkring 25-30 unge, hvoraf en lille del er udøvere af grov kriminalitet, herunder vold og overfald. Blandt de 25-30 unge finder vi de 15-18 årige drenge fra projektets fem familier.

Der findes en del udviklings- og undersøgelsesprojekter i lokalområdet, som retter sig mod at forebygge ungdomskriminalitet samt at løfte miljøet generelt (for eksempel Mosaik, Kvarterløft, De Røde Mapper og Task-Force Karlebo). Mange af de medarbejdere, vi har mødt, fortæller, at de ikke har overblik over, hvad der findes af projekter, hvor mange der er og hvor de ligger henne. Projekterne foregår enten så lokalt eller institutionelt, at de ikke spænder over en tværgående indsats, men der arbejdes på ledelsesplan på at skabe sammenhæng i dette. Metodemodellen er af den grund blevet vel modtaget i mange af institutionerne som grundlag for større koordinering og vidensdeling.

KORTLÆGNING AF FAMILIERNES PROBLEMOMRÅDER OG NETVÆRK

For at få et indblik i de kvalitative forandringer, vi har kunnet identificere i beskrivelserne af forældresamarbejdet samt de 7-13 årige børns adfærdsmønstre, er det nødvendigt at tegne et billede af familiernes situation før opstarten af netværksmøderne. I dette kapitel beskriver vi hver enkelt families *case* ud fra henholdsvis forældrenes perspektiv og de professionelle perspektiv. I næste kapitel beskriver vi familiernes udvikling gennem netværksprocesserne. Læseren kan vælge at springe i kapitlerne for at følge en bestemt familie kronologisk, bemærk dog sammenfatningen sidst i dette kapitel.

Forældrenes perspektiv på børnenes situation og samarbejdet med de professionelle er baseret på de samtaler og interviews, vi havde med dem i begyndelsen af projektet. Vi tager udgangspunkt i hvert enkelt forældrepars definitioner af deres familieliv her-og-nu, af børnene og af deres relationer til de kommunale institutioner. Med henblik på at beskrive børnene i relation til ungdomskriminalitet nævner vi også, hvis de *i løbet af* projektperioden blev involveret i konflikter, der førte til varetægtsfængslinger. Forældrenes beskrivelser af deres relationer til de kommunale institutioner gav os et billede af, hvilke fagpersoner, de mente, havde indflydelse på deres hverdag og udgjorde deres professionelle netværk. Vi afrunder derfor beskrivelsen af hver familie med en optegnelse af deres netværk af fagpersoner, som blev inviteret med til netværksmøderne.

De professionelle perspektiv på børnene, forældrene og forældresamarbejdet er baseret på vores første kontakt enten ved interviews eller ved det første netværksmøde. I kapitlet gennemgår vi de centrale problemer, de på dette tidspunkt berører i deres beskrivelser af familierne. Med dette udgangspunkt beskriver vi også problemer, der ikke nødvendigvis relaterer sig til ungdomskriminalitet, men som afspejler de professionelle forventninger og forestillinger om familierne før netværksmøderne.

De fem familier i projektet afspejler fem forskellige historier om forventninger og frustrationer i mødet mellem flygtninge og det danske velfærdssystem. Imellem deres nuancer og variationer finder vi nogle fællestræk og tematiske mønstre, som går igen fra vores første til sidste kontakt med forældrene og de professionelle. Disse fælles problemområder har været springende udgangspunkter for den proces, der blev arbejdet med på netværksmøderne. Vi sammenfatter dem fra forældrenes perspektiv og fra de professionelle perspektiv sidst i kapitlet.

Samlet for alle familierne gør det sig gældende, at de er fra Mellemøsten og kom til Danmark i slutningen af 80'erne/starten af 90'erne. Forældrene har status som politiske flygtninge og har boet i asylcentre mellem 1½-3 år, før de fik opholdstilladelse i landet. I flere af familierne har mødrene og børnene fået dansk statsborgerskab, mens fædrene venter på at få tilkendt denne status, fordi de har afsonet domme for kriminalitet. I fire familier har fædrene været fængslet i Danmark.

Familierne er flyttet til Karlebo Kommune for omkring ti år siden. I fire familier er fædrene pensionerede og i den femte familie venter faderen på udredning i forbindelse med eventuel pension. I en familie er moderen pensioneret, mens resten er tilknyttet Jobhuset. En af disse mødre er i aktivering, resten har enten fået dispensation eller er blevet matchet til en kategori, der fritager dem fra aktivering. Dispensationerne fra aktivering er givet på grundlag af mødrenes helbreds mæssige situation og belastning i hjemmet. Familierne er således lavindkomst-familier med indtægt fra førtidspension og/eller kontanthjælp.

I fire familier ved vi, at fædrene er torturoverlevere og i en af disse familier udmønter faderens traumatisering sig i voldelig og aggressiv adfærd over for moderen og børnene. I den sidste familie ved vi ikke, om faderen har været fængslet i hjemlandet.

Flere af mødrene har oplevet hændelser i hjemlandet, hvor de har været vidner til død eller været udsat for trusler om død.

FAMILIE 1

Said og Leila har tre drenge på 13, 16 og en over 18 år samt en pige på 11 og en pige over 18 år. Said har været fængslet i hjemlandet og udsat for tortur. Han har tidligere været indskrevet i et rehabiliteringsprogram og er diagnosticeret med posttraumatisk belastningsreaktion (PTSD). Han afsonede i projektperioden en dom på 30 dage. Han bad i den forbindelse om vores hjælp og fortalte, at han ikke kunne klare at sidde i fængsel igen. Han havde besluttet sig for at flygte med familien fra Danmark, hvis det kom dertil. Leila bad om vores hjælp for at undgå denne situation, som hun mente ville ødelægge både hendes og børnenes liv. Said fik via Kriminalforsorgen mulighed for en alternativ afsoning, så han kunne komme hjem om eftermiddagen, og han gennemførte sin afsoning i Danmark.

Said flygtede til Danmark sidst i 80'erne, og to år efter kom Leila til landet med den ældste søn. Familien har boet på tre forskellige asylcentre, før de fik ophold i landet. Vi kender meget lidt til Leilas baggrund, da samtalerne med parret ofte er blevet overtaget af Said.

Said lider af hjerteforstyrrelser og går til hospitalsundersøgelser for udredning af problemet. Leila er pensioneret af helbredsmæssige årsager. Said er tilknyttet arbejdsmarkedsafdelingen, men er fritaget fra aktivering og venter på udredning i forbindelse med en eventuel pension. Lidelserne og de helbredsmæssige aspekter fylder dog ikke meget i de samtaleemner, som forældrene koncentrerer sig om.

Begge forældre er således hjemmegående, og de fortæller, at de sjældent kommer ud og ikke har meget kontakt med andre beboere i området. Deres sociale relationer omfatter primært Suids bror og hans børn, som bor i samme kvarter, samt hans søster og hendes børn, som bor i udlandet, og som familien ofte besøger. Børnene er knyttede til deres fætre og kusiner i disse familier.

Børnenes situation ved første kontakt med familien

Da vi får kontakt med Said og Leila afsoner deres ældste søn en dom (vi kender ikke årsagen). Han har tidligere afsonet en anden dom i en voksenpension, hvor han samtidig gik i skole, og han er nu under uddannelse. Han løslades kort tid efter vores første møde med forældrene.

Samme dag den ældste søn kommer hjem, bliver den næstældste søn varetægtsfængslet og sigtet for vold og overfald. Han har været inde til afhøringer for flere forhold, før han får denne sigtelse. Han har skiftet skole i 9. klasse på grund af sociale og faglige problemer. Derefter er han påbegyndt sin videre uddannelse, som afbrydes af varetægtsfængslingen på dette tidlige tidspunkt i projektet. Da vi får kontakt med familien, har drengen en kontaktperson, som han ikke vil bruge.

Den yngste søn går i 7. klasse og forældrene fortæller, at de ind imellem bliver ringet op af lærerne om problemer og konflikter, som han er indblandet i.

Familiens ældste datter er under uddannelse og er flyttet hjemmefra. Der bliver ikke arbejdet med indsatser i forhold til hende på netværksmøderne.

Familiens yngste datter går i 5. klasse. Forældrene har ikke oplevet, at hun har været indblandet i konflikter, men har svært ved at samarbejde med skolen omkring hendes badeforhold efter gymnastiktimerne. Forældrene ønsker af religiøse årsager ikke, at hun skal bade med de andre piger, men de har ikke truffet aftale med skolen om dette forhold.

Kriminelle forhold i perioden under netværksmøderne

Ved vores første kontakt med familien bliver den næstældste dreng frifundet i de sigtelser, der er på ham og kommer hjem fra sin varetægtsfængsling. I løbet af projektperioden bliver han sigtet igen for tyveri af ejendele i en bil i forbindelse med et biltyveri. Drengen bliver afhørt, men projektet slutter, før der kommer afklaring på, om han skal varetægtsfængsles, og om han får en dom.

Relation til kommunen og kommunale institutioner

Said og Leila møder os med skepsis og ønsker i første omgang tid til at tænke over projektet. Ved vores første samtale begrundes det med, at de altid har haft det svært med kommunen, og at de ønsker at undgå for meget kontakt. Deres beskrivelser af relationen til de professionelle handler om, at de føler sig diskriminerede og stigmatiserede. De fortæller, at de oplever, at skolelærerne og ”kommunen” giver deres drenge skylden for alle de kriminelle overskridelser, der foregår i lokalområdet. De oplever, at de ofte bliver ringet op af sure lærere, som giver deres drenge skylden for konflikter på skolen. De fremhæver, at politiet har afhørt deres drenge om episoder, der har fundet sted, mens de har været bortrejst, og at der altid er en diskrepans mellem drengenes historier og lærernes eller politiets historier. De holder fast i, at deres drenge er uskyldige i mange af de forhold, som de får skylden for og betvivler således både politiet og skolen. Deres beskrivelser af kontakten til ”kommunen” eksemplificeres med fortællinger om de gange, hvor de har følt sig svigtet, når de har haft brug for økonomisk støtte. Samtalerne centrerer sig omkring racisme, som de mener er årsagen til, at de bliver modarbejdet af institutionerne. Flere af deres konkrete fortællinger gentages i vores første samtaler med forældrene.

Saids og Leilas kommunikation med skolen foregår mest over telefonen og handler primært om konflikter med drengene. Said deltager i forældremøder på skolen, men han mener, at de er nyttesløse, fordi der bliver talt uden, at der bliver handlet bagefter. Leila giver ikke udtryk for at deltage ved møder med skolen. Said fortæller, at han kan have svært ved at styre sin vrede og har i situationer reageret voldeligt og truende. Af samme grund forsøger han at forlade situationer, der ophidser ham. Det betyder, at han kan finde på at gå, når han er til møde med ”kommunen” og at han gør, hvad han kan, for at undgå kontakt med socialrådgivere og lignende. Han fortæller, at han plejer at gå, hvis han eksempelvis oplever at blive modarbejdet i forbindelse med udbetaling af kontanthjælpen. Leila fortæller, at der har været situationer, hvor hun synes, at socialrådgiverne bevidst har provokeret ham, selvom de ved, at han har svært ved at styre sit temperament. Hun mener, at de har gjort det blot for at hidse ham op og hænge ham ud.

Said og Leila skifter socialrådgiver i Rådgivningscentret kort tid efter, at vi får kontakt med dem. De kender hende ikke og fortæller, at de ikke har haft meget kontakt med den tidligere socialrådgiver. De kender heller ikke Leilas pensionsrådgiver eller Saids rådgiver i arbejdsmarkedsafdelingen. På grund af de mange situationer, som de har oplevet med politiet i forbindelse med drengenes gadekonflikter, ønsker de ikke, at nærpoltiets Karlebo-gruppe deltager på netværksmøderne. De fortæller, at de i flere perioder har forsøgt at holde børnene inden døre for at undgå politiets opmærksomhed, blandt andet nytårsaftener og ugerne efter, at drengene har været involverede i konflikter.

Netværk af professionelle

Udover de allerede skitserede fagpersoner nævner forældrene familiens praktiserende læge som en del af deres netværk. De har et godt forhold til denne læge, og Leila siger, at hun også gerne vil deltage i netværksmøderne, hvis lægen kommer. Said og Leila ønsker endvidere at invitere deres socialrådgiver fra Rådgivningscentret, Leilas pensionsrådgiver og Saids rådgiver i arbejdsmarkedsafdelingen. Derudover vil de gerne i dialog med klasselærerne til den yngste søn og yngste datter, skoleinspektøren, samt en tidligere lærer til den næstældste søn. Endelig mener

de også, at den kontaktperson, der er tilknyttet den næstældste søn kan inviteres med, men understreger at der ikke er kontakt mellem denne og drengen. Alle disse personer bliver inviterede og deltager i netværksmøderne med familien.

De professionelle beskrivelser af familien

Da socialrådgiveren i Rådgivningscentret skal tage kontakt til familien, har hun ikke deres telefonnummer, fordi hun sjældent kommunikerer med dem, og hun fortæller, at de kan være svære at komme i kontakt med. Hun tvivler på, at de vil svare på en henvendelse pr. brev og skaffer til sidst deres nye telefonnummer. Hendes overvejelser afspejler forældrenes beskrivelse af, at de lægger distance til kommunen. Socialrådgiveren har haft familiens sag i ca. tre år. Hun fremhæver, at når hun har taget kontakt til familien, har Said ofte været i udlandet, og Leila har fået ham til at ringe tilbage. Familiens netværk og baggrund er ikke afdækket, så socialrådgiverne ved ikke, at Said ofte besøger sin søster og børn. Det fremgår også, at de ikke har afdækket familiens fortid, og socialrådgiveren betvivler derfor, om de falder ind i RCT's målgruppe for projektet. Hun har ikke kendskab til, at Said er torturoverlever og lider af PTSD, og hun påpeger at familiens baggrund skal undersøges, da forvaltningen tilstræber et helhedsbillede af deres målgruppe. Socialrådgiveren har fået tildelt familiens sag, efter at flere forskellige socialrådgivere har været inde over den ældste søns kriminalitet. Kort tid efter overtog hun den næstældste søn på grund af hans kriminelle overtrædelser i lokalområdet.

Socialrådgiveren fortæller, at forældrene tidligere skiftedes til at deltage ved møderne i Rådgivningscentret, og at hun altid har kendt Leila som en sød og stille kvinde. Hun har senere oplevet et skift i Leilas attitude efter et statusmøde, som hun og skolen havde med forældrene. På dette møde blev det besluttet, at den næstældste søn skulle have en psykologisk undersøgelse i forbindelse med sit skoleskift samt tildeles en ungekonsulent. Mødet blev afrundet med, at Leila sagde tak til alle, der havde hjulpet familien og ”tak for alt det, du *ikke* har gjort” til socialrådgiveren. Efter denne episode har hun ikke set Leila. Hun fortæller, at Leila i den periode var meget urolig for drengene og holdt dem inden døre.

Socialrådgiveren beskriver Said som vanskelig, fordi han taler meget og cirkler omkring faste temaer, blandt andet racisme og børnenes uskyldighed. Hun finder det svært at komme ind til ham og forklare ham, hvad formålet er med hendes indsats, fordi han er negativ og mener, at det er andre, der har skylden for børnenes konflikter. Hun fortæller derudover, at han et par gange har henvendt sig med ideer til kriminalitetsforebyggende projekter i lokalområdet. Han har blandt andet haft en idé om at inddrage fædre i indsatsen, men han ikke har haft overskud til at deltage i det selv. Hun udtrykker derfor, at han har mange løse ideer, men mangler den aktive deltagelse i at føre dem ud i livet. Dette problem eksemplificerer de generelle frustrationer, som socialrådgiveren har i forbindelse med forældrene – hun kan ikke få dem til at tage aktivt ansvar. Hun mener, at Said skubber ansvaret fra sig selv og børnene ved at stå fast på drengenes uskyld i de forskellige sager, de har været involveret i. I enkelte af sagerne fortæller hun, at drengene *var* uskyldige, men at forældrenes overbevisning om, at det *generelt* forholder sig sådan, skaber barrierer for samarbejdet. Det manglende samarbejde medfører også, at hun finder det svært at tage med os på hjemmebesøg hos familien, fordi deres skepsis over for rådgivere i forvaltningerne kan resultere i, at de takker nej på grund af hendes tilstedeværelse.

På dette tidspunkt i projektet kender socialrådgiveren ikke familiens yngre børn, og hun har ikke mødt den yngste søn. Hun kan se i journalen, at han tidligere har fået en skolepsykologisk udredning i forbindelse med, at han blev tildelt støtteperson i klassen, men da han ikke hører til hendes målgruppe, ved hun ikke mere om hans situation. Kort efter vores kontakt med denne socialrådgiver overtages familie 1 af en anden socialrådgiver i Rådgivningscentret, som bliver den, der deltager i netværksmøderne.

På det første netværksmøde, som er vores første kontakt med de andre professionelle omkring familien, afspejles og gentages socialrådgiverens frustrationer omkring familiens ansvarstagen. Lærerne mener, at børnene er fagligt understimulerede, mangler at få udvidet deres begrebsunivers og sproglige abstraktionsniveau, at den yngste pige er for indadvendt og at alle børnene har brug for at få mere kontakt med danske børn. De ønsker, at forældrene deltager mere i sociale arrangementer på skolen og støtter børnene i deres sociale kontakt. Den yngste drengs faglige niveau er lavt, og han laver ikke sine lektier, han taler grimt til de kvindelige lærere og hans fremmøde om morgenen er ustabil. I evalueringen fortæller disse lærere, at deres billede af familien på dette tidspunkt i projektet var, at de var svære at ”trænge igennem til” og samarbejde med. De udtrykker frustration og mistænksomhed over, at Said ikke tager deres bekymringer omkring børnene seriøst og mener, at han styrer familien for meget. Mistænksomheden – eller mistilliden – referer til, at de mener, at han lyver om forskellige forhold i relation til børnene. De oplever, at hans dominans i familien giver sig udtryk i, at han overtager samtalerne og beslutningerne, at drengene mangler respekt for de kvindelige lærere, og at datteren er genert og virker kuet.

Politiets Karlebogruppe kender familien, men har ingen kontakt med forældrene. Den næstældste dreng har i perioder figureret i deres døgnrapporter, og de kender ham fra afhøringer og sigtelser i flere forhold. De kender også den ældste dreng, som de har etableret et godt forhold til, og som de gerne vil inddrage i forebyggelsesarbejdet på gadeplan. De fortæller, at han i flere situationer har været behjælpelig med at få de unge ”kølet lidt ned” og har hentet den næstældste dreng fra centret, når der har været optakt til konflikt. De mener derfor, at han ville være god at bruge i konfliktsituationer med de unge i området. De fortæller, at de må gøre dette uden forældrenes viden, fordi de har oplevet modstand fra Said over for alt, hvad der har med politiet at gøre. Derfor mener de heller ikke, at det vil være muligt for dem at få en dialog med denne familie på netværksmøderne – samarbejdet er opgivet.

FAMILIE 2

Hussein og Samirah har tre drenge på 6, 13 og 15 år og en pige på 11 år. Hussein er torturoverlever og lider af svære smerter i ryggen og benene, som blandt andet bevirker, at han ikke kan sidde ned ret længe ad gangen og har svært ved at transportere sig. Det medførte, at han kun kunne deltage i det første netværksmøde i vores projekt. Han har i en periode arbejdet på en skole i Danmark, men er nu pensioneret. Hussein fortæller, at han på et tidspunkt har afsonet en dom i et dansk fængsel efter en konflikt med en rådgiver i en anden kommune.

Samirah var gift med Hussein, da han blev fængslet og udsat for tortur i hjemlandet. Han flygtede til Danmark sidst i 80'erne, og hun kom et år efter med en søn, der døde et halvt år senere. Familien boede i en asyллеjr i en periode, før de fik ophold i landet. Samirah er nu i aktivering 30 timer om ugen. Hun har en times transporttid hver dag og kommer derfor sent hjem, hvorefter hun skal lave mad og ordne huset. Disse opgaver kan Hussein ikke fysisk klare at udføre.

Forældrene har kontakt til en del familier i lokalområdet og er blandt andet gode venner med familie 3. Hussein var i en periode aktivt involveret i et projekt i lokalområdet, hvor der skulle bygges en ungdomsklub til forebyggelse af ungdomskriminalitet. Forældrene er religiøse, og både Hussein og de ældste drenge bruger den lokale moské.

Børnenes situation ved første kontakt med familien

Familiens ældste søn har tidligere afsonet en dom i en lukket ungdomsinstitution og har været til afhøringer for flere forskellige forhold. I forbindelse med sin tidligere afsoning har han fået en dom som medfører, at han er underlagt kommunale foranstaltninger i to år. Han er blevet flyttet til en virksomhedspraktik i 10. klasse. Det er planen, at han skal påbegynde en uddannelse efter sommerferien 2006.

Den næstældste søn går i 7. klasse. Hussein beskriver ham som en meget temperamentsfuld dreng og fortæller ved vores første samtale, at der året forinden har været en del problemer med ham i skolen. Han mener dog, at problemerne er blevet mindre, efter at forældrene har talt med ham om dem.

Familiens datter går i 5. klasse og forældrene har ikke oplevet, at hun har været indblandet i konflikter. De fortæller ved vores første samtaler, at hun giver udtryk for at være presset i forhold til badningen efter gymnastiktimerne. Forældrene ønsker af religiøse årsager ikke, at hun skal bade sammen med de andre piger efter gymnastik. De har i flere år haft en ordning med skolen omkring dette forhold, men efter en udskiftning i lærergruppen, er pigen blevet bedt om at bade sammen med de andre børn igen. Forældrene fortæller, at hun græder aftenen før den dag, hun skal have gymnastik med klassen.

Den yngste søn er 6 år og er lige startet sin skolegang. Han har været indskrevet i et fritidshjem, men blev taget ud igen af forældrene. De fortæller, at det blev de nød til, fordi de ikke havde råd til at betale for institutionspladsen.

Kriminelle forhold i perioden med netværksmøder

Den ældste søn bliver i projektperioden varetægtsfængslet og får en dom for indbrud og tyveri. Hans varetægtsfængsling bliver forlænget flere gange over en periode på tre måneder, før han får en dom på et halvt år. Han når at afslutte sin afsoning i april, lige inden projektet afrundes.

Relation til kommunen og kommunale institutioner

Hussein og Samirah er åbne over for projektet, men udtrykker skepsis over for "kommunens" villighed til samarbejde. Hussein fortæller, at han har dårlige erfaringer med at få et samarbejde op at stå omkring de unge. Da han deltog i et projekt om opbygningen af en ungdomsklub, havde han lagt arbejde i at undersøge, hvad der var gjort i andre lokalområder og hvilke tilbud, man kunne give de unge i klubben. Han mener, at det var en god idé at give dem et sted at være, så de ikke bruger deres tid på gaden. Han fortæller, at efter udarbejdelsen af forslaget til ungdomsklubben, hørte beboerne ikke noget i et halvt år, før de fik besked om, at kommunen ikke ville sætte ressourcer af til projektet. Han fremhæver denne episode som et eksempel på, at "kommunen" modarbejder forebyggelsen af ungdomskriminalitet i området.

Hussein og Samirah giver dog udtryk for at have et godt forhold til deres socialrådgiver i Rådgivningscentret og fremhæver, at hun altid er med ved møder, og at hun virker interesseret i at hjælpe dem som familie. De kender ikke Husseins rådgiver i pensionsafdelingen og Samirah har haft en perifer kontakt til sin rådgiver i Jobhuset. Hussein fortæller, at han deltager i de individuelle forældremøder i skolen, mens Samirah ikke har haft så meget kontakt med lærerne. Ind imellem bliver de ringet op af en lærer, fordi den næstældste søn har været indblandet i en konflikt. Hussein fortæller, at han altid tager op på skolen og får en samtale med lærerne eller inspektøren efter sådanne opringninger. Han udtrykker sig kritisk over for skolens tilgang til børnene og mener ikke, at lærerne arbejder på at forstå dem. Det eksemplificerer han med en episode, hvor to lærere har holdt fast i den næstældste dreng i lang tid (for at undgå slagsmål), så drengen blev bange. Han mener, at skolen fokuserer for meget uden om det faglige, og at lærerne ikke formår at skabe en ligeværdig relation til de unge, så de på den måde kan sætte sig i respekt. Forældrene fortæller ligeledes, at de finder det respektløst og uforståeligt, at lærerne vil "tvinge" deres datter til at bade efter gymnastik. Hussein har oplevet det som at blive snydt. Han siger, at lærerne har fortalt datteren, at forældrene har givet tilladelse til, at hun bader, hvilket de aldrig har talt om.

Forældrene har tidligere haft kontakt med betjentene fra Karlebogruppen og vil gerne have et fortsat samarbejde med dem.

Hussein fortæller, at han ikke vil udelukke, at han nogle gange kan blive vred, og at han har temperament, også over for børnene. Det er særligt i situationer, hvor han har ondt. Hans smerter, der er en følge af torturen, kan gøre ham træt og utålmodig. Han har oplevet situationer i forskellige forvaltninger, hvor han har følt sig modarbejdet og har haft svært ved at håndtere dette, når han har haft smerter.

Netværk af professionelle

Forældrene ønsker, at Husseins praktiserende læge skal deltage ved netværksmøderne. De mener, at han har et godt indblik i nogle af de problemer, der gør sig gældende i hverdagen i hjemmet, især Husseins lidelser, der kan være en barriere for hans deltagelse i arrangementer og møder på skolen og forvaltningen. Forældrene ønsker derudover at tale med den ældste drengs tidligere klasselærer fra 10. klasse, som de synes har været en dygtig lærer, og som de tror, er lærer for den næstældste dreng nu. Den ældste drengs støttekontaktperson bliver nævnt som en vigtig del af netværket. I den sammenhæng mener de også, at det vil være en god idé at invitere en skolepsykolog. Som nævnt vil de gerne have et samarbejde med politiets Karlebogruppe omkring drengene og beder os invitere en betjent, de har mødt tidligere. De ønsker derudover at tale med klasselærerne til den næstældste og den yngste dreng samt en lærer til datteren. De mener også, at det er vigtigt at få en dialog med skoleinspektøren, primært så de kan få en aftale omkring børnenes badeforhold. Endelig ønsker de at invitere familiens socialrådgiver fra Rådgivningscentret, Husseins pensionsrådgiver og Samirahs rådgiver fra Jobhuset. Alle disse personer bliver inviterede og deltager i netværksmøderne med familien.

De professionelle beskrivelser af familien

Socialrådgiveren i Rådgivningscentret udvælger denne familie til vores projekt på grund af den ældste drengs kriminalitet, og fordi hun har kendskab til Husseins mange smerter og formoder, at han er torturoverlever. Hun fortæller, at på grund af hans lidelser, deltager han sjældent ved møder med forvaltningen. Hun oplever at have et godt forhold til forældrene og fremhæver nogle situationer, hvor de har henvendt sig til hende. Det har blandt andet været, når de har siddet i retten med drengen, hvor de har haft svært ved at forstå, hvad der skete. Hun har oplevet dem som venlige og opsøgende i disse situationer, men også som uforstående over for de ”beskyldninger”, der har været mod deres dreng. Hun fortæller, at hverken forældrene eller drengen imødekommer hans skyld i de forhold, som han har været afhørt, sigtet eller dømt for. Hun er på dette tidspunkt i projektet spændt på, hvordan deres samarbejde vil blive fremover, fordi hun har planer om at stille flere krav til drengen. Da han som følge af sin dom er underlagt kommunale foranstaltninger, har hun ansvar for, at han støttes i forbindelse med uddannelse og i sin fritid. Hun har i den forbindelse involveret sig meget aktivt i at få ham i arbejde. Via private forbindelser har hun således fået en praktikplads til ham i et firma på det tidspunkt, hvor han blev sendt ud af 10. klasse. I hendes overvejelser omkring det fremtidige samarbejde med forældrene refereres til, at både drengen og forældrene har reageret negativt over hendes tiltag med praktikpladsen. Hun har dog fastholdt beslutningen for at få drengen ind på det rette spor.

Da forældrene har defineret deres netværk af professionelle, og vi har sendt invitationer ud til det første møde, henvender socialrådgiveren sig til os i forbindelse med deltagerlisten. Hun forstår ikke, hvorfor vi inviterer klasselæreren fra den ældste drengs tidligere 10. klasse, da det var ham, der fik drengen sendt ud af skolen. Hun kan ikke se relevansen i hans deltagelse og mener, at forældrene må have det svært med ham på grund af de ting, der er sket. Vi fortæller, at de selv har ønsket at invitere denne lærer, hvilket hun stiller sig uforstående overfor. Socialrådgiveren er i forvejen skeptisk over, hvordan familien vil reagere på, at der er så mange deltagere ved netværksmøderne og henvender sig både til os (RCT) og til projektets kommunale koordinator omkring dette. Hun tvivler på, om forældrene kan magte at tale om børnenes problemer i så stort et forum og er bekymret for, om de vil få unødigt kritik af denne lærer. Hun har ikke kendskab til, at han nu underviser den næstældste dreng.

På det første netværksmøde er den ældste søn lige blevet varetægtsfængslet igen og det viser sig, at skolelærerne til de yngre børn ikke har kendskab til situationen, men de kan mærke, at især næstældste dreng er ked af det. Klasselæreren til næstældste dreng giver udtryk for at have et godt samarbejde med forældrene, som hun har holdt mange møder med over adskillige år. Hun beskriver drengen som fagligt svag og fortæller, at han har problemer med at begå sig blandt mennesker, han ikke kender, eksempelvis nye lærere og eleverne fra de andre klasser. I sådanne sammenhænge bliver han truende og utilregnelig. Den ældste drengs tidligere klasselærer er som sagt lærer til den næstældste dreng, og han støtter klasselæreren i, at drengen måske ikke er interesseret i at lære så meget. Han går ikke yderligere ind i en beskrivelse af sit kendskab til de to drenge. Den yngste dreng beskrives som en velfungerende dreng, men lærerne vurderer dog, at han har behov for mere social kontakt, og at forældrene derfor skal lade ham deltage i sociale arrangementer på skolen. Flere af lærerne ønsker ligeledes, at Hussein skal deltage mere ved forældremøderne. Det fremgår, at de ikke har kendskab til graden af hans smerter, som præger hverdagen i hjemmet, og som forhindrer ham i at følge drengen til lektiecafé efter skole og deltage i aftenmøder på skolen. Familiens datter beskrives som fagligt og socialt velfungerende. Det viser sig, at inspektøren og pigens lærer ikke kender noget til forældrenes bekymringer omkring skolens badeforhold på dette tidspunkt. Læreren fortæller, at problemet er nyt for hende, da hun ikke har oplevet pigen have det svært med badningen.

FAMILIE 3

Rami og Mona har tre drenge på 8, 15 år og en over 18 år. Rami har været fængslet og udsat for tortur. Parret flygtede med de to ældste drenge til Danmark. De boede i et asylcenter i tre år, før de fik ophold i landet. Rami har afsonet en dom i Danmark og har derfor ikke dansk statsborgerskab.

Rami har en søn af tidligere ægteskab, som bor i hjemlandet, og som Mona og børnene aldrig har mødt. Forældrene og børnene har dog jævnligt kontakt med ham over telefonen og vil gerne have ham til Danmark. På grund af sønnen er Rami nervøs over konflikter og krig i Mellemøsten og følger med i tv dagligt. På et tidspunkt i projektperioden fortæller Mona, at Rami har et alkoholmisbrug, og at han råber og hidser sig op over tv-udsendelserne. Mona plejer i de situationer at forlade huset eller gå ind på et værelse med børnene. Rami fortæller, at han er modløs og har mistet håbet for fremtiden.

Mona har set tre af sine søskende blive skudt i sit hjemland og gerningsmanden skyde sig selv bagefter. Hun blev selv såret under episoden og har smerter fra granatsplinter i den arm, hvor hun blev ramt. Hun har tidligere været i praktik, men har haft svært ved at klare det på grund af de fysiske lidelser. Hun har ligeledes gået på sprogskole, men har fået dispensation fra aktiveringen på det tidspunkt, vi får kontakt med familien.

Forældrene har kontakt til mange andre mellemøstlige familier i lokalområdet og er blandt andet gode venner med familie 2. I deres netværk er også danske venner, de har en god relation til deres naboer, og Mona har deltaget i arrangementer i det lokale "Kvarterhus" med andre kvinder i området.

Børnenes situation ved første kontakt med familien

Familiens ældste søn arbejder og vil gerne flytte hjemmefra. Ved første netværksmøde bor han ikke hjemme på grund af konflikter og Ramis alkoholmisbrug. Han har tilknyttet en kontaktperson, som han har et fortroligt forhold til. Han har på et tidspunkt været i kontakt med politiet i forbindelse med afhøringer, men vi ved ikke, om han har været fængslet. Efter han blev 18 år, har han ikke været indblandet i konflikter i lokalområdet.

Den næstældste søn har været tvangsfjernet fra hjemmet til psykologisk udredning i to måneder på grund af et voldeligt overfald, gadekonflikter og sociale vanskeligheder i skolen. Det

blev vurderet, at der ikke var grund til at fjerne ham fra hjemmet, men at han skulle have et skoletilbud, der kunne understøtte Damp-relaterede behov. Efter denne udredning er han blevet flyttet til 9. klasse på en anden skole, hvor han går i projektperioden. Han har tidligere været afhørt af politiet for flere forhold, deriblandt hærværk og biltyveri. Da vi får kontakt med familien, har han lige fået tilkendt en støttekontaktperson, som var forhindret i at deltage på netværksmøderne.

Familiens yngste søn går i 3. klasse og har på dette tidspunkt sociale og faglige vanskeligheder i skolen. Han er i konflikt med lærerne, som ønsker at flytte ham fra skolen, og forældrene fortæller også, at de overvejer at flytte ham til en anden skole. Han har været indskrevet i en SFO, men forældrene har på dette tidspunkt taget ham ud på grund af en konflikt mellem ham og de andre børn, og fordi Mona gerne vil tage sig af ham selv.

Relation til kommunen og kommunale institutioner

Familien byder os velkomne og er med det samme åbne over for projektet. Et kort stykke tid efter vores første kontakt, bliver vi dog ringet op af en veninde til Mona som fortæller, at forældrene er bange for, at projektet handler om fjernelse af deres børn. Veninden fortæller, at tvangsfjernelsen af den næstældste dreng har gjort forældrene angst for "kommunen", og hun beder os kontakte familien igen. Da vi taler med Mona og fortæller hende, at projektet ikke har til formål at fjerne børnene, og at der ikke er nogen skjult dagsorden, græder hun og fortæller, at hun er bange for "kommunen". Vores næste samtale med forældrene handler om denne episode, hvor de fortæller, at de altid bliver bange for, hvad der kan ske, når de bliver kontaktet af socialrådgivere eller skolen omkring børnene. Mona siger, at hun én gang har prøvet at miste sine nærmeste, og at hun er bange for, at det skal ske igen. Forældrene siger dog ja til at deltage i vores projekt.

Forældrene giver udtryk for at føle sig diskriminerede og stigmatiserede, særligt af skolen. De fortæller, at de jævnligt bliver ringet op af lærerne til den yngste dreng, som skælder ud over, hvad han har gjort og ofte sender ham hjem. De oplever det som uretfærdige handlinger og mener, at lærerne giver ham skylden hver gang, der er en konflikt. De holder fast i, at han bliver uskyldigt anklaget, men at han ind imellem godt kan begå nogle fejl. De mener især, at hans klasselærer er racistisk, og de fortæller, at skolen kun ønsker at smide drengen ud. Hver gang de bliver ringet op, er det den trussel, der hænger i røret. Deres fortællinger centrerer sig omkring racisme, og det bliver fremhævet, hver gang de eksemplificerer lærernes handlinger. De har således et anstrengt forhold til skolen, og de udtrykker, at de tvivler på, at dette vil kunne ændre sig.

Forældrene beskriver deres forhold til socialrådgiveren i Rådgivningscentret som udmærket, men de fremhæver, at de ind imellem har følt sig svigtet, når de har haft behov for økonomisk støtte til børnenes fritidsaktiviteter eller lignende. Mona fik dispensation fra aktivering efter udredningen af den næstældste dreng, og hun udtrykker ønske om at kunne være i hjemmet så meget som muligt, så det ikke går med den yngste som med de ældste drenge. Hun fortæller, at hun har været glad for sine praktikophold. Hun har mødt sin rådgiver i Jobhuset en enkelt gang, men husker ikke hendes navn. Hun er nervøs over, hvad der kommer til at ske i forhold til hendes aktivering i fremtiden. Rami har ingen kontakt med sin pensionsrådgiver.

Forældrene har på et tidspunkt haft kontakt med politiets Karlebogruppe omkring de ældste drenge og vil gerne fortsætte et samarbejde med dem.

Netværk af professionelle

Familien vil gerne i dialog med klasselæreren til den yngste søn, som de har vanskeligt ved at samarbejde med. I den sammenhæng vil de også invitere den SFO, som de har taget drengen ud af. De vil derudover gerne tale med en anden lærer og skoleinspektøren fra hans skole, samt med skolelederen og klasselæreren til den næstældste søn. Kontaktpersonen til den ældste dreng skal

også inviteres, fordi de opfatter denne som en vigtig person i drengens liv. Som nævnt opfordrer de os til at invitere politiets Karlebogruppe. Derudover fortæller de, at der er tilknyttet en skolepsykolog på deres yngste søn, som de har mødt til statusmøder på forvaltningen, og som de synes er en vigtig fagperson at invitere. De ønsker også at have deres praktiserende læge med på møderne. Endelig ønsker forældrene at invitere familiens socialrådgiver fra Rådgivningscentret, Ramis pensionsrådgiver og Monas rådgiver fra Jobhuset. Alle disse personer bliver inviterede, men det lykkedes ikke at få den praktiserende læge og skolepsykologens deltagelse på møderne. De andre fagpersoner deltager i netværksmøderne.

De professionelle beskrivelser af familien

Socialrådgiveren i Rådgivningscentret har haft denne familie i ca. tre år. Hun fortæller, at forældrene var svære at samarbejde med i starten, men at det ændrede sig efter den næstældste drengs tvangsfjernelse til psykologisk udredning. Hun er klar over, at det har skræmt forældrene, og hun understreger, at deres velvilje til samarbejdet måske kan skyldes frygten for at få fjernet et barn igen. Hun fortæller, at de i Rådgivningscentret ikke har vidst ret meget om drengen eller familien før udredningen, og at den blev foretaget på baggrund af, at ”politikerne” ville have gjort noget ved ungdomskriminaliteten i området. Drengen blev fjernet i forbindelse med et voldeligt overfald i lokalområdet, en episode som flere drenge fra de andre familier i projektet også har været involveret i. Socialrådgiveren fortæller, at hun følte sig presset til at foretage sig noget med det samme, men ville have iværksat undersøgelsen uden at fjerne drengen fra hjemmet, hvis det havde været hendes eget valg. Hun mener, at baggrunden for drengens kriminalitet skal findes i hans historie som barn i en flygtningefamilie, der var med under flugten til Danmark. Hun siger også, at det må være svært at være i hjemmet på grund af Ramis alkoholmisbrug. Hun beskriver i den forbindelse en episode, hvor Mona og de to ældste drenge har henvendt sig til hende efter, at Rami har forsøgt at overfalde hende, mens han var beruset. Mona havde bedt om hjælp til at komme væk fra ham, men havde endt med at trække det tilbage igen efter et stykke tid. Hun fortæller, at hun derfor ikke kan gøre mere, og at hun ikke har noget dokumenteret omkring hans misbrug. Hun har fået bekræftet sin viden om misbruget fra flere fagpersoner.

Socialrådgiveren har ikke kendskab til, hvad der er foranstaltet omkring Rami, men ved at Mona tidligere har været i praktik. Hun kender lidt til den ældste dreng, fordi han har deltaget i nogle møder omkring lillebroderen hos politiet. Hun fremhæver, at han har forandret sig positivt, blandt andet har han vendt sig fra at forsvare lillebroderen under afhøringer til at irettesætte ham, når han taler grimt til betjentene. Hun har ikke kendskab til den yngste dreng og har ingen bekymringer i forhold til ungdomskriminalitet. Hun siger dog, at hun nogle måneder tilbage har fået en henvendelse fra skolen om, at han har været indblandet i en konflikt. Hun fremhæver, at der kan være bekymringer for ham i skolen og i hans SFO.

Ved vores første netværksmøde, som er vores første kontakt med de andre professionelle omkring familien, danner denne konfliktepisode baggrunden for de frustrationer, som lærerne og SFO'en giver udtryk for omkring den yngste dreng. Klasselærerens beskrivelse af drengen handler om de vanskeligheder, som i en længere periode har været grundlag for irritation og provokation mellem institutionerne og forældrene. Hun fortæller, at han er en del af en gruppe drenge, der altid laver ballade og som lægger et aggressivt pres på hinanden og andre. Denne beskrivelse tager SFO'en del i. Klasselæreren fremhæver, at hun har et dårligt samarbejde med forældrene. Hun mener ikke, at de har støttet skolen i situationer, hvor hun har ringet til dem på grund af drengens konflikter. Hun vurderer, at de nok ikke har ressourcer til at beholde ham i klassen, hvis det fortsætter. Skoleinspektøren bakker op omkring bekymringerne for drengen og udtrykker ønske om et større forældresamarbejde.

Klasselæreren til den næstældste dreng tager afsæt i at beskrive en god udvikling.² Hun fremhæver dog, at han har sproglige vanskeligheder, der medfører, at han bliver hængt af og begynder at forstyrre undervisningen. Hans sprog, mener hun, bærer præg af gademiljøet, hvor han har mange af sine venner. Hun fortæller derudover, at han typisk går i forsvar ved at benægte sit ansvar, når han bliver irettesat eller føler sig beskyldt for noget. Læreren giver udtryk for at have holdt mange møder og hjemmebesøg med forældrene og beskriver samarbejdet som uproblematisk. Politiet fortæller, at de tidligere har haft en del afhøringer af drengen, men de synes, at de har fået etableret en god relation til ham. De fremhæver, at hans venner er blandt en gruppe hårde kriminelle i området, men at de har haft et godt samarbejde med forældrene om at holde ham væk fra de centrale brændpunkter om aftenen. Han har derfor hverken figureret i deres døgnrapporter eller været indblandet i konflikter i en lang periode. Familiens ældste dreng beskrives af en kontaktperson, som fortæller, at han kan føle sig presset af forældrenes ambitioner omkring hans uddannelse og karriere. Hun har ingen bekymringer for ham i forhold til kriminaliteten i lokalområdet. De største bekymringer, der beskrives ved børnene ved denne første kontakt, omhandler således den yngste dreng.

FAMILIE 4

Nadim og Sana har tre drenge på 9, 10 og 12 år og en pige under 6 år. Vi ved ikke, om Nadim er torturoverlever, men han er vokset op i en flygtningelejr og kom til Danmark som politisk flygtning. Vi har kendskab til, at han under krigen har været med til at grave lig ned sammen med sin far, og vi formoder, at han har oplevet hændelser af en karakter, som kan virke traumatiserende. Nadim flygtede til Danmark sidst i 80'erne og Sana kom til landet flere år senere. Nadim boede i en asylejr over en længere periode, før han kom til Karlebo Kommune. Han har afsonet to domme i danske fængsler og kan derfor ikke opnå statsborgerskab. Forældrene fortæller gentagne gange, at de meget gerne vil have statsborgerskab til Sana og børnene, men at hendes dansk er for dårligt til, at hun kan bestå prøven. Dette er et af de emner, parret vender tilbage til, hver gang vi møder dem.

Sana fortæller, at hun har hjerteforstyrrelser og har været under lægelig udredning i flere år på hospitaler og ved speciallæger. Hun har ikke kunnet få en diagnose på sine lidelser og fremhæver mange gange, at ingen kan fortælle hende, hvad der er galt. Inden for det sidste år har hun taget hjertemedicin, mens smerterne er blevet værre. Hun fortæller også, at hun har svære smerter i ledene og ryggen, og at hun selv og alle børnene lider af astma. Sana har søvnproblemer og angstanfald og føler ind imellem, at hun er ved at blive kvalt. Hun fortæller, at hun har oplevet situationer, hvor soldater har truet hendes forældre med at slå hende og hendes søskende ihjel. Både hun og Nadim vender tilbage til de helbredsmæssige problemer og gentager hendes lidelser ved alle vores samtaler med dem.

Forældrene mener, at Sanas og børnenes astma er opstået og forværret af, at de bor i en lille lejlighed med skimmelsvampe. Det ligger dem meget på sinde at skifte bolig, og de fortæller, at de har været skrevet op til en lejlighed i en anden boligforening i en årrække, men er stadig meget langt nede på ventelisten. De forventer, at "kommunen" kan hjælpe dem med at komme på akutliste til andre boligforeninger i området, men har på dette tidspunkt i projektet allerede fået ét afslag.

Sana er fritaget fra aktivering på grund af sine helbredsmæssige problemer, men hun ved ikke, hvor længe hun kan få lov til at gå derhjemme. Hun fortæller, at hun er bange for pludselig at få at vide, at hun skal starte i sprogskole, for det mener hun ikke, at hun vil kunne klare. Nadim er pensioneret, og begge forældre går således hjemme. De har tæt kontakt til noget af Nadims familie, der bor i samme kvarter. Sanas familie bor i hjemlandet og en uge efter, at vi får kontakt med familien, dør hendes far, og hun er væk en periode for at begrave ham.

² Denne lærer deltager først på andet netværksmøde, hvorfra vi opsummerer hendes beskrivelse.

Børnenes situation ved første kontakt med familien

Familiens ældste søn har fået stillet en psykiatrisk diagnose. Drengen blev i 6. klasse flyttet fra en normalklasse til en ny skole med en specialklasse. Vi får kendskab til hans vanskeligheder via socialrådgiveren i Rådgivningscentret. Han fik på et tidspunkt medicin, men fik bivirkninger af den, hvorfor forældrene gik over til at give ham naturmedikamenter. De ønsker ikke, at han skal fortsætte med medicinen. Sønnen har store sociale vanskeligheder i skolen og kommer ofte ud i konflikter med de andre børn og de voksne. Forældrene fortæller, at de jævnligt bliver ringet op af hans lærere, og at han ofte bliver smidt hjem.

De to yngre sønner går henholdsvis i 3. og 4. klasse, og forældrene oplever ikke, at de er involverede i konflikter. Forældrene fortæller ligeledes, at der ikke er problemer med pigen.

Forældrene fremhæver børnenes helbredsproblemer som en af de ting, de gerne vil have hjælp til at løse af kommunen. Særligt den ældste dreng lider af astma, som hele tiden bliver værre og som medfører, at han ofte føler, at han ikke kan få vejret.

Relation til kommunen og kommunale institutioner

Vores kendskab til den ældste drengs psykiatriske diagnose får vi som sagt gennem Rådgivningscentret, men vi hører aldrig forældrene bruge diagnosen. De kan ikke genkende skolens definition af hans symptomer og fortæller, at han er stille og rolig, når han er hjemme. Forældrene har haft en samtale med deres læge om diagnosen, men betvivler hans vurdering og henviser til, at han ikke havde set drengen, før han udtalte sig om ham. De siger, at han nok vil vokse sig fra problemerne. Nadim giver samtidig udtryk for, at drengen godt kan skabe problemer i skolen, og at lærerne beskriver ham som en energisk dreng, der har svært ved at forstå et nej. Han mener dog, at disse problemer primært skyldes skolens atmosfære. Ifølge Nadim er sønnen opdraget til at lade være med at sladre om de andre børn, men de andre børn sladrer om ham, og det resulterer i, at lærerne kun får den ene side af historien. Han mener, at lærernes holdninger og adfærd er racistisk, og at drengen blev flyttet fra den tidligere skole, fordi hans lærer af racistiske grunde havde set sig gal på ham. Han konkluderer, at det er en vanskelig skole for børn med anden etnisk baggrund, og han er træt af at blive ringet op og talt ned til af lærerne.

Forældrene har haft mange konflikter med socialrådgivere og beskriver deres relation til ”kommunen” som meget anstrengt. Nadim har afsonet en dom for trusler mod Sanas tidligere socialrådgiver. Konflikten opstod i forbindelse med, at rådgiveren ville have Sana i aktivering og Nadim blev vred og truede hende. Forældrenes historie i kommunen er fyldt med udskiftninger i rådgivergrupperne. De beskriver deres forhold til kommunale institutioner som håbløst, de har ikke vidst, hvem de skulle henvende sig til med spørgsmål, og de har følt sig diskriminerede og stigmatiserede. De fortæller, at de ikke har tillid til kommunen, og at Sanas sygdomme startede, dengang hendes rådgiver sendte hende på sprogskole. Nadim mener, at medarbejderne i de forskellige institutioner taler ned til ham og krænker ham. Forældrene fortæller, at deres socialrådgiver i Rådgivningscentret er den eneste myndighed, der nogensinde har talt ligeværdigt til dem. Hun deltager i vores første samtale på forældrenes opfordring.

Netværk af professionelle

Forældrene ønsker, at deres praktiserende læge skal inviteres for at gøre netværket opmærksomme på Sanas helbredsproblemer. De fortæller derudover, at en vigtig person i deres netværk er en tidligere familiebehandler, som de mener har et godt kendskab til alle deres problemer. I projektperioden har de fået en anden familiebehandler, som de tilskriver lige så stor betydning, og som bliver den, der inviteres til møderne. Forældrene ønsker derudover at komme i dialog med klasselærerne til de to ældste drenge og institutionspædagoger til den ældste dreng. De vil ligeledes gerne tale med skoleinspektøren fra den ældste drengs skole. Forældrenes relation til

familiens socialrådgiver i Rådgivningscentret bliver fremhævet som værende særlig god, og de vil derfor ikke undvære hende på møderne. Derudover ønsker de at invitere Nadims pensionsrådgiver og den nuværende rådgiver til Sana fra Jobhuset. Det ligger dem meget på sinde, at hendes tidligere rådgiver, som Nadim har haft konflikter med, ikke må deltage på møderne. Ligeledes ønsker de under ingen omstændigheder, at politiet deltager på møderne.

Efter at forældrene har defineret deres netværk, bliver vi kontaktet af en børnehaveklasselærer, der har hørt om vores projekt gennem en af lærerne. Hun har haft flere af børnene i børnehaveklassen og vil gerne deltage, fordi hun mener at have et godt kendskab til familien. Forældrene bliver spurgt og ønsker at invitere hende. Alle disse personer bliver inviterede og deltager på netværksmøderne med familien.

De professionelle beskrivelser af familien

Familien udvælges til projektet af socialrådgiveren i Rådgivningscentret, fordi hun er bekymret for den ældste dreng og forældrenes ressourcer i forhold til hans diagnose. Hun fortæller, at hun ønsker for familien, at drengen kan blive almindeligt/normalt fungerende uden de problemer, han har nu. Hendes håb og forventninger til netværksmøderne er, at forældrene indser drengens problemer og begynder at arbejde med skolen i stedet for imod den. Hun mener, at problemerne sandsynligvis skyldes forældrenes manglende tillid til de professionelle, og at de ikke anerkender diagnosen eller lærernes beskrivelser af drengens vanskeligheder i skolen.

Drengens klasselærer giver udtryk for, at forandringer eller forbedringer i hans adfærd både handler om medicin og om forældrenes erkendelse og ansvarstagen i forhold til hans opdragelse. Dette handler både om, at de ikke anerkender drengens diagnose, ikke deltager nok i de sociale arrangementer på skolen, og at Sana ikke deltager nok ved forældremøderne. Det gør sig generelt gældende for hele lærergruppen, at de mener, at forældrene tager for lidt ansvar for børnenes skolegang, og at de skal støtte mere op om deres sociale kontakt til de andre børn. Klasselæreren mener derudover ikke, at drengen får ro til at lave lektier derhjemme, hvilket hun siger kan skyldes, at familiens bolig er for lille. Læreren til den næstældste dreng fremhæver, at drengen læner sig meget op ad sin storebror og synes, at ”det er sejt at være fræk”. Dog understreger lærergruppen, at der ikke er bekymringer for hverken ham eller de andre børn i forhold til ungdomskriminalitet, da de er både fagligt og socialt velfungerende i skolen.

Det fremgår, at lærerne er enige om, at tosprogede forældre generelt forventer, at det er lærerne, der sætter grænser og opdrager i skolen, så længe børnene er dér, og at disse forventninger ikke svarer overens med deres opfattelse af, hvad lærernes ansvarsområde indebærer.

FAMILIE 5

Samar og Ali har tre drenge på 7, 12 og 17 år samt en datter på 3 år. Familien kom til Danmark med den ældste søn i starten af 90'erne. De boede i en asytlejr i en periode, før de flyttede til Karlebo. Ali har gentagne gange været fængslet og udsat for tortur i hjemlandet. Han har været gennem rehabilitering og psykiatrisk behandling i Danmark og er diagnosticeret med posttraumatisk belastningsreaktion (PTSD). Han har kroniske psykiske og fysiske lidelser efter torturen og er nu pensioneret. Samar beskriver ham som voldelig og fortæller, at han har slået både hende og den ældste søn. Ali bor i en anden lejlighed i lokalområdet. Forældrene har meget kontakt med hinanden på grund af børnene, og ind imellem bliver Ali stadig truende og voldelig over for Samar. Hun har flere gange måtte involvere både politiet og naboer, fordi hun har været bange for at lukke ham ind i sit hus. Hun fortæller, at de to yngste drenge er glade for deres far og savner ham, når de ikke er hos ham. Den ældste dreng har store problemer med ham på grund af de voldelige oplevelser og undgår ham så meget som muligt. Ali har afsonet en dom i Danmark for vold og overfald. Samar blev dømt for at deltage i overfaldet, men fik benådning. Under projektperioden er Ali rejst til udlandet for at besøge sin familie, og vi møder ham aldrig.

Samar er på kontanthjælp, men fritaget fra aktivering, da hun er alene med de fire børn. Hun har et socialt netværk i lokalområdet og har blandt andet en dansk veninde, som deltager i netværksmøderne. Hun er den eneste af familierne, der taler så godt dansk, at vi ikke behøver at bruge tolken under vores interviews. Hun har et venskabeligt forhold til sine naboer, der hjælper hende, hvis hun har problemer med Ali. Hendes relationer til andre mellemøstlige familier er blevet indsnævret af, at Ali har fortalt deres venner, at de ikke skal tale med hende. Samar har ikke familie i Danmark, og hun mener, at den sociale isolation gør det hårdt at klare hverdagen. Hun og børnene rejser dog ind imellem på besøg til hjemlandet.

Børnenes situation ved første kontakt med familien

Samars ældste søn går i gymnasiet og har ikke tidligere været sigtet for lovovertrædelser. Han har været til afhøring en enkelt gang, men har ellers undgået politiet og konflikter i lokalområdet. Samar er nervøs for, om han kan blive ved med at holde sig væk fra gademiljøet og fortæller, at hun har svært ved at følge med i, hvor han er om aftenen og i weekenderne.

De to yngre sønner går henholdsvis i 6. og 1. klasse. De har begge haft problemer med hørelsen og den næstældste har fået lagt dræn. Denne dreng har været indblandet i konflikter med en medarbejder i en lokal klub. Hans omgangskreds er, hvad Samar kalder ”dårligt selskab”, og hun er bekymret for, om han vil blive trukket med ind i konflikter på gadeplan.

Da vi får kontakt med Samar, har den yngste søn sociale vanskeligheder i klassen, og Samar fortæller, at han reagerer voldsomt, når han bliver forvirret og ikke kan høre eller følge med i, hvad der sker rundt om ham. Han har vanskeligt ved det faglige niveau.

Familiens datter beskrives som uproblematisk og i en god udvikling og der arbejdes ikke med hende på netværksmøderne.

Relation til kommunen og kommunale institutioner

Samar fortæller, at hendes største problem er, at hun bliver holdt hen af ”kommunen”. Hendes beskrivelser af samarbejdet med skoler og institutioner viser, at hun er udadvent og aktiv i forhold til børnene, og hun mener selv, at hun har et godt samarbejde med institutionerne, men føler sig svigtet i sagsbehandlersystemet. Hun henviser primært til, at der har været uforholdsmæssigt mange udskiftninger af familiens socialrådgiver i Rådgivningscentret, og at hun aldrig kan få kontakt med dem, når hun ringer. Hun synes, at der går alt for lang tid mellem hendes efterspørgsel på hjælp til der handles på hendes krav. Hun har blandt andet ventet 1½ år på at få bevilget en støttekontaktperson til den ældste dreng. Hun siger, at hun har en stram økonomi og mange gange har søgt om bevillinger til hjælp til ekstraudgifter i forbindelse med børnenes fritidsaktiviteter, skoleture og lignende. Hun mener, at hun er blevet svigtet af kommunen i adskillige af disse sager, og hun fortæller, at hun samtidig har følt sig talt ned til af de rådgivere, hun har haft kontakt med.

Samar deltager i møder og arrangementer på skolen, og hun tager kontakt til lærerne og laver aftaler om ekstramøder, hvis der opstår problemer med børnene. Hun har dog en oplevelse af, at børnene bliver diskrimineret både af skolen og lokalmiljøet. Hun beskriver en række eksempler, hvor hun mener, at drengene bliver mistænkeliggjorte, fordi de er af anden etnisk oprindelse. Der har blandt andet været en konflikt mellem den næstældste søn og en klubmedarbejder, som hun tolker som et udtryk for medarbejderens racistiske holdning over for de unge. Hun mener, at det samme ofte sker i skolen, når der er konflikter i klassen. Af samme grund forsøger hun at holde sine drenge væk fra gaden og at gøre dem ”usynlige” for politiets søgelys. Hun mener, at hvis politiet først har fået øje på dem, så vil de blive hevet ind til afhøringer hele tiden, og så slipper de ikke uden om retssystemet. Denne holdning skinner igennem igen, da vi spørger, om vi skal invitere lærerne fra den ældste drengs gymnasium. Samar ønsker ikke, at de skal få en forkert opfattelse af ham og stemple ham på grund af hans familiære baggrund. Hun gør således, hvad

hun kan, for at hendes drenge ikke skiller sig ud fra mængden og kommer i myndighedernes eller nogle andres søgelys.

Samar er meget optaget af, at hendes drenge ikke skal ryge ud i en kriminel løbebane, og hendes fokus centrerer sig omkring dette emne under hele projektet. Hun ønsker på dette tidspunkt under ingen omstændigheder, at politiet får øje på dem, og hun vil derfor heller ikke have, at de deltager i netværksmøderne.

Netværk af professionelle

Samar ønsker at adskille sine problemer med Ali fra de problemer, hun gerne ville have hjælp til omkring børnene. Det kommer til at strukturere, hvem hun gerne vil invitere til netværksmøderne. Hun har i forvejen et tæt samarbejde med skolen, men ønsker alligevel at indkalde skoleinspektøren og klasselærerne til de to yngste drenge, en matematiklærer til den næstældste dreng samt lederen fra den yngste drengs SFO. Hun vil som sagt ikke have politiets deltagelse ved møderne, men har på et tidspunkt haft kontakt med en SSP-medarbejder, som hun mener, at det vil være en god idé at få repræsenteret. Derudover ønsker hun at invitere familiens nye socialrådgiver i Rådgivningscentret og hendes rådgiver fra arbejdsmarkedsafdelingen. Hun beder også om, at en veninde inviteres, så hun har nogen at dele oplevelsen med bagefter, og så hun er sikker på, at hun ikke misforstår de ting, der blev talt om.

Samar foreslår, at vi kan afholde et netværksmøde med et mindre forum, der fokuserer på hendes forældrerolle og ”voksenproblemer”. Til et sådant møde vil hun gerne invitere de to socialrådgivere og hendes praktiserende læge.

Alle disse personer bliver inviterede og deltager på netværksmøderne med Samar. Det lykkes dog ikke at få socialrådgiverens eller den praktiserende læges deltagelse i det mindre netværksmøde.

De professionelle beskrivelser af familien

Socialrådgiveren i Rådgivningscentret har næsten lige overtaget familiens ”sag”, da vi får kontakt med hende. Hun har også tidligere været deres rådgiver og fortæller, at der har været tre-fire andre kollegaer inde over dem i mellemtiden. Socialrådgiveren mener, at familien er blevet svigtet i forbindelse med de mange udskiftninger, der har været i forvaltningen. Hun fortæller også, at det er Samar, der præger kontakten ind til Rådgivningscentret i kraft af sin opsøgende facon. Hun beskriver hende som en ressourcestærk person, fordi hun er vedholdende omkring sine rettigheder i kommunen og samarbejder med de forskellige institutioner omkring børnene. Kontakten med Samar har primært centreret sig omkring ansøgninger om ekstrabevillinger til børnenes sportsaktiviteter, ferier, sko og computere osv. Socialrådgiveren har et ønske om at støtte børnenes udvikling i forhold til deres opvækst med faderen. Hun fortæller dog, at de mange ansøgninger om ekstra bevillinger har været årsagen til, at foranstaltningerne er druknet. For at finde frem til den rette indsats vil hun lave en § 38 undersøgelse³ på de to yngste drenge, som hun ikke kender. Hun har kun hørt om den næstældste dreng gennem Samar og ved derfor, at der har været problemer med, at han er vådelig og har fået lagt dræn på grund af horelsen. Hun læser højt fra den ældste drengs papirer, hvor der står, at han anbefales en støttekontaktperson, som han endnu ikke har fået tildelt.

Ved vores første netværksmøde, som er vores første kontakt med de andre professionelle omkring familien, fortæller klasselæreren til den næstældste dreng, at hun tidligere har oplevet ham som aggressiv, truende og selvretfærdig. Han har haft svært ved at begå sig blandt børn og

³ En § 38 undersøgelse dækker den unges udvikling og adfærd samt familie-, skole-, sundheds- og fritidsforhold (Lov om Social Service nr. 1187 af 7/12/2005).

lærere, han ikke kender, og det har været i den forbindelse, at han har virket truende. Hun beskriver dog dette som et problem, der er ved at ændre sig. Blandt andet bliver han bedre til at overholde grænser og reflektere over sin situation. Skoleinspektøren bakker hendes udtalelser op og understreger, at skolen har et godt samarbejde med Samar omkring børnene. Den yngste drengs lærer beskriver hans problemer med hørelsen som grunden til hans sociale vanskeligheder i skolen. Han har svært ved at følge med i større sociale grupper og i timerne, og det medfører, at han forstyrrer undervisningen. Lederen af drengens SFO støtter denne beskrivelse og fremhæver, at han også har svært ved at gå ind i andres leg. Lærerne giver udtryk for at have et godt samarbejde med Samar omkring børnene. Beskrivelserne af problemområderne er således centreret omkring børnenes behov som følge af faderens temperament og konkrete problemer såsom den yngste drengs høreelse.

SAMMENFATNING AF PROBLEMOMRÅDER FRA FORÆLDRENES PERSPEKTIV

Det viser sig som et samlet mønster i forældrenes beskrivelser af de kommunale institutioner, at de føler sig udsat for racisme og diskrimination. Det gør sig særligt gældende, når de fortæller om børnenes konflikter i skolen og i lokalområdet. De mener, at deres børn får skylden for konflikter, som de ikke (nødvendigvis) har været involverede i, blot fordi de er af anden etnisk oprindelse. De taler om, at ”lærerne hele tiden ringer og siger, at deres børn gør det og det”, at politiet ”hele tiden tager deres børn til afhøringer for det og det”, at pædagogerne i SFO’en ”smider deres børn hjem, fordi de andre har sladret om det og det” osv. I disse beskrivelser koncentrerer forældrene sig om emner som overvågning, skyld og stigmatisering. De er bange for politiets døgnregistreringer af børnene på gaden, de frygter, at skolen og forvaltningen skal ”få øje” på deres børn, og flere forsøger at undgå naboernes opmærksomhed. De oplever, at både offentlige institutioner og sociale miljøer intensiverer deres fokus på børn af anden etnisk oprindelse, ”de sorthårede”, og at deres børn således ofte uskyldigt bliver mistænkt og straffet i forbindelse med konflikter. De mener også, at det fremmer kriminaliteten blandt børnene, at de overvåges og forudsættes at skabe konflikter, idet det opbygger vrede og ligegyldighed over for autoriteterne og det sociale miljø. Dette synspunkt gør sig både gældende, når forældrene taler om børnene i skolen og på gadeplan.

Diskrimination og racisme udgør også grundstenen i det fjendebillede, som forældrene tegner af ”kommunen”. Med udgangspunkt i erfaringer med tidligere socialrådgivere og/eller andre kommuner fortæller de, at de altid er blevet modarbejdet i forhold til krav og behov, eksempelvis gennem afslag på bevillingsansøgninger, pålagt aktivering eller fratagelse af kontanthjælpen. De mener samtidig, at de er blevet og bliver holdt hen og ofte venter alt for længe på at få indfriet deres anmodninger om hjælp i forhold til børnene. De har svært ved at komme i kontakt med deres rådgivere og bliver typisk ikke ringet op, når de lægger beskeder til dem. De har erfaringer med adskillige udskiftninger af rådgivere i de forskellige forvaltningseenheder, og de har et distanceret forhold til pensions- og arbejdsmarkedsrelaterede fagpersoner. Samlet set giver de derfor også udtryk for, at ”kommunen” og dens praksisprocedurer er uigennemskuelige, og de anskuer problemet som en følge af, at de bliver kategoriserede som værende ”andenrangs mennesker”. De fremhæver, at dette ligeledes kommer til udtryk i fagpersonernes attituder over for dem. De føler sig ”talt ned til”, og har haft store konflikter med rådgivere, som i et par familiers tilfælde har ført til fængselsdomme for trusler om vold.

Begrebet ”andenrangs mennesker” dukker ligeledes op, når forældrene fortæller, at de ikke bliver imødekommet på de områder, hvor deres religion, traditioner, værdier eller normer adskiller sig fra institutionernes, særligt fra skolernes. Det eksemplificeres på dette tidlige tidspunkt i projektet i problematikken omkring pigernes badning efter gymnastik.

Fjendebilledet og de negative erfaringer har i disse familier genereret en øget distance til de kommunale institutioner. Det afspejles både i en voksende afstandstagen fra kontakten til institutionerne og i en voksende mistillid til at kunne få hjælp. I nogle tilfælde har forældrene intensiveret kontakten, mens mistilliden samtidig er vokset (det fremgår særligt ved familie 5). I

mange situationer udmønter distancen mellem forældrene og institutionerne sig i, at forældrene ikke kender deres rådgivere eller de professionelle omkring deres børn, og "fjenden" tager form som "Kommunen". Kommunen udgør i kraft af sin ikke-synlige (distancerede), men samtidig allestedsnærværende eksistens, et magtfuldt centrum for såvel udøvelsen af den ultimative hjælp og støtte som fratagelsen af samme. Kommunen rummer potentiale for begge dele. Således begrundes forældrene ikke kun deres skepsis over for projektet i en manglende tillid til muligheden for hjælp og støtte, men også i frygten for "kommunens" magt til at fratage dem det vigtigste, de har – deres børn. Af denne grund sagde tre øvrige familier nej til vores tilbud om netværksmøder. De var bange for følgerne af "kommunens" øgede opmærksomhed og for skjulte dagsordener om tvangsfjernelse af børnene.

Forældrenes fjendebillede af kommunen forstærkes af en overbevisning om, at institutionernes praksisser baserer sig på medarbejdernes *vilje*. Deres fortællinger om det dårlige samarbejde, konflikter og deres endelige afstandstagen fra "systemet" tager udgangspunkt i spørgsmålet om, hvorvidt den enkelte rådgiver har *ønsket* at hjælpe dem, eller om den enkelte lærer har *ønsket* at samarbejde. Dette refererer, ifølge forældrene, i sidste ende tilbage til spørgsmålet om, hvorvidt den enkelte fagperson kan siges at være racistisk.

Som det fremgår, beskriver fædrene i disse familier selv, at de har problemer med at styre deres temperament og kan blive hidsige i pressede situationer, i flere tilfælde også over for børnene. Man kan altså formode, at et øget pres udefra kan mærkes indefra i hjemmet. Flere giver samtidig udtryk for, at de har mistet modet i dagliglivet og/eller oplever det offentlige miljø omkring sig som værende håbløst. Denne baggrund kommer til udtryk på forskellige måder, hvorpå familierne navigerer i situationer i forhold til de forskellige kommunale institutioner. Familie 1 og 3 har således valgt at isolere sig med vreden, familie 2 tager op på skolen, hvis de bliver kontaktet om børnene, familie 4 vil hverken tale med eller se de fagpersoner, som de oplever modstand fra og familie 5 kontakter nærmest institutionerne, før de selv når at reagere. Disse interaktionsmåder, samt forældrenes forklaringer på børnenes konflikter, modtages på forskellige måder i det professionelle netværk, som vi skal se i det følgende.

SAMMENFATNING AF PROBLEMOMRÅDER FRA DE PROFESSIONELLES PERSPEKTIV

De professionelles beskrivelser af børnene og forældresamarbejdet afspejler generelle fællestræk og mønstre i forestillingerne om og forventningerne til familierne. Et væsentligt mønster i beskrivelserne er "mistillid", der udspringer af forældrenes måder at håndtere børnenes vanskeligheder på. Det er således ikke kun forældrene, der giver udtryk for mistillid til "kommunen", men også de professionelle, der giver udtryk for manglende tillid til forældrene. Når forældrene ikke anerkender børnenes skyld eller ansvar i konfliktsituationer genererer det en mistillid til troværdigheden i deres udlæggelse af problematikken. Det kommer eksempelvis til udtryk i en oplevelse af, at forældrene afviser børnenes roller i konflikter, fordi de er i forsvarsposition og frygter konsekvenserne af at tale åbent om børnenes "skyld" (særligt for familie 3). Det udmønter sig også i en oplevelse af og frustration over, at forældrene gør modstand mod det kommunale og offentlige system og ikke *vil* samarbejde (særligt for familie 4). Baggrunden for dette bliver berørt af socialrådgiverne, som fortæller, at forældrene kan føle sig svigtede på grund af personaleudskiftninger og omrokeringer. Endvidere viser det sig som en opfattelse af, at det er forældrenes tradition og kultur, for eksempel deres ære eller traditionsforbundne forventninger til skolers ansvar, der får dem til at miskende børnenes vanskeligheder (for eksempel ved familie 2). Endeligt kan det komme til udtryk i en frustration over, at forældrene ikke taler sandt, men direkte lyver om børnenes deltagelse i konflikter (kun ved familie 1). I nogle tilfælde gør flere af disse forklaringer på mistilliden sig gældende på samme tid i de professionelles beskrivelser af forældrene.

De professionelle definerer forældrenes oplevelse af racisme og diskrimination som en væsentlig barriere for anerkendelsen – eller erkendelsen – af børnenes reelle ansvar og rolle i konflikterne. De udtrykker frustrationer over, at forældrene anskuer problemerne ud fra dette

perspektiv, da de ikke mener, at deres egne eller andres intentioner og handlinger har noget som helst med racisme at gøre. *Deres* oplevelse af konfliktsituationerne og de sociale vanskeligheder med børnene kan derfor ikke refereres til diskrimination eller racisme. De professionelle oplever dermed, ligesom forældrene, at blive ”uretfærdigt dømt”. Vi finder i den forbindelse samme modstandsmekanisme hos forældrene og de professionelle i forhold til de roller og sociale kategorier, som de oplever at blive sat i af hinanden. I denne sammenhæng fremgår det, at når forældrene definerer de professionelles handlinger eller intentioner som racistiske, gør det forældrenes udsagn om de konkrete hændelser mindre valide. Det vil for eksempel sige, at når forældrene siger, at deres dreng bliver uskyldigt mistænkt i en konflikt, *fordi* han har en anden etnisk baggrund, så gør denne årsagsforklaring det mindre troværdigt i de professionelles øjne, at drengen skulle være *uskyldigt* mistænkt.

Et andet mønster, der viser sig i beskrivelserne er, at fagpersonerne i netværkene ikke har et helhedsorienteret indblik i familierne. Med mindre de ældre søskende går i samme skole eller lærerne har undervist dem tidligere, kender lærerne derfor kun lidt eller slet ingenting til de vanskeligheder og ressourcer, der måtte være i søskendeflokken til barnet i deres målgruppe. Det gør sig også gældende for deres forhold til forældrene. Det betyder, at de ikke har forudsætningerne for at kunne agere pædagogisk over for barnet i forhold til for eksempel en storebrors varetægtsfængsling, en fars fængsling eller eventuelle traumerelaterede lidelser og helbredsproblemer, som kan præge forældrene og hverdagen i hjemmet. Lærerne må hente deres baggrundsviden fra det enkelte barn eller fra forældrene. Socialrådgiverne i dette projekt har ligeledes ingen viden om de yngre søskende til barnet i deres målgruppe, med mindre de har fået en underretning fra skolen eller SFO'en, og de har typisk ikke mødt hele familien. I de fem familiers tilfælde har de først beskæftiget sig med børnene, fordi de *er* kommet ud i en ungdomskriminel løbebane.

Den begrænsede baggrundsviden om familierne viser sig at give anledning til forestillinger og antagelser, som er uoverensstemmende med det billede, forældrene tegner af sig selv. Generelt beskriver de professionelle det for eksempel som et problem, at kun den ene af forældrene eller at ingen af forældrene deltager i møder og arrangementer som ønsket. Deres forestillinger om, hvorfor forældrene udebliver, relaterer sig i mange af disse tilfælde til en bestemt forståelse af det patriarkalske familiemønster hos de mellemøstlige familier. Når mødrene aldrig deltager, finder vi således en forestilling om, at fædrene dominerer, mens kvinderne holdes hjemme og væk fra beslutningerne. Når fædrene aldrig deltager, opstår der en forestilling om, at mødrene står alene med hele ansvaret for børnene og hjemmet på grund af det traditionelle familiemønster. Således forstås også drengenes nedladende sprog over for kvindelige lærere og pigernes generthed eller indadvendthed som et udtryk for et generelt kønsrollemønster og kvindesyn i de mellemøstlige familier. De grunde, som forældrene selv giver til ikke at kunne deltage, udfordrer i nogle tilfælde denne forståelsesramme. Det fremgår blandt andet, at omfanget af Husseins og Sanas smerter og lidelser i familie 2 og familie 4 medfører, at de ikke *kan* deltage. Dette problem er ukendt for flere af faggrupperne i deres netværk, hvorfor de kommer til at fortolke forældrenes fravær ud fra ovenstående ”kultur-forståelsesramme”.

Et sidste overordnet mønster, vi vil trække frem i de professionelles beskrivelser, relaterer sig til tid og rum. Som det fremgår af forældrenes beskrivelser, oplever de ind imellem at blive ”holdt hen” eller svigtet på den ene eller anden måde i sagsbehandlingsprocesser og procedurer i kommunen. Bortset fra familie 1, viser det sig, at socialrådgiverne langt hen ad vejen er enige i de springende punkter i familiernes oplevelser. De fortæller i den forbindelse, at omrokeringer og udskiftninger har tendens til at efterlade familierne i et vakuum, hvor deres sag enten ikke ”rigtigt” hører til nogen steder, før den overtages af en ny rådgiver, overgår til en anden forvaltning, eller mens nye rådgivere først skal sætte sig ind i den. Rådgivningscentret var i projektperioden præget af forandringer i strukturen og bemanningen, hvorfor flere af disse familier skiftede rådgiver inden netværksmøderne. Udskiftningerne har dog været et løbende *issue* i en årrække, hvilket socialrådgiverne mener, har trukket tingene ud. I løbet af netværksperioden

skiftede et par familier også rådgivere i Social- og Arbejdsmarkedsforvaltningen og Jobhuset, fordi der blev sendt en vikar til netværksmøderne, som efter første og/eller anden gang vurderede det hensigtsmæssigt at overtage sagen. Vurderingen blev foretaget på grund af rådgivernes nye indblik i familien, hvilket viste sig at være givende for både dem og forældrene. Det illustrerer, at forældrene og de professionelle definerer udskiftninger som et problem i samme situationer og som en ressource i samme situationer.

PROCESSEN MED NETVÆRKS MØDERNE

Det er intentionen i det følgende kapitel at skitsere udviklingen i forældresamarbejdet og forandringerne i beskrivelserne af børnenes adfærdsmønstre i perioden fra første til sidste netværksmøde. Vi illustrerer forløbet skematisk og giver et overblik over de aftaler og ansvarsfordelinger, der blev arbejdet med undervejs. Skemaerne forklares og bearbejdes kort for hver familie, hvorefter vi trækker nogle overordnede emner frem til diskussion i næste kapitel. Disse emner vil blive udfoldet på baggrund af deres relevans for den tværfaglige forebyggelsesindsats over for ungdomskriminalitet, forældreinddragelse og det daglige arbejde med børn i den præ-kriminelle aldersgruppe.

Nogle aspekter af processen er vanskelige at illustrere ved hjælp af skemaer, særligt opløsningen af forældrenes og faggruppernes stereotypificeringer/fjendebilleder af hinanden. Vi fremhæver denne proces i forklaringerne til skemaerne, men analyserer den yderligere i næste kapitel. Følgende gennemgang af netværksmøderne skal dog læses med forståelsen af, at *kommunikationen* og *udgangspunktet* mellem parterne udviklede sig i en positiv retning i netværksperioden.

FAMILIE 1

Der blev afholdt fire netværksmøder med denne familie, hvoraf det andet møde blev afrundet efter kort tid, da der kun kom én lærer og den praktiserende læge. Gennemsnitligt deltog hver enkelt fagperson på to møder, og netværket var bedst etableret ved de to sidste møder. Én lærer deltog på alle møderne.

Der blev ikke arbejdet med familiens ældste dreng og ældste pige, fordi de var under uddannelse og arbejdede og derfor ikke havde tilknyttet et netværk af professionelle i kommunen.

Som det fremgår af skemaet (side 55), blev der arbejdet med aspekter ved de yngre børns faglige og sociale adfærd i skolen. Den yngste dreng havde faglige vanskeligheder, der knyttede sig til hans manglende lektielæsning, hvorfor der blev arbejdet med at etablere en større sammenhæng mellem forældrenes ressourcer og sværhedsgraden i de opgaver, han fik i skolen. Kommunikationen mellem forældre og skole blev sikret gennem indførelsen af en lektiebog, og ved sidste netværksmøde lavede drengen dagligt lektier. Hans sociale problemer udmøntede sig i perioden som ”attitudeproblemer” over for lærerne og i en konkret konflikt i skolens kantine. Inspektøren havde i den forbindelse en samtale med drengen, som indrømmede sin rolle i konflikten. Det blev, ifølge lærerne, gjort på en måde, hvor drengen med værdighed kunne gå til bekendelse og dog fremstille problemet, som om der var sket en fejltagelse. Inspektøren skrev derefter et brev til forældrene, som blev forvirrede over hans formuleringer og misforståelsen blev udredt på det efterfølgende netværksmøde. Forældrene var ikke overbeviste om drengens rolle i konflikten og blev det heller ikke på møderne. Faderen fremhævede dog, at han ville tale med drengen, hvis der i brevet stod, at han havde været involveret i noget. På netværksmøderne blev der arbejdet med, at forældrene og skolen kunne kommunikere om situationen på en måde, så forældrene følte sig hørt og imødekommet. Hensigten var primært, at forældrene skulle få en oplevelse af, at skolen var indstillet på at hjælpe drengen frem for at modarbejde ham.

Forældrene og lærerne var i deres udgangspunkt uenige om den yngste piges sociale adfærd. Lærerne mente, at pigen blev opdraget til at være tilbageholdende og stille, mens forældrene mente, at pigen var genert af natur, og at de ikke forsøgte at holde hende tilbage fra et socialt liv. Disse to perspektiver dannede baggrund for forskellige forestillinger om forældrenes rolle og ansvar. Skolen mente, at forældrene måtte støtte pigen mere i kontakten til andre børn gennem deltagelse i hytteture, børnefødselsdage og i forhold til at invitere andre børn hjem. Forældrene mente derimod, at de ikke kunne tvinge hende til noget, hun ikke selv ønskede eller havde personlighed til. De havde samtidig specifikke forbehold over for pigens deltagelse i hytteture med klassen, badning osv. Med udgangspunkt i denne uoverensstemmelse blev der på

netværksmøderne arbejdet med at finde kompromisser i forhold til badning, koloniture og andre sociale arrangementer. Pigen blev blandt andet tilmeldt en kolonitur, hvor faderen kunne hente hende om aftenen, hun fik lov til at bade alene efter gymnastik, og til gengæld talte forældrene med hende om at starte i SFO og blev inviteret til et besøg i en af institutionerne. De begyndte ligeledes at støtte op om børnefødselsdage, meldte hende til et dramahold og indvilgede i, at hun blev indstillet til skolepsykologisk undersøgelse. Pigens faglige vanskeligheder bestod i en begrænsning i det dansksproglige begrebsapparat, hvorfor lærerne mente, at hendes kontakt til andre børn var en væsentlig måde at styrke hende på.

Den næstældste dreng havde på baggrund af sine tidligere kriminelle overtrædelser og afsoninger haft tilknyttet en kontaktperson, som han ikke brugte. Forældrene havde haft forventninger om, at hun ville finde et fritidsjob til drengen, så han havde noget at foretage sig efter skoletid. De havde dog fået at vide af både kontaktpersonen og socialrådgiveren i Rådgivningscentret, at det ikke var kommunens opgave at finde arbejde til drengen. Ifølge forældrene var det grunden til, at både de og drengen tog afstand fra kontaktpersonen. Socialrådgiveren udskiftede mellem første og tredje netværksmøde denne fagperson med en ny støttekontaktperson. Forældrene var glade for løsningen og håbede, at den nye støttekontaktperson kunne hjælpe drengen med at finde et fritidsjob og sikre hans uddannelsesmuligheder. På det fjerde netværksmøde fortalte støttekontaktpersonen, at han havde etableret en god kontakt til drengen. De var i gang med at søge arbejde for at beskæftige ham med noget fornuftigt i fritiden, og han havde sammen med forældrene haft møder med den uddannelsesinstitution, hvor drengen havde været indskrevet inden sin seneste afsoning. Det blev planlagt på disse skolemøder, at drengen kunne fortsætte sin uddannelse. Støttekontaktpersonen arbejdede derudover med at lære drengen at sige fra over for en gruppe unge kriminelle, som han var venner med, så han ikke tog del i kriminelle overskridelser. På fjerde netværksmøde fremhævede han, at drengen var blevet bedre til dette, men at han stadig havde behov for vejledning. Mellem tredje og sidste netværksmøde var drengen blevet indkaldt til retten i forbindelse med en række tidligere forhold, og vi ved ikke, om retssagerne endte i yderligere domme.

Forældrene fremhævede i evalueringen, at de havde opnået en følelse af tryghed ved at deltage i netværksmøderne:

Mor: Når man har et godt samarbejde med kommunen og andre steder, og de gerne vil hjælpe, gør det én tryk. Så er det lige meget, om man har dansk indfødsret, hvis man bare føler, at de der er i landet gerne vil hjælpe dig og byde dig velkommen, så er man meget mere tryk.

Familie 1	1. netværksmøde oktober Opgaver/ansvar og beskrivelser	2. netværksmøde november Opgaver/ansvar og beskrivelser	3. netværksmøde januar Opgaver/ansvar og beskrivelser	4. netværksmøde marts Opgaver/ansvar og beskrivelser
Barn 1 (yngste dreng)	Faglige vanskeligheder i skolen, laver ikke lektier.	Lektiebogen har hjulpet. Har svært ved at koncentrere sig og har et ”attitudeproblem”. Taler bla. grimt til de kvindelige lærere. Har været indblandet i en konflikt i skolens kantine med en gruppe drenge.	Lektiebogen har hjulpet. Kigger efter andres opgaveløsninger. Tager ikke initiativ i timerne og er opgivende over for faglige opgaver.	Har lavet sine lektier selv, lektiebogen har virket. Har ændret sin indstilling og attitude over for de voksne efter samtaler med forældre og inspektør om konflikten i kantine.
Far og mor vedr. barn 1	Følge med i lektiebog. Deltage i arrangementer for børn og forældre i skolens regi.	Har været opmærksomme på lektiebog. Tror ikke på, at drengen har været indblandet i konflikten og afventer brev fra inspektøren. Fortsat opmærksomhed på lektiebog.	Skal hjælpe drengen med at løse opgaver på egen hånd. Samtale med drengen om lektiecafé. Har modtaget brev fra inspektøren. Kontakter inspektør om samtale hvis nødvendigt, vil afslutte sagen.	Mener at drengen har ændret attitude fordi han oplever forældresamarbejdet med skolen. Er blevet løbende orienteret af skolen og mener at samarbejdet er blevet meget bedre. Oplever at skolen behandler drengen respektfuldt og venligt.
Skolen vedr. barn 1	Indførelse af lektiebog. Drengen skal have overskuelige opgaver, som er mulige for ham at løse. Såfremt han har for svært ved lektierne, sørger inspektøren for, at han kommer i lektiecafé.	Inspektøren har haft en samtale med drengen, som indrømmer, at han tog del i konflikten. Lærerne beder inspektøren sende brev til forældrene om konflikten, så de ved, hvad der er sket. Moderen råder lærerne til at sætte drengen på plads i forhold til hans attitude.	Konflikten i kantine er løst og afsluttet med drengen. Lærerne kan se, at forældrene bakker op om lektielæsningen. Lærer undersøger mulighed for lektiecafé. Samtale med drengen derom. Skolen indstiller til skolepsykologisk test af yngste dreng og pige. Aftale om at forældrene inddrages om ændringer i skoletilbud.	Drengen indstilles alligevel ikke til skolepsykologisk test. Vurderingen ændret på baggrund af hans gode udvikling. Indstilles til særlig faglig støtte i timerne det kommende år. Muligheder for lektiecafé undersøgt. Inspektør venter afklaring vedr. opstart af lektiecafé i lokalt Kvarterhus, da skolens er lukket. Forældrene informeres, når der er en afklaring.
Barn 2 (yngste pige)	Er indadvendt, tilbageholdende og mangler socialt netværk i skolen. Sprogligt svag i sit danske begrebsapparat.	Genert og indadvendt i skolen.	Genert og indadvendt i skolen. Behov for ekstra faglig støtte i skolen.	Er begyndt at være sammen med nogle veninder. Deltager i børnefødselsdage. Smiler mere og er nemmere at komme i kontakt med.
Far og mor vedr. barn 2	Er indkaldt til møde med skolen denne måned vedr. yngste dreng og pige. Ønsker ikke at pigen bader med de andre børn efter gymnastik. Skal støtte pigen i kontakten til andre børn.	Ønsker ikke at indskrive pigen i SFO. Er utrygge over, at hun skal gå dertil alene efter skole. Har meldt pigen til et dramahold. Mener at det er pigens personlighed at være genert.	Samtale med pigen om SFO.	Aftale om besøg i en SFO med pigen. Aftale om skole-hjem samtale vedr. yngste dreng og pige, hvor indstilling til skolepsykologisk test af pigen gennemgås. Lader pigen deltage om dagen i kolonitur.

Familie 1	1. netværksmøde oktober Opgaver/ansvar og beskrivelser	2. netværksmøde november Opgaver/ansvar og beskrivelser	3. netværksmøde januar Opgaver/ansvar og beskrivelser	4. netværksmøde marts Opgaver/ansvar og beskrivelser
Skolen vedr. barn 2	Der skal findes en løsning omkring badningen ved mødet med forældrene denne måned. Ekstra opmærksomhed på pigen. Ønsker at pigen knytter venskab med danske børn.	Ønsker at pigen skrives ind i en SFO. Der er truffet aftale med forældrene om, at pigen bader alene efter gymnastik. Mener at pigen opdrages til at være stille og tilbageholdende.	Undersøger mulighed for at pigen følges til SFO med de andre børn.	Aftale om at forældrene kan hente pigen om aftenen fra kolonitur, så hun kan deltage om dagen.
Barn 3 (næstældste dreng)	Har brug for ekstra støtte og opmærksomhed for at undgå en kriminel løbebane.	Behov for støtte.	Behov for støtte. Er glad for sin nye støttekontaktperson.	Skal i retten for 6-7 tidligere forhold. Der er ikke kommet nye sigtelser siden 3. møde. Kriminalforsorgen har foretaget personundersøgelse af drengen. Blevet bedre til at sige fra over for gruppepres.
Far og mor vedr. barn 3	Ønsker at kommunen hjælper drengen med at få et fritidsjob. Ønsker ikke at bruge sin kontaktperson.		Er glade for den nye støttekontaktperson og samarbejder med ham.	Har samarbejdet med støttekontaktperson om at drengen fortsætter sin skole. Der er aftalt møde mellem forældrene og skolen.
Social Forvaltning vedr. barn 3	Det er ikke kommunens opgave at søge job til drengen. Skal afklare om kontaktpersonen skal fortsætte med drengen.	Skal fortsat afklare om kontaktpersonen skal fortsætte med drengen.	Har udskiftet kontaktpersonen med en ny støttekontaktperson.	Politiet vil sandsynligvis anbefale kommunalt opsyn med drengen. Der skal laves evaluering af støtteforløbet. Sandsynligvis vil støttekontaktpersonen fortsætte med drengen.
Støttekontaktperson vedr. barn 3	Kontaktpersonen har ingen kontakt med drengen.		Mener at drengen skal lære at sige fra over for gruppepres. Støtter ham i søgning efter fritidsjob og undersøger uddannelsesmuligheder.	Har etableret en god kontakt til drengen. Søger fortsat fritidsjob med drengen.

FAMILIE 2

Der blev afholdt tre netværksmøder med denne familie. Politiet var repræsenteret ved første og sidste møde. Lærerne til de yngste drenge deltog på alle møderne og skoleinspektøren sendte sin viceinspektør, som deltog på første og sidste møde. Socialrådgiveren deltog kun på første møde og støttekontaktpersonen var forhindret i at deltage på grund af et andet arbejde.

Familien havde konkrete problemstillinger eller *issues*, der nødvendiggjorde en tværgående handlingskompetence og et stærkt forældresamarbejde her og nu, hvilket netværksmøderne blev det koordinerende forum for. Som det fremgår af skemaet (side 59), omhandlede dette særligt familiens ældste drenge.

Den yngste dreng blev beskrevet som velfungerende i skolen, men lærerne havde et ønske om, at forældrene støttede mere op omkring hans sociale liv. Forældrene kunne eksempelvis støtte op ved at lade ham deltage i børnefødselsdage, melde ham ind i en SFO og ved selv at være mere aktive i forbindelse med aftenarrangementer og møder. Det fremgik i den sammenhæng, at mange i netværket ikke kendte omfanget af faderens smerter og de konsekvenser, det havde for hans aktivitet i hverdag. Moderens aktivering satte derudover en tidsbegrænsning for hendes deltagelse i dags-arrangementer og møder i skoletiden. På det første netværksmøde blev der derfor arbejdet med at etablere en fælles og mere realistisk forventningsramme til forældrenes aktivitet og deltagelse. På andet og tredje netværksmøde var drengen begyndt at deltage i børnefødselsdage, få kammerater med hjem, var skrevet op til en SFO og moderen havde deltaget ved alle møder på skolen, som så til gengæld var lagt om aftenen. Lærerguppen lagde vægt på betydningen af SFO'en i forbindelse med at styrke drengens sproglige begrebsramme gennem kontakten til andre børn. Forældrene havde tidligere meldt drengen ud af en SFO på grund af økonomiske vanskeligheder, hvorfor der blev aftalt samtale med socialrådgiveren om muligheden for økonomisk støtte. På det sidste netværksmøde havde familien ikke hørt fra pladsanvisningen, og moderen var bekymret for, om han stod på ventelisten. Hun kunne ikke få kontakt til dem og havde begrænset mulighed for at ringe fra sin aktiveringsplads. Det virkede uigennemskueligt for forældrene, de vidste ikke, hvem de kunne kontakte og hvordan, og det var vanskeligt for dem at kommunikere på dansk over telefonen. Derfor tilbød en lærer på sidste netværksmøde at undersøge sagen og derefter kontakte forældrene. Da drengen havde behov for faglig støtte, blev der desuden arbejdet med forældrenes muligheder for at udvikle hans sproglige niveau gennem samtaler derhjemme.

Familiens pige blev beskrevet som socialt og fagligt velfungerende i skolen. På første netværksmøde tog forældrene problemet med pigens badning op til diskussion og fremhævede, at hun græd og havde ondt i maven aftenen før gymnastiktimerne. Pigen havde fået nye gymnastiklærere, som ikke var bekendte med den tidligere ordning, hvor hun kunne bade i lærernes baderum. Da der var truffet en principiel beslutning på skolen om børnenes badning, ville lærerne ikke umiddelbart gå på kompromis ved dette netværksmøde. Der blev derfor arbejdet på at finde en fremgangsmåde, hvor de i fællesskab kunne finde en løsning, så forældrene oplevede at blive hørt. Forældrene blev inviteret til at se badeforholdene på skolen og der blev lavet en aftale om, at problemet skulle løses på et kommende forældremøde. Skolen fremhævede, at der var mange tosprogede børn, som ikke alle sammen kunne bade alene, men at de for nylig havde sat badeforhæng op for at imødekomme de muslimske forældres ønsker. Badeforhængene var ikke tilstrækkelige for forældrene i denne familie, og på andet netværksmøde havde skolen derfor givet pigen tilladelse til at bade alene i lærernes baderum. Hun klagede ikke længere over mavepine om aftenen.

Den næstældste dreng havde både faglige vanskeligheder og sociale problemer i skolen, der i perioden førte til et skoleskift. Netværksmøderne blev et understøttende forum for ansvarsfordelingen mellem forældrene og lærerne i denne proces, og der blev lavet mødeaftaler og kommunikeret om skole-hjem samtaler. Netværksmøderne koordinerede således det tætte forældresamarbejde, som lærerne fik bygget op. Kort tid efter sidste netværksmøde skulle

drengen starte i en ny klasse med flere håndværksmæssige og fysiske aktiviteter, større faglig støtte og en mere individuel planlægning af skoleforløbet. Hans sociale vanskeligheder havde i perioden udmøntet sig i konflikter og et ”groft sprog”, og der havde været problemer med, at familiens datter hentede ham i frikvartererne, når hun havde uoverensstemmelser med klassekammeraterne. Hans forsøg på at gå ind i skænderierne tog sig uheldigt ud, fordi han talte grimt til børnene og samtidig fortolkede al fysisk kontakt som værende aggressivt ment. På netværksmøderne blev der derfor arbejdet med, hvordan han kunne hjælpes til at undgå at få en rolle i konflikter blandt andre børn. Forældre og lærere talte med pigen om at lade være med at hente ham i frikvartererne, og forældrene blev opmærksomme på at gøre ham mere bevidst om andres kropssprog. Storebroderens varetægtsfængsling og senere afsoning af en dom havde derudover påvirkning på drengens sociale adfærd. Forældrene fortalte, at han havde mistet lysten til at gå ud, ligesom de selv havde, og at han var ked af det og savnede sin bror. De beskrev børnene som tæt knyttede til hinanden, og det var blandt andet storebroderen, der fik overbevist drengen om at være positivt indstillet over for skoleskiftet. I skolen reagerede han på broderens fravær med at komme ud i konflikter. Hans lærer tog derfor en samtale med ham, hvor hun på netværksmøderne orienterede ham om, at hun havde indsigt i storebroderens situation. På det sidste netværksmøde fortalte denne lærer, at hun var ”nået ind til ham” i samtalen. Hun mente blandt andet, at det var vigtigt, fordi forældrene derhjemme talte om, at storebroderen var ”uskyldig”, hvilket kunne generere vrede og en følelse af uretfærdighed hos drengen.

Som det fremgår af skemaet var den ældste dreng under et retsforløb fra første til andet netværksmøde, og på det sidste netværksmøde var han ved at afsone sin dom, som skulle afsluttes et par uger senere. Forældrene var fortvivlede over situationen og forstod ikke politiets procedurer for varetægtsfængsling, hvorfor der blev arrangeret et orienteringsmøde med Karlebogruppen mellem første og andet netværksmøde. På første netværksmøde påtog socialrådgiveren sig ansvar for at finde en ny praktikplads til drengen, hvis han ikke kunne vende tilbage til sin gamle plads efter fængslingen. Denne tidligere praktikplads havde hun gjort et aktiv stykke arbejde for at skaffe ham, blandt andet gennem private forbindelser, og forældrene havde derfor tillid til hendes kapacitet. Da hun ikke deltog på de to sidste netværksmøder og ikke havde skaffet en ny praktikplads til drengen sidst i netværksprocessen, blev forældrene skuffede og var uforstående over for situationen. På det første netværksmøde havde socialrådgiveren også taget til opgave at afklare den næstældste drengs mulighed for ekstra støtte, enten i form af en støttekontaktperson eller støtteperson i skolen. Hun havde i den forbindelse indkaldt til møde med skolen og forældrene, som blev aflyst på grund af sygdom, og de havde ikke fået en ny indkaldelse på sidste netværksmøde. På de to sidste netværksmøder var der således ikke udarbejdet en handlingsplan til den ældste dreng eller aftalt støttetilbud til den næstældste dreng. Politiet manglede samtidig afklaring omkring deres rolle i forhold til drengen og understregede behovet for ansvarsfordeling mellem socialrådgiveren, støttekontaktpersonen og dem selv, inden han blev løsladt.

Familie 2	1. netværksmøde december Opgaver/ansvar og beskrivelser	2. netværksmøde januar Opgaver/ansvar og beskrivelser	3. netværksmøde marts Opgaver/ansvar og beskrivelser
Barn 1 (yngste dreng)	Velfungerende og glad i skolen. Skal deltage mere i sociale arrangementer i skolens regi. Skal støttes i sit sproglige niveau.	Har inviteret kammerater med hjem og deltaget i to børnefødselsdage. Skolen mærker, at forældrene har arbejdet med drengen, har gjort fremskridt med sproglige opgaver.	Deltager i de sociale arrangementer på skolen. Har fortsat behov for faglig støtte.
Far og mor vedr. barn 1	Deltage i arrangementer for børn og forældre i skolens regi. Støtte drengen i at deltage ved f.eks. børnefødselsdage. Skrive drengen op til SFO. Når faderen ikke deltager i arrangementer på skolen, skyldes det hans lidelser, som gør, at han ikke kan magte det	Drengen er skrevet op til en SFO.	Tilmelde drengen fysiske aktiviteter. Tale med ham for at udvide hans ordforråd. Afventer tilbud fra en SFO og kan ikke komme i kontakt med pladsanvisningen.
Skolen vedr. barn 1			Lærer kontakter pladsanvisningen for orientering om drengens muligheder, da moderen ikke kan kontakte dem, mens hun er i sprogskole.
Barn 2 (yngste pige)	Velfungerende fagligt og socialt i skolen. Græder og har ondt i maven aftenen før den dag, hun skal have gymnastik i skolen. Har en periode hentet den næstældste dreng i frikvarterne i forbindelse med konflikter med klassekammeraterne.	Velfungerende fagligt og socialt i skolen. Klager ikke længere over mavepine eller er ked af det før hun skal have gymnastik.	Det fungerer med den aftale der er lavet omkring badeforholdene. Velfungerende og glad i skolen og hjemmet. Henter ikke længere den næstældste dreng i konfliktsituationer med klassekammeraterne.
Far og mor vedr. barn 2	Ønsker ikke at pigen bader med de andre børn efter gymnastik. Aftale om møde på skolen, hvor forældrene ser badeforholdene. Samtale med pigen om, at hun ikke skal hente sin bror i konfliktsituationer.		
Skolen vedr. barn 2	Problemet omkring badning er nyt for lærerne og viceinspektøren, som ønsker at pigen bader med de andre børn. Samtale med pigen om, at hun ikke skal hente sin bror i konfliktsituationer.	Truffet aftale med forældrene om, at pigen skal bade i lærernes bad efter gymnastik.	
Barn 3 (næstældste dreng)	Laver ikke sine ting i skolen og læser ikke lektier. Har svært ved at følge med faglige. Skal fravælge nyt valgfag og i stedet have ekstra støtte i andre fag. Virker truende og utilregnelig over for fremmede, dvs. nye lærere og børn i andre klasser, som han ikke kender.	Laver ikke lektier. Har svært ved at koncentrere sig om lektierne derhjemme. Påvirket af at ældste søn er varetægtsfængslet. Har deltaget i to af hans retssager og virker vred og trist i skolen. Skolen foreslår skoleskift. Overskrider grænser i frikvarterne.	Skal foretage skoleskift den kommende periode. Har efter samtale med ældste dreng over telefonen (fra fængslet) indvilget i skoleskift. Kan ikke aflæse kropssprog og tror at al berøring er aggressivt ment.

Familie 2	1. netværksmøde december Opgaver/ansvar og beskrivelser	2. netværksmøde januar Opgaver/ansvar og beskrivelser	3. netværksmøde marts Opgaver/ansvar og beskrivelser
Far og mor vedr. barn 3	Samtale med drengen om lektielæsning og der skal gives faste tider i hjemmet til det. Samtale med drengen om fravalg af nyt valgfag. Mener at drengen er ligeglad med at lave lektier fordi han er sammen med en gruppe drenge, der har dårlig indflydelse på ham.	Samtale på skolen med forældre og drengen om den nye klasse.	Der har været afholdt to skole-hjem samtaler mellem forældre og lærere om drengens skoleskift. Forældrene mener, at der har været et godt samarbejde. Skal være opmærksomme på, at han skal lære at aflæse andres grænser og kropssprog. Afventer kontakt fra socialrådgiver vedr. samtale om støttekontaktperson.
Skolen vedr. barn 3	Ringer til forældrene og orienterer, hvornår der sendes breve ud om, at drengen ikke har lavet lektier. Breve sendes med posten til forældrene og ikke med drengen hjem. Samtale med klassen om, at en gruppe af børnene følges til lektiecafé på en anden skole. Koordinering med lektiecaféen. Telefonnummer gives til faderen til de andre børns forældre, så han kan koordinere, hvem der følger til lektiecafé.	Brev til forældrene med oversigt over lektier og fag. Samtale med drengen om, hvordan han har det med storebrorens varetægtsfængsling. Samtale med drengen og andre i klassen med samme behov for lektiehjælp om at sætte dem i gang med lektiecafé.	Støtter drengen i overgangen til ny skole. Afventer socialrådgiverens tiltag. Lærerne mener, at der har været et godt samarbejde med forældrene omkring drengen.
Social-Rådgiver vedr. barn 3	Aftale med drengen om en samtale vedr. støtteperson i skolen eller støttekontaktperson.	Har endnu ikke indkaldt drengen til samtalen. Kontakter forældrene, når det kommer i stand.	Har kontaktet skolen om samtale vedr. støttekontaktperson til drengen, men aflyste mødet pga. sygdom. Har ikke indkaldt til nyt møde.
Barn 4 (ældste dreng)	Sidder varetægtsfængslet. Dette har afbrudt en praktikperiode. Skal påbegynde uddannelse efter sommerferien.	Har fået en dom på 6 måneder og mangler at afsone 10 uger. Er deprimeret og er blevet "ligeglad" med det hele.	Afslutter sin afsoning om to uger.
Far og mor vedr. barn 4	Det har skræmt forældrene, at politiet kan hente drengen uden beviser. Skal give drengen faste, konkrete rammer og aftaler, som han kan forholde sig til, bla. faste tider til lektielæsning i femtiden. Skal fastlægge tidspunkter hvor han skal være hjemme om aftenen, når han kommer ud fra sin afsoning.	Mener at drengen er uskyldig. Lægger vægt på at han ikke var direkte involveret i overfald, som har ført til hans dom. Forældre og børn har mistet lysten til at gå ud i perioden pga. drengens dom.	Afventer afklaring fra socialrådgiveren om en handlingsplan for drengen. Bekymret for at han skal ende i gademiljøet igen. Ønsker samarbejde med politiet.
Social-Rådgiver vedr. barn 4	Finde ny praktikplads til drengen, hvis han ikke kan fortsætte sin praktik efter varetægtsfængslingen. Samtale med drengen om skolegang og praktik efter fængsling.	Undersøge muligheder for andre praktikpladser såfremt drengen ikke kan fortsætte efter sin afsoning. Deltager ikke på netværksmødet.	Deltager ikke på netværksmødet. Skal lave en handlingsplan for drengen inden han afslutter sin afsoning for at forebygge, at han ender i gademiljøet. Der er aftalt to møder med forældrene i de kommende uger.

Familie 2	1. netværksmøde december Opgaver/ansvar og beskrivelser	2. netværksmøde januar Opgaver/ansvar og beskrivelser	3. netværksmøde marts Opgaver/ansvar og beskrivelser
Støtte- kontakt person vedr. barn 4	Ansvar for at følge drengen til sportsaktiviteter m.m.	Har besøgt drengen i fængslet og holder kontakten til ham.	Skal sammen med socialrådgiver afklare drengens situation når han kommer hjem.
Politiet vedr. barn 4	Fortsætte hjemmebesøg ved familien, når drengen kommer tilbage.	Har været på hjemmebesøg hos forældrene og informeret om procedurerne under retssager og fængslinger. Deltager ikke på dette møde, men inviteres til næste.	Har været på hjemmebesøg to gange siden første netværksmøde. Aftale med forældrene om at ringe til dem, hvis de ser drengen i miljøet omkring det lokale center. Mangler afklaring af deres rolle i den tværfaglige indsats med socialrådgiver og støttekontaktperson.

FAMILIE 3

Der blev afholdt tre netværksmøder med denne familie. Politiet var repræsenteret ved første og sidste møde og den næstældste drengs lærer og støttekontaktperson deltog på det andet netværksmøde. Gennemsnitligt deltog resten af netværket på to møder.

Som det fremgår af skemaet (side 64), blev der arbejdet med aspekter ved børnenes sociale og faglige adfærd med særlig opmærksomhed på den yngste dreng. Lærerne og forældrene havde gennem en længere periode været irriterede over hinandens opfattelse af denne drengs adfærd, som skolen beskrev som aggressiv og alt for ressourcekrævende, og forældrene mente var problemløs. Idet begge parter var frustrerede over diskrepansen imellem deres opfattelser, blev netværksmøderne udgangspunktet for at styrke deres samarbejde og nedbryde deres fjendebilleder. Derfor blev der på første netværksmøde truffet aftale om, at moderen kunne besøge klassen og opleve hans skoledag. Mellem første og andet netværksmøde havde hun været med ham i skole tre dage om ugen og påbegyndt familieklassen, hvor forældre underviser deres egne børn sammen med en lærer. I samme periode blev der afholdt forældresamtale med tolk, hvor kommunikationen omkring lektier blev sikret gennem konkrete aftaler. På andet netværksmøde havde begge parter ændret deres syn på hinanden. Læreren og viceinspektørens beskrivelse af drengen var positiv og fokuseret på forældrenes samarbejdsvilje samt moderens indsats i skolen. Forældrene mente ikke længere, at lærerne var racister, men fremhævede at der havde været en uoverensstemmelse, som nu var overstået. De understregede, at de følte sig imødekommet, og at der var kommet en fælles front i forhold til drengen, som havde medført, at han var blevet glad for at gå i skole igen. På tredje netværksmøde blev den fremadrettede indsats understøttet gennem aftaler om moderens fortsatte deltagelse i skolen og forældreklassen. Både lærerne og forældrene var enige om, at denne indsats burde være gjort allerede, da de to ældste drenge gik i skolen.

På første netværksmøde var skolen og SFO'en optagede af en konfliktepisode, som havde udspillet sig med den yngste dreng. Forældrene fortalte, at de syntes episoden var skamfuld og ønskede ikke at tale om den. Sagen dannede baggrund for, at de havde skrevet ham ud, hvilket både skolen og SFO'en mente var u hensigtsmæssigt for hans sociale udvikling. På andet og tredje netværksmøde blev episoden ikke bragt på banen mere, men der blev arbejdet med at understøtte forældrene i indskrivningen til en ny SFO. Forældrene og netværket blev således enige om, at drengen skulle starte igen, men et andet sted, og at forældrene ville få hjælp til at skrive ham ind.

Den næstældste dreng havde ved første netværksmøde en støttekontaktperson, som var sygmeldt, og der blev derfor truffet aftale om, at socialrådgiveren undersøgte muligheden for en vikar. Drengens omgangskreds udgjordes delvist af den gruppe, som var indblandet i kriminalitet og konflikter i gademiljøet. Støttekontaktpersonens vigtigste opgave var derfor, at arbejde med drengens grænser og at følge ham til fritidsaktiviteter, der kunne tage hans tid fra miljøet. Indsatsen blev koordineret med etableringen af kontakt mellem forældrene og politiet på netværksmødet, som på sidste møde førte til en aftalt om tæt kommunikation omkring drengens færden i lokalmiljøet. Grundet forældrenes økonomiske situation blev der samtidig lavet aftale med socialrådgiveren om en afklaring af støtte til sportsudgifter og den yngste drengs SFO plads. På andet netværksmøde havde drengen fået tildelt en ny støttekontaktperson, som fortalte, at de havde etableret en god kontakt, og på sidste netværksmøde havde drengen fået et fritidsarbejde nær sin skole. Skoletilbuddet indebar, at eleverne kunne bo der, men forældrene havde været tilbageholdende med, at han skulle sove ude. Det blev dog beskrevet som hensigtsmæssigt, at drengen brugte mere tid på skolen, så han fik en ny omgangskreds og derved kom længere væk fra det kriminelle miljø i lokalområdet. På grund af det nye fritidsarbejde begyndte drengen på dette tidspunkt at overnatte mere på skolen. Lærerne deltog ved andet netværksmøde, hvor der blev lagt planer om månedlige statusmøder med forældrene og drengen, så informationen mellem skole og hjem blev understøttet. Ved det tredje netværksmøde var familien blevet indkaldt til det første af denne række møder. Fagligt havde drengen vanskeligheder med det sproglige niveau og det blev i netværksperioden klarlagt, at han ikke var klar til sin afgangseksamen. Derfor blev der

truffet aftale om, at socialrådgiveren og en skolepsykolog skulle afklare hans fortsatte uddannelsesmuligheder med henblik på 10. klasse.

Den ældste dreng havde i perioden en konflikt med faderen, hvorfor han ikke boede hjemme i en periode. Netværket omkring drengen mente, at han tog for meget ansvar i hjemmet og kunne føle sig presset af forældrenes ambitioner for hans uddannelse og karrierer. Det blev derfor diskuteret mellem forældre og netværket, hvor mange ressourcer de kunne trække på fra drengen, blandt andet i forbindelse med de yngre søskende. Hensigten var at afstemme forventningerne mellem netværket og hjemmet, så alle arbejdede med samme mål om at inddrage drengen så lidt som muligt i de møder og ansvarsopgaver, der blev aftalt om de mindre søskende. Baggrunden for konflikten mellem drengen og forældrene var faderens alkoholmisbrug, og det blev mellem første og andet netværksmøde videreformidlet til os (RCT) af kontaktpersonen. Denne baggrundsviden førte til, at der på andet netværksmøde blev truffet aftale om et mindre møde mellem kontaktpersonen, socialrådgiveren og forældrene. Ingen af disse fagpersoner ønskede at bringe emnet op på netværksmøderne og aftalen blev lavet med afsæt i, at de og forældrene skulle kunne diskutere de ting, der handlede specifikt om den ældste dreng. På tredje netværksmøde havde forældrene været indkaldt til mødet, men udeblev, hvorfor der var lavet en ny aftale. Da vi afrundede netværksmøderne på dette tidspunkt, ved vi ikke, hvilke foranstaltninger der blev lavet i forbindelse med faderens alkoholmisbrug.

Forældrene lagde i evalueringen vægt på, at netværksmøderne havde højnet deres trivsel i dagligdagen:

Mor: (...) før var jeg meget genert og lukket i kritiske situationer, når der skulle snakkes om problemer, men efter alle de møder har jeg det ikke sådan mere. Før havde jeg det, som om at jeg frøs i mine hænder og fødder, når jeg var i sådan nogle situationer. Det er rigtig godt nu, og når jeg går med [yngste dreng] til familieklassen nu, så sidder jeg og er stolt af mig selv (ranker ryggen). Jeg har fået meget mere selvtillid (...) Rami var meget urolig før, og han havde mistet håbet. Nu er han blevet mere rolig, og han er ikke længere så aggressiv. Det er rigtig meget på grund af møderne, han begynder at se, at der er håb i livet og at nogle vil hjælpe. Specielt efter at han har set, at [yngste dreng] udvikler sig på en god måde. Før havde Rami mistet håbet, fordi børnene ikke udviklede sig positivt, og fordi ingen interesserede sig.

Familie 3	1. netværksmøde oktober Opgaver/ansvar og beskrivelser	2. netværksmøde december Opgaver/ansvar og beskrivelser	3. netværksmøde marts Opgaver/ansvar og beskrivelser
Barn 1 (yngste dreng)	Faglige og sociale vanskeligheder i skolen. Taler grimt til kvindelige lærere, lyver og slår de andre børn. Er sammen med en gruppe drenge, der lægger aggressivt pres på hinanden og de andre børn.	Bedre social udvikling. Har ikke været i konflikter siden sidste netværksmøde. Har fået fast ekstra tid til lektier i skolen og hjemmet og har fået et fagligt løft.	God social udvikling. Har ikke haft konflikter og er begyndt at henvende sig til voksne, hvis der er optræk til problemer. Er blevet bedre til at gå i gang med opgaver selv og har fortsat fået et fagligt løft.
Far og mor vedr. barn 1	Ønsker stormøde med forældrene i klassen omkring en konflikt i SFO'en. Tage stilling til om drengen kan skrives op til ny SFO. Moderen inviteres på besøg en dag i skolen for at få indblik i drengens adfærd. Mener at skolen diskriminerer og er racistisk.	Er blevet positivt indstillede over for skolen. Moderen har deltaget i forældreklasse en dag om ugen og i den almindelige klasse tre-fire dage om ugen siden sidste netværksmøde. Moderen fortsætter to dage om ugen i den almindelige klasse og en dag om ugen i forældreklasse med drengen. Skrive drengen op til en plads i en SFO inden næste netværksmøde.	Har fået et godt samarbejde med skolen. Moderen fortsætter med at deltage i den almindelige klasse to dage om ugen og i forældreklassen med drengen en dag om ugen. Ønsker hjælp til at skrive drengen ind i en SFO. Ønsker at der havde været samme samarbejde med skolen omkring de ældste drenge.
Skolen vedr. barn 1	Aftale om et forløb af møder mellem skole og forældre, hvor der bla. kan træffes beslutning om forældreklasse. Der tages stilling til et evt. stormøde med alle forældrene på et af disse møder. Ønsker at indstille drengen til skolepsykologisk undersøgelse. Overvejer om drengen skal skifte skole, da der ikke er ressourcer til at klare de store vanskeligheder.	Er blevet positivt indstillede over for forældrene og giver udtryk for et skift i forældresamarbejdet. Fortsætte med at give den ekstra tid til lektielæsning, da strukturen virker.	Har fået et godt samarbejde med forældrene. Ønsker at drengen fortsætter i denne skole. Lærer kontakter SFO med henblik på at indskrive drengen. Aftale om tre statusmøder med forældreklassen inden sommerferien. Ønsker at der havde været samme forældresamarbejde omkring de ældste drenge.
SFO vedr. barn 1	Beskriver drengen som socialt vanskelig bla. pga. konkret konflikt. Anbefaler at drengen skrives ind i en anden SFO.	Deltagelse ikke relevant.	Deltagelse ikke relevant.
Barn 2 (næstældste dreng)	Har tidligere været indblandet i gadekonflikter, men er ikke set i gademiljøet i en længere periode. Faglige og sociale vanskeligheder i skolen.	Faglige vanskeligheder i skolen og ”driller/leger”, når han ikke kan følge med.	Er ikke fagligt klar til 9. klasses afgangseksamen. Har været involveret i konflikt sammen med en gruppe venner og er blevet afhørt, men ikke sigtet. Kan nemt lokkes til at deltage i kriminalitet og konflikter, men er forbeholdende over for det kriminelle miljø.
Far og mor vedr. barn 2	Har efter aftale med politiet sørget for at drengen er hjemme om aftenen. Kan kontakte politiet, hvis der opstår problemer med drengen.	Skal forsat holde drengen hjemme efter 22:30 om aftenen. Ønsker at drengen får flere lektier, som han kan beskæftige sig med i fritiden.	Aftale med politiet om et forebyggende samarbejde. Ser politiet drengen i gademiljøet, kontaktes forældrene, som ringer til ham og beder ham komme hjem. Mener at drengen har brug for mere social og faglig støtte i skolen.

Familie 3	1. netværksmøde oktober Opgaver/ansvar og beskrivelser	2. netværksmøde december Opgaver/ansvar og beskrivelser	3. netværksmøde marts Opgaver/ansvar og beskrivelser
Skolen vedr. barn 2	Deltager ikke på mødet.	Aftale om møde med forældrene en gang om måneden fremover. Opmærksomme på at forklare sig til drengen, så han ikke bliver hægtet af og begynder at forstyrre undervisningen og de andre børn. Vurderer at drengen ikke skal have flere lektier.	Deltager ikke ved mødet. Der er truffet aftale om et forældremøde en uge efter dette netværksmøde. Sørger for at drengen laver lektier på skolen, før han kommer hjem.
Social- rådgiver vedr. barn 2	Samtale med forældrene om økonomisk støtte til drengens sportsudgifter. Finde ny støttekontaktperson, der kan afløse den nuværende, som er fraværende pga. sygdom.	Har ikke haft henvendelser fra politi eller forældre om drengen siden sidste netværksmøde.	Har afholdt statusmøde med forældre, skole og drengen. Undersøger i samarbejde med psykolog om drengen kan fortsætte i 10. klasse på sin skole.
Støtte- kontakt person vedr. barn 2	Deltager ikke ved mødet.	Ny støttekontaktperson på drengen. Undersøger muligheder for weekendarbejde til drengen og følger ham til sportsaktiviteter i hans fritid. Samtaler med drengen om at overholde grænser og om konflikter i området i weekenderne.	Har hjulpet drengen til et fritidsjob i nærheden af hans skole. Følger fortsat drengen til sportsaktiviteter og arbejder med hans sociale kontakt til gademiljøet.
Politiet vedr. barn 2	Tilbud om at følge drengen til fritidsaktiviteter såfremt forældrene ønsker det.	Deltager ikke ved mødet.	Kontakter forældrene, hvis de ser drengen i miljøet omkring det lokale center.
Barn 3 (ældste dreng)	Har arbejde og er i gang med uddannelse. Har meget ansvar i familien og hjemmet og vil gerne flytte hjemmefra.	Har siden sidste netværksmøde boet hos venner i en periode pga. uoverensstemmelse med forældrene. Er på tvungen ferie fra sit arbejde.	Er kommet tilbage og bor nu ved forældrene igen. Betalder forældrene for at bo hjemme efter aftale med faderen.
Far og mor vedr. barn 3	Opmærksomme på ikke at presse drengen med ambitioner om uddannelse og karrierer samt ansvar for de yngre børn. Samtale med drengen om at betale for at bo hjemme.	Skal undgå at give drengen opgaver i forhold til de yngre børn. Han kan deltage i sociale arrangementer på sine søskendes skoler, men skal ikke pålægges ansvar i forhold til næstældste dreng.	Beskriver forholdet til drengen som problemløst nu. Har været indkaldt til møde med kontaktperson og socialrådgiver siden sidste netværksmøde mhp. drengens og faderens situation. Udeblev fra mødet pga. sygdom.
Ungevej- leder vedr. barn 3	Har en god kontakt med drengen og fortsætter med dette.	Har haft kontakt med drengen i den periode, hvor han ikke boede hjemme.	Aftale om nyt møde med forældrene og socialrådgiveren i den kommende periode.

FAMILIE 4

Der blev afholdt tre netværksmøder med denne familie. Alle fagpersonerne var repræsenterede ved alle tre møder bortset fra moderens rådgiver, der var forhindret i at deltage ved det sidste netværksmøde.

Forældrenes koncentration var rettet mod problemer omkring blandt andet bolig, moderens aktivering og opholdstilladelse, som ikke umiddelbart handlede om børnenes adfærd. Problemerkernes omfang og indflydelse på hele familiens hverdag og trivsel dannede dog baggrund for, at der blev arbejdet med dem på netværksmøderne. Udover sådanne problemstillinger blev der primært arbejdet med den ældste drengs sociale adfærd og faglige problemer.

Vanskeligheder i forbindelse med de tre sidste børn i familien handlede ikke om børnenes adfærd, men om skole-hjem samarbejdet, hvorfor der på netværksmøderne blev arbejdet med kommunikation og forventninger til forældrenes og skolens ansvarsområder. Disse børn blev beskrevet som velfungerende, men netværket udtrykte behov for, at forældrene deltog mere i sociale arrangementer i skolens regi. Der blev derfor truffet aftale om, at de skulle støtte børnene mere i deres sociale kontakt (kammerater med hjem, børnefødselsdage med mere), og at skolen samtidig skulle være opmærksom på familiens traditionelle og religiøse forudsætninger for deltagelse, eksempelvis at børnene ikke spiste svinekød. Forældresamarbejdet blev efter disse aftaler beskrevet som positivt og uden modstand, og på tredje netværksmøde blev den næstældste drengs sociale adfærd beskrevet som mere ubesværet. Forældrenes deltagelse blev ikke yderligere bragt på banen af lærergruppen.

Som det fremgår af skemaet (side 68), var der en diskrepans mellem forældrenes og netværkets beskrivelser af den ældste dreng. Forældrene anerkendte ikke drengens diagnose, selvom de på andet netværksmøde gjorde opmærksom på, at de oplevede forbedringer i hjemmet ”på trods af hans diagnose”. De ville således heller ikke give drengen medicin, idet han ikke selv ønskede det på grund af bivirkninger. Derfor blev der fokuseret på ansvarsfordeling inden for de *eksisterende* ressourcer i forældre- og netværksgruppen og i forhold til konkrete måder at støtte drengen på. Det medførte på de sidste to netværksmøder, at forældrene i forskellige situationer havde samarbejdet med skolen om at give drengen mere struktur. Det handlede blandt andet om tid til lektielæsning, notering i lektiebog, at bakke lærerne op i telefonen over for drengen og at tale mere med ham derhjemme. Samtidig blev lærerne opmærksomme på at afstemme drengens lektier med forældrenes ressourcer og at kommunikere mere forfinedt i konfliktsituationer med forældrene, eksemplificeret ved ordvalg som ”sende hjem” i stedet for ”smide ud” osv. Forældrene ville (eller kunne) stadig ikke give drengen medicin mod hans egen vilje og løste ikke dette problem i perioden, hvorfor der stadig var frustrationer i netværket efter sidste netværksmøde. Samtidig var netværksperioden præget af, at der skulle afklares beslutningsprocedurer i Rådgivningscentret, og skolen måtte afvente tiltag såsom ekstra støtte til drengen i klassen. Frustrationerne i lærergruppen ved det sidste netværksmøde rettede sig således både mod ansvarstagen og handlingskompetencer i hjemmet og forvaltningen. Ved det tredje netværksmøde var der dog midlertidigt sket et markant skift i drengens adfærd. Han var mindre udadreagerende, tog imod indlæring og var mere rolig både i skolen og klubben. Da vi senere evaluerede med lærerne, var han tilbage i samme vanskeligheder som på de to første netværksmøder, hvorfor de mente, at han i den korte overgang havde fundet ro gennem et bestemt spil med de andre børn (det samme i klubben). Ifølge forældrene, klub/institutionmedarbejderne og i nogle sammenhænge også lærerne var samarbejdet og kommunikationen dog blevet styrket gennem netværksperioden.

Der var konsensus mellem forældrene og netværksgruppen omkring familiens boligsituation, som blev et emne, der gik igen på alle tre møder. Den praktiserende læge fremhævede, at skimmelsvampe i lejligheden gjorde børnene syge og forværede moderens helbredsproblemer. Der var samtidig for lidt plads (tre værelser til seks mennesker) og ingen ro, hvilket ifølge forældrene, var en barriere for, at drengen kunne sidde uforstyrret med sine lektier, få ro til at

sove og få mere struktur på sin hverdag. Derfor blev der på netværksmøderne arbejdet med, at familien blev skrevet på akutliste til en ny bolig. Da de fik afslag efter første netværksmøde, omhandlede de sidste to møder netværkets muligheder for at gå videre med sagen. På tredje netværksmøde var der tale om, at embedslægen skulle inddrages i sagen, såfremt kommunens boligudvalg ikke skred ind. Forældrene havde tidligere sagt nej til tilbud om ny bolig, hvilket var en af begrundelserne for boligudvalgets afslag. Lægen, rådgiverne og familiebehandleren vejledte dem derfor på netværksmødet til at handle i større overensstemmelse med kommunens procedurer og krav omkring boligtilbud. Forældrene og netværket manglede dog også en dyberegående indsigt i boligudvalgets begrundelser for afslaget, og det havde været hensigtsmæssigt, hvis udvalget havde været repræsenteret ved et sidste netværksmøde. På grund af projektets tidsramme, nåede vi ikke at arrangere et møde mere.

Samarbejdet mellem forældrene og moderens rådgiver tog udgangspunkt i at etablere en relation, der kunne være med til at nedbryde nogle af de fjendebilleder, forældrene havde om kommunen efter tidligere konflikter med rådgivere i Jobhuset. Moderens aktivering skulle afklares, og hun frygtede, at hendes helbredsproblemer ville forværres, hvis hun blev sendt på sprogskole eller i arbejde. Forældrene havde tillid til deres familiebehandler, som på netværksmøderne fik mulighed for at møde og diskutere med rådgiveren, så de sammen med forældrene kunne finde en løsning, der rummede kommunens krav og familiens behov. Efter forældrenes ønske blev der på andet netværksmøde aftalt et møde i deres hjem med disse fagpersoner, så faderen også havde mulighed for at deltage, og på tredje netværksmøde var der fundet en midlertidig løsning på moderens situation. Samtidig var forældrene blevet informeret om rådgiverens procedurer, de havde fået klarlagt misforståelser i informationerne fra tidligere rådgivere, og der var lavet aftaler om nye møder fremover med rådgiveren. Forældrene mente herefter, at de havde fået en rådgiver, der ville hjælpe dem, og som kommunikerede "ligeværdigt" med dem, hvilket de ikke mente at have oplevet tidligere i Jobhuset.

Forældrene understregede i evalueringen, at moderen havde fået mere ro i perioden med netværksmøderne:

Far: Vi havde mange problemer før. Da I startede med at komme følte vi, at det var mere behageligt at tale højt, og min kone blev mindre stresset.

Mor: Jeg har haft det bedre inde i mig selv. Jeg har haft mere ro, mens vi har gået til møderne.

Familie 4	1. netværksmøde oktober Opgaver/ansvar og beskrivelser	2. netværksmøde december Opgaver/ansvar og beskrivelser	3. netværksmøde februar Opgaver/ansvar og beskrivelser
Barn 1 (yngste pige)	Socialt velfungerende og dygtig i klassen.	Socialt velfungerende og dygtig i skolen.	Socialt velfungerende og dygtig i skolen.
Far og mor vedr. barn 1	Oplever ingen vanskeligheder i forbindelse med pigen, skolen eller andre fagpersoner omkring hende.	Oplever ingen vanskeligheder i forbindelse med pigen. Ønsker ikke at der serveres svinekød ved arrangementer. Forældrene kan benytte aftale med de andre forældre i klassen om at tage pigen med til arrangementer på skolen, hvis de selv er forhindrede.	Pigen har eksem som muligvis skyldes familiens bolig og forældrene ønsker at flytte. Oplever ingen vanskeligheder med pigen.
Skolen vedr. barn 1	Oplever ingen vanskeligheder med pigen.	Gør kollegaer opmærksomme på, at der ikke skal serveres svinekød til børnefødselsdage. Ønsker at pigen deltager i børnefødselsdage og at forældrene deltager ved tandlæge- eller lægebesøg med pigen. Oplever forældrene meget samarbejdsvillige i forbindelse med pigen.	Oplever ingen vanskeligheder med pigen.
Barn 3 (næstældste dreng)	Socialt og fagligt velfungerende i skolen. Kan være ivrig og overskride regler i leg, men bliver ikke aggressiv eller kommer i konflikter.	Socialt og fagligt velfungerende skolen. Har svært ved at knytte tætte venskaber pga. regler i lege.	Socialt og fagligt velfungerende i skolen. Kontakten til andre børn er blevet mere ubesværet.
Far og mor vedr. barn 3	Oplever ingen vanskeligheder i forbindelse med drengen, skolen eller andre professionelle omkring ham.	Skal støtte drengen i at tage kammerater med hjem og deltage i arrangementer i skolens regi.	Støtter drengen i at tage kammerater med hjem. Lægen har konstateret astma ved drengen, som muligvis skyldes familiens bolig.
Skolen vedr. barn 3	Oplever ingen vanskeligheder med drengen. Drengen er en af de flittigste elever og kan være svær at holde tilbage.	Ønsker at drengen deltager i børnefødselsdage og at forældrene deltager mere i sociale arrangementer i skolens regi.	Oplever at drengen har det nemmere med de andre børn og slapper mere af.
Barn 4 (ældste dreng)	Sociale og faglige vanskeligheder i skolen. Overskuer ikke konsekvenser af sine handlinger og lokkes nemt til at overskride grænser og regler. Har en psykiatrisk diagnose. Vil ikke tage medicin pga. bivirkninger med hovedpine.	Fremskridt i sin social kontaktform til andre børn. Sociale og faglige vanskeligheder i skolen. Sover dårligt om natten. Laver ikke sine lektier. Vil ikke tage medicin.	Markant positiv forandring den seneste uge. Mere rolig, tager imod indlæring, spiller et spil i frikvartererne med en gruppe andre børn, hvor de kommunikerer. Er mere socialt dominerende, men mindre udadreagerende i klubben. Hører mere efter, når forældrene sætter grænser derhjemme. Vil ikke tage medicin.

Familie 4	1. netværksmøde oktober Opgaver/ansvar og beskrivelser	2. netværksmøde december Opgaver/ansvar og beskrivelser	3. netværksmøde februar Opgaver/ansvar og beskrivelser
Far og mor vedr. barn 4	Mener ikke at drengen har de vanskeligheder der beskrives af skolen, lægen og socialrådgiveren. Ønsker ikke at medicinere ham mod hans vilje og giver ham alternative medikamenter/naturmedicin. Aftale med lægen om samtale med drengen. Aftale om at ringe til klubben, hvis der sker noget alvorligt i familien.	Mener at boligen er årsag til drengens vanskeligheder. Understreger at ”som alle ved har drengen en diagnose”, men at der er forbedringer hjemme, han er mere moden. Faderen skal give drengen faste tider til lektielæsning. Der skal skabes ro omkring ham i hjemmet. Prøve at få drengen til at tage medicin. Sætter krav til skolen om at kommunikere mere respektfuldt i samtaler om drengen.	Ro i hjemmet og ro i frikvartererne skaber ro i klassen for drengen. Inviteres til besøg i skolen en dag. Følger med i lektiebog. Faderen forsøger at finde et fælles niveau i samtaler med drengen og taler mere med ham.
Skolen vedr. barn 4	Drengen går i specialklasse, hvor han opleves fagligt og socialt vanskelig. Har koncentrationsbesvær og har behov for tæt voksenkontakt. Skal have ekstra støtte i klassen.	Give drengen lektier for som forældrene har ressourcer til at hjælpe med. Opmærksomhed på ordvalg i kommunikation med forældre.	Ro i hjemmet og ro i frikvartererne skaber ro i klassen for drengen. Har haft et godt forældresamarbejde over telefonen i konfliktsituationer med drengen. Giver ikke drengen lektier for som forældrene ikke kan hjælpe med. Afklaring om mulighed for lektiecafé.
Socialrådgiver vedr. barn 4	Koordinerende rolle i ansøgning om ekstra støtte til drengen i skolen og klubben.	Kan ikke søge støtteperson til drengens i skolen, da det er skolepsykologens ansvarsområde. Koordinerer med vedkommende. Undersøge hvorfor familien har fået afslag på akutliste til ny bolig.	Afklarer med leder omkring skolepsykolog og støtte til drengen i skolen. Koordinerende rolle.
Skole psyk vedr. barn 4	Deltager ikke på mødet, udskiftning i faggruppen.	Deltager ikke på mødet, udskiftning i faggruppen.	Deltager. Afventer afklaring om ansvarsområde i forhold til ansøgning om støtte til drengen i skolen.
Læge vedr. barn 4	Aftale om samtale med forældre og barn omkring medicinering. Har konstateret astma ved drengen.		
Klub/ Inst. vedr. barn 4	Drengen er urolig og har en konfliktfuld kontakt med de andre børn. Han koncentrerer sig foran computeren.	Små fremskridt i forhold til sin kontaktform til andre børn, slår og skubber ikke længere. Strukturerer drengens hverdag i klubben.	Fortsat strukturere drengens dag i klubben. Oplever at han er mindre udadreagerende, mere dominerende omkring sin mening.

Familie 4	1. netværksmøde oktober Opgaver/ansvar og beskrivelser	2. netværksmøde december Opgaver/ansvar og beskrivelser	3. netværksmøde februar Opgaver/ansvar og beskrivelser
Forældre situation	Ønsker statsborgerskab til moder og børn. Ønsker at blive skrevet på kommunens akutliste til ny bolig. Moderen har helbredsmæssige problemer, bla. hjerteforstyrrelser.	Har fået afslag på akutlisten til ny bolig. Ønsker en lægeerklæring på moderens helbredsproblemer i forbindelse med ansøgning om dansk statsborgerskab. Ønsker ikke at moderen skal på sprogskole eller aktiveres pga. helbred.	Afventer afklaring på boligsituation. Har etableret samarbejde med moderens rådgiver.
Øvrige rådgivere	Rette henvendelse til udvalget omkring akutlisten til ny bolig.	Aftale om samtale med forældre ved hjemmebesøg i forbindelse med afklaring af moderens aktivering.	Afholdt hjemmebesøg og givet dispensation til moderen i forbindelse med aktivering.
Lægen vedr. familiens situation	Nødvendigt med boligskift. Der er skimmelsvampe i lejligheden, som gør børnene syge af astma og eksem og som forværrer moderens helbredstilstand.	Afventer afklaring på familiens boligproblem. Aftale om samtale med forældrene vedr. lægeerklæring.	Rette henvendelse til kommunen omkring bolig. Rette henvendelse til embedslæge omkring boligsituationen såfremt familien ikke skrives på akutlisten til boligskift.
Familiebehand- ler	Arbejder primært med forældrenes situation pt. Er ved at opbygge en relation til dem.	Aftale om samarbejde med moderens rådgiver i forbindelse med samtale om aktivering. Deltager i hjemmebesøget ved forældrene.	Arbejder bla. med forældrenes tillid til aktører i kommunen.

FAMILIE 5

Der blev afholdt tre netværksmøder med denne familie og et fjerde møde, som kun omfattede moderen og hendes rådgiver i Social- og Arbejdsmarkedsafdelingen. Dette blev gjort på baggrund af hendes ønske om at adskille netværket omkring børnene fra netværket omkring hende selv. Da det fjerde møde ikke var koncentreret om børnene, har vi udeladt det fra den skematiske oversigt (side 73). Idet moderen allerede havde et godt samarbejde både med lærergruppen og SFO medarbejderne, blev udgangspunktet for de store netværksmøder at intensivere indsatsen og koordinere skole-hjem samarbejdet med de kommunale tiltag.

Der blev ikke arbejdet med familiens datter, som var 3 år, og blev beskrevet som værende i en god udvikling.

Som det fremgår af skemaet, blev der arbejdet med sociale og faglige vanskeligheder hos de to yngste drenge, der primært krystalliserede sig som eftervirkninger af hørevanskeligheder og reaktioner på en opvækst med en voldelig og ustabil far. Den yngste dreng fik mellem første og andet netværksmøde lagt drænen i ørerne og blev undersøgt af en tale/hørepedagog, der parallelt med den koordinerede skole-hjem indsats medførte et løft i hans sociale og faglige udvikling. På netværksmøderne blev der arbejdet med moderens mulighed for lektiehjælp og støtte i forbindelse med drengens koncentrationsvanskeligheder samt skolens og SFO'ens understøttelse af hans sociale liv. Institutionerne arbejdede i den henseende struktureret med at hjælpe ham ind i andre børns leg. På tredje netværksmøde oplevede både skolen, SFO'en og moderen en positiv forandring i drengens temperamentsproblemer, koncentrationsvanskeligheder, faglige niveau og sociale samværsform.

Den næstældste drengs sociale vanskeligheder udmøntede sig i konflikter med børn og lærere, som han ikke kendte, og som han i sit udgangspunkt havde mistillid til. Drengens konflikter med en gymnastiklærer og en klubmedarbejder, mente både han selv og moderen, var opstået på grund af racisme. Klubmedarbejderen var afløser af en tidligere medarbejder, der i området havde været opfattet som racist. Denne medarbejder var gået af efter et voldeligt overfald fra en gruppe unge, hvoraf flere børn fra dette projekt havde deltaget (ikke fra denne familie). Den konflikt drengen havde haft med den nye medarbejder var således blevet forstået ud fra forestillingen om, at klubmedarbejderne generelt var racister. Moderen ønskede at tale med medarbejderen på et stormøde sammen med andre familier, som havde samme oplevelse af diskrimination i lokalområdet. Af denne grund blev der inviteret en SSP-medarbejder til netværksmøderne, som koordinerede et dialogmøde mellem moderen, drengen og klubmedarbejderen. På andet netværksmøde var konflikten løst mellem drengen og medarbejderen, og emnet "racisme" var blevet diskuteret, hvorefter moderen havde ændret sit syn på situationen. Da "racisme" udgjorde så væsentligt et element i mange familiers fjendebillede af kommunen og det sociale miljø, gik SSP-medarbejderen og lærergruppen på andet netværksmøde i samarbejde om at skabe dialog med de unge, børnene og forældrene. Lærerne tog derefter en diskussion med børnene i klassen og planlagde at tage emnet op på et forældremøde på et senere tidspunkt. Netværksmøderne dannede derudover grundlag for lærernes og moderens samtaler med drengen omkring den nye indsigt, de hver især fik i hans liv. Således aftalte de, hvordan de kunne tale med ham om de problemer, der blev diskuteret på netværksmøderne med *reference* til møderne, blandt andet hans oplevelse af storebroderens varetægtsfængsling. Netværksmøderne blev dermed integreret i deres kommunikation med drengen. I den forbindelse fremhævede moderen ved tredje netværksmøde, at det havde haft en positiv effekt på de to yngste drenge, at de havde oplevet et tæt skole-hjem samarbejde og en "fælles front" omkring dem. Hun fortalte, at det havde afspejlet sig i deres interesse og opmærksomhed omkring netværket i perioden op til hvert møde.

På baggrund af de to drenges udvikling fra første til tredje netværksmøde skrinlagde familiens socialrådgiver en ellers planlagt § 38 undersøgelse. Hun havde opnået de oplysninger på

netværksmøderne, som hun ville kunne få gennem undersøgelsen, og hun konkluderede, at yderligere tiltag ville være en overforanstaltning.

Den ældste dreng blev i netværksperioden varetægtsfængslet. Moderen var fortvivlet over situationen og forstod ikke politiets procedurer, som hun manglede informationer omkring. Ved vores første kontakt med hende, ønskede hun ikke nærpoltiets deltagelse i møderne, men hun bad inden tredje netværksmøde om, at vi inviterede en betjent, så hun kunne få et større indblik i drengens situation. Politiet gik i den forbindelse i samarbejde med socialrådgiveren om at koordinere drengens mulighed for at læse til eksamen under varetægtsfængslingen. På grund af besøgs- og brevkontrol kunne drengen ikke ringe eller maile til sin skole uden tilsyn, hvilket fængselsinstitutionens pædagoger ikke havde kompetence til at varetage. Samtidig var drengen blevet flyttet fra en institution til en anden og havde i den forbindelse mistet noget skolemateriale. Der blev således truffet aftale mellem betjenten og socialrådgiveren om at udrede situationen, søge dispensation fra reglerne om besøgs- og brevkontrol i skolemæssige sammenhænge og søge kontaktperson på drengens skole, som kunne stå for kommunikationen i perioden. Denne indsats blev igangsat med henblik på at fastholde drengen i en uddannelse, som han var ved at opgive i perioden, så han ikke endte i gademiljøet efter fængslingen.

Familie 5	1. netværksmøde november Opgaver/ansvar og beskrivelser	2. netværksmøde januar Opgaver/ansvar og beskrivelser	3. netværksmøde marts Opgaver/ansvar og beskrivelser
Barn 2 (yngste dreng)	Har høreproblemer og skal have lagt dræn. Bliver nervøs og aggressiv når han ikke kan følge med pga. hørelsen. Sociale og faglige vanskeligheder i skolen, kan ikke koncentrere sig, finde ud af regler i lege og fungerer dårligt i en stor gruppe. Indtager ”klovnerolle” i klassen.	Har fået lagt dræn. Koncentrationsvanskeligheder. God social udvikling, bedre til leg og søger nye kammerater. Indtager ikke længere ”klovnerolle” i klassen.	God social og faglig udvikling. Koncentrerer sig bedre, rolig og virker glad. Har knyttet flere sociale kontakter og leger nu med de andre uden problemer.
Mor vedr. barn 2	Deltage i ekstra danskundervisning i skolen med drengen. Understøtte dreng i kontakt til børn i klassen.	Tid ved skolelægen med drengen. Læse højt for drengen for at øve hans koncentration.	Mener at drengens kendskab til skole-hjem samarbejdet har haft positiv påvirkning. Har arbejdet med højtlesning og drengen koncentrerer sig mere derom end tidligere. Oplever ikke længere problemer med temperament. Tid til almen undersøgelse ved skolelæge.
Skolen vedr. barn 2	Indstille drengen til tale/hørepædagog. Ekstra opmærksomhed på at hjælpe drengen ind i andres lege.	Træne drengen i sprogligt niveau. Har haft tale/hørepædagog og indstiller til yderligere undersøgelse.	Har ansøgt om mere tid med en tale/hørepædagog. Påbegynde ekstra danskundervisning.
SFO vedr. barn 2	Ekstra opmærksomhed på at hjælpe drengen ind i andres lege og skabe struktur omkring ham.	God social udvikling, bedre til leg. Har indøvet at drengen først kontakter voksne, før han går ind i andres leg, det fungerer.	God social udvikling. Overholder aftaler, bedre til at indgå i leg. Vanskeligheder i store grupper, men bedre udvikling.
Social-rådgiver vedr. barn 2	Igangsætte § 38 undersøgelse af yngste og næstældste dreng.	Har indhentet dokumentation til § 38 undersøgelse. Indkalder til samtale med børnene.	På baggrund af netværksmøderne vurderes det, at der ikke er behov for en § 38 undersøgelse. Samtale med moderen om fremtidigt samarbejde.
Barn 3 (næstældste dreng)	Har tidligere haft høreproblemer, der har medført sprogvanskeligheder og sociale vanskeligheder i leg med andre børn. Har været i konflikt med en klubmedarbejder og med gymnastiklærer Truende og aggressiv over for voksne og børn han ikke kender.	God social udvikling i skolen. Skal arbejde mere med faglige ting i klassen. Tager mere ansvar for egne handlinger. Påvirket af ældste drengs varetægtsfængsling, reagerer trist og nervøs.	God social og faglig udvikling. Har været under pres af drengegruppe, fordi han har sagt fra, men har henvendt sig til voksne derom. God udvikling at han vender sig til voksne. Har ikke længere konflikter med gymnastiklærer.
Mor vedr. barn 3	Samarbejde med skoleinspektør omkring konflikter med gymnastiklærer. Informere drengen om netværksmøderne, så inspektøren derefter kan tale med drengen.	Samtale med dreng om at klasselærer er orienteret om ældste drengs situation, så han kan tale med hende derom efter behov. Opmærksomhed på drengens lektier.	Samarbejde med forældre til de drenge, der presser ham. Støtter drengen i faglige og sociale behov. Mener at drengens kendskab til skole-hjem samarbejdet har haft positiv påvirkning.

Familie 5	1. netværksmøde november Opgaver/ansvar og beskrivelser	2. netværksmøde januar Opgaver/ansvar og beskrivelser	3. netværksmøde marts Opgaver/ansvar og beskrivelser
Skolen vedr. barn 3	Samtale mellem inspektør og drengen om konflikter med gymnastiklærer og klubmedarbejder. Arbejder med drengens møde med/tillid til fremmede mennesker.	Har haft samtaler med drengen om temperament og konflikter. Opmærksomhed på støtte i fagligt arbejde i klassen. Diskussion med børnene i klassen om racisme. Dialog om racisme tages op med forældregruppen på næste forældremøde.	Har haft diskussion i klassen om racisme. Venter med stormøde med forældrene pga. travlhed. Oplever ingen konflikter med drengen.
SSP vedr. barn 3	Koordinere møde mellem drengen, moderen og klubmedarbejder mhp. konfliktløsning. Koordinere dialogmøde mellem medarbejder, andre drenge og forældre vedr. konflikten.	Har afholdt møde mellem drengen, klubmedarbejder og moderen. Konfliktløsning lykkedes. Løbende kontakt med forældre og skole omkring skolens dialog med børn og forældre om racisme.	Deltagelse ikke relevant.
Barn 4 (ældste dreng)	Påvirket af konflikter med faderen. Tidligere konflikter i lokalområdet, men har ikke været sigtet. Er i gang med gymnasial uddannelse og er i en god udvikling.	Faglige vanskeligheder, laver ikke lektier og ønsker ikke at fortsætte skolen. Afhørt i forbindelse med sag fra august måned.	Er varetægtsfængslet og afventer retssag. Er blevet flyttet fra en fængselsinstitution til en anden pga. konflikter. Deprimeret og opgivende. Mangler mulighed for fortsættelse af skolegang fra fængslet.
Mor vedr. barn 4	Afventer afklaring på ansøgning om støttekontaktperson til drengen.	Ønsker at drengen fortsætter uddannelse, bekymret over udviklingen. Frustreret over politiets afhøringsprocedurer, har manglet informationer. Møde med studievejleder fra drengens skole om motivation af drengen til at fortsætte uddannelsen.	Frustreret over politiets procedurer, har manglet informationer. Ønsker at drengen kan læse til eksamen og fortsætte uddannelse fra fængslet. I gang med underskriftsindsamling vedr. procedurer for varetægtsfængslinger.
Socialrådgiver vedr. barn 4	Afklare bevilling om støttekontaktperson til drengen.	Har haft indkaldt til møde med støttekontaktperson og drengen, hvor han udeblev. Indkalde til nyt møde. Viderebringe respons fra moderen om afhøringsprocedurer.	Har etableret kontakt mellem drengen og støttekontaktperson og besøgt drengen under fængslingen. Kontakter skoleinspektør fra skolen om kontaktperson til drengen vedr. lektier og opgaver, mens han er fængslet. Kontakter fængselsinstitution vedr. afklaring om kontaktperson fra gymnasiet omkring lektier og skoleopgaver.

Familie 5	1. netværksmøde november Opgaver/ansvar og beskrivelser	2. netværksmøde januar Opgaver/ansvar og beskrivelser	3. netværksmøde marts Opgaver/ansvar og beskrivelser
Politi Vedr. barn 4	Ikke indkaldt.	Ikke indkaldt.	<p>Koordinerer kommunikationen mellem moderen og sagsbehandlende betjent på drengens sag.</p> <p>Undersøge mulighed for dispensation fra regler vedr. institutionspædagoger og besøgs- og brevkontrol i skolemæssige sammenhænge.</p> <p>Samarbejde med socialrådgiveren om drengens muligheder for at modtage og sende lektier samt kommunikere med lærer om opgaver under fængslingen.</p>

TEMATISK DISKUSSION

Ambitionen med dette kapitel er at analysere baggrunden for og mekanismerne i de problemer, som optog de professionelle og familierne under projektet. Dermed sættes der fokus på problemernes kontekst, som for eksempel kan være *organisatorisk* (den kommunale organisation), *ideologisk* (værdier og holdninger) eller *adfærdsmæssig* (interaktionsmønstre). Vi kigger nærmere på disse kontekster på baggrund af deres relevans for den tværfaglige forebyggelsesindsats over for ungdomskriminalitet, forældreinddragelse og det daglige arbejde med børn i den præ-kriminelle aldersgruppe.

Samtidig ser vi på, hvordan netværksmøderne spiller ind i forhold til de givne kontekster og problemområder. Netværksmøderne foregår ikke i et vakuum uden for de daglige institutionelle og sociale processer, men reflekterer disse processer og spiller ind i dem bagefter. Man kan anskue netværksmøderne som en scene, hvor aspekter fra livet bag kulisserne udspilles på en forberedt, strategisk og til tider mere forfinet måde.⁴ Dette skal ikke forstås som om, at møderne er planlagte og forudsigelige størrelser, men som et udtryk for, at der i mødesituationerne bliver konstrueret fortællinger om daglige praksisser og om netværkspersonerne, som alle har interesse i at præge. Fortællingerne lever jo gerne videre efter møderne. Konteksten for de problemer, der diskuteres og arbejdes med på netværksmøderne, bliver derved også den kontekstuelle ramme omkring møderne. Formålet med at analysere den hér er at skabe større forståelse for de udfordringer og barrierer, som både professionelle og flygtningeforældre kan opleve i deres hverdag i en dansk kommune. Ligeledes er formålet at give nogle bud på, hvad netværksformen kan tilbyde det kriminalitetsforebyggende arbejde.

VIDENSDELING OG SAMARBEJDE – HVEM EJER SAGEN?

Netværksorienteret arbejde er ikke noget nyt i danske kommuner, men det er varierende i hvor høj grad der tænkes og handles tværgående og helhedsorienteret, når der skal sættes ind med foranstaltninger og tiltag omkring en familie. I Karlebo Kommune synes traditionen for at foretage en indsats *individuel* som institution eller fagperson større end traditionen for at arbejde på tværs.⁵ Selvom der ind imellem afholdes et netværksmøde og med jævne mellemrum afvikles statusmøder mellem eksempelvis skoler, familier og Rådgivningscentret, foregår dette ikke som en systemiseret og integreret proces i organiseringen omkring målgruppen. Som det er fremgået tidligere, mangler faggrupperne ofte den helhedsorienterede indsigt i den nære familie omkring deres målgruppe. Således er der ikke altid kontakt mellem institutioner, når de lapper ind over samme problemområder.

Et eksempel på dette er Rådgivningscentret og nærpoltiets Karlebogruppe. Disse to institutioner har kontakt under afhøringen af kriminelle unge, hvor begge parter deltager, men arbejder derudover i hver sin faglomme af kommunen. Nærpoltiets indsats indebærer en større grad af socialt orienteret arbejde end sædvanligvis i en politikreds, da et af målene er at skabe dialog og tillid mellem politi, unge og forældre. Fordi deres tilbud omfatter aktiviteter, som socialrådgiverens indsats også kan dække, udtrykker nærpolitiet behov for større vidensdeling omkring familierne. De finder det blandt andet nødvendigt at afklare roller og ansvar, når socialrådgiverne indsætter støttekontaktpersoner, der ligesom nærpolitiet følger de unge til fritidsaktiviteter, jobs og skole. Socialrådgiverne lægger i den sammenhæng vægt på, at de ikke kan orientere politiet om familierne og deres indsats på grund af tavshedspligten (se Socialministeriet 2005). Begrænsningen af vidensdelingen producerer distance mellem de to kompetenceområder, hvorefter misforståelser og samarbejdsbarrierer let opstår:

⁴ Dette perspektiv er inspireret af sociologen Erving Goffmans beskrivelser af individets rollespil i sociale sammenhænge, i.e. *front-stage* og *back-stage* (Goffman 1959).

⁵ Både ledelsen af socialforvaltningen og de professionelle fremhæver dette i samtaler om den kommunale praksis.

Når manglende vidensdeling medfører konflikt:

Under en samtale med nærpolitiet kommer betjentene ind på en familie, de mener, vil have glæde af vores (RCT) projekt. De fortæller om familien og vi aftaler, at de kontakter dem med henblik på at give dem tilbudet. Familien ønsker at deltage i projektet, og vi får deres telefonnummer og laver en aftale med moderen om et besøg. Samme dag tager vi kontakt til en af socialrådgiverne i Rådgivningscentret og fortæller, at vi har kontaktet denne familie. Vi får at vide, at hendes kollega er rådgiver på familien og ringer derefter til hende. Hun er lige blevet orienteret om vores kontakt til familien, da hun besvarer vores opkald. Hun har på et tidspunkt overvejet at give dem tilbud om vores projekt, men har forkastet ideen igen ud fra en vurdering af, at det vil være for meget for dem. Familien er i familiebehandling og der er indsat støttekontaktperson på to sønner, som er i en kriminel løbebane. Socialrådgiveren oplever nu at blive modarbejdet og er vred over, at politiet ikke har fortalt, at hun er familiens rådgiver. Hun mener, at vi må ringe og fortælle familien om hendes vurdering, og at de derfor ikke kan indgå i projektet. Vi taler derefter med politiet, som ikke har vidst, at familien var i behandling og som har savnet et større samarbejde. De beklager, at de ikke har fortalt, at hun er familiens socialrådgiver, men fremhæver at de ikke har haft forudsætningerne for at kende til hendes vurdering. Samtidig har de ikke opfattet det som en nødvendighed, at socialrådgiveren er inde over beslutningen om at give familien tilbudet. Vi (RCT) har været åbne for andres henvendelser om relevante familier til projektet. Nærpolitiet har nu været ude og tale med familien, som har fået forventninger til projektet. Forældrene accepterer vores forklaring om socialrådgiverens vurdering, men fortæller os, at de gerne selv ville have haft valget om deres deltagelse. Både socialrådgiverne og nærpolitiet beskriver situationen som værende symptomatisk for samarbejdsrelationen.

Når betjentene træder ind i videns- og praksisfelter omkring familierne, som traditionelt set er socialrådgiverens fag-territorium, eller som de oplever er deres beslutningsområde, kan begge parter således komme til at modarbejde hinanden. Som *casen* viser, er det ofte kimen til frustration for medarbejderne i situationen. Tavshedspligten bliver håndhævet som én årsag til, at der ikke bliver vidensdelt i dette forhold. En yderligere baggrund for problemet defineres af vores kommunale projektkoordinator som et spørgsmål om, "*hvem der ejer sagen - er det socialrådgiveren, skolelæreren, politiet, projektlederen eller hvad med familien selv?*". I *casen* opstår konflikten i forbindelse med dette projekt, hvor det er ambitionen, at forældrene selv træffer beslutning om deres deltagelse. Det skulle altså i dette tilfælde være familien, der "ejer sagen".

Spørgsmålet bliver vendt i flere forskellige situationer i projektperioden, hvor de professionelle ud fra bedste intentioner handler, eller ønsker at handle, omkring en familie med henblik på eksempelvis at skåne den, men ender med at tage beslutningskompetencen. I disse sammenhænge kan praksis nogle gange gå på tværs af ideologier om empowerment, brugerinddragelse og tværfagligt samarbejde. Som det fremgår af *casen* kan ejerskab ("hvem ejer sagen?") og vidensdeling samtidig være hinandens modpoler blandt samarbejdspartnere. Mekanismen bliver en proces, hvor de forskellige professionelle positionerer sig omkring magten til at definere familien og dens behov, problemstillinger og ressourcer. "Magten" relaterer sig i denne sammenhæng til det *faglige* centrum, hvorudfra de professionelle hver især genererer viden om familierne, som samtidig er dækket af tavshedspligt. Denne viden er ikke en neutral ressource, men skal ses i forhold til, at både de professionelle og familierne er positionerede i det sociale og faglige miljø (Barth 1989: 134). Viden er i den forstand dynamisk, den er både medierende for erkendelse og handling, hvorfor de forskellige professionelle ikke interagerer med de samme

forudsætninger. Samtidig skabes, anvendes og distribueres viden specifikt i relation til, hvem den enkelte professionelle interagerer med (Barth 1995:66). Det betyder, at forskellige former for viden sættes i spil i forskellige sociale og faglige netværk. Fordi socialrådgiverne i Rådgivningscentret har et fagligt centrum, der dækker viden om hele familien, som *ikke* sættes i spil i interaktionen med andre professionelle, beskriver netværkene ofte problematikken i relation til denne faggruppe.

Lærere og institutionsmedarbejdere fortæller i den forbindelse, at de mangler opfølgning på sociale foranstaltninger i børnesager, hvor de har lavet en underretning. Samtidig oplever de det frustrerende, at de ikke får tilbagemeldinger, når de kontakter forvaltningen:

Institutionsmedarbejder: Rådgiveren må ikke gå ind og tale med mig og sige, at hun har talt med far og mor, og vi gør det og det, hvis der er skriftligt samtykke, så må hun gerne, men det er noget, som rådgiverne gør meget meget sjældent. Jeg tror ikke så meget, at det er kommunens kultur, som det er lovgivningen, der gør det svært ... Rådgiverne kommunikerer ikke med institutionerne. Med underretninger får vi ofte ikke at vide, hvad der er sket af indsatser ... Det er en kombination af, at det er svært at arbejde sammen med dem og lovgivningen. Jeg har talt med andre i andre kommuner også, og det er et generelt problem. Jeg kan sidde og lave en underretning til kommunen og får ikke noget svar, og så kan jeg en måned senere sende den en gang til, fordi jeg ikke har fået svar, og så får jeg stadig ikke noget svar, og til sidst kan jeg sende cc til min chef, og så får man et svar om, at de har modtaget den. Vi har drøftet det med skolerne også, og det er også et problem der.

Socialrådgiverne fortæller, at de ofte føler sig beskyldt for *"ikke at gøre nok ved problemerne i området"* og dermed oplever at blive angrebet på deres faglighed. Det danner grobund for frustration, fordi de samtidig med at være stærkt positionerede i kraft af deres viden og handlingskompetence også skal balancere inden for de lovgivningsmæssige rammer omkring tavshedspligten. Det skal understreges, at det i sagsbehandlingsprocedurer i dag afkræves, at underretninger bliver bekræftet inden for en uge (Socialministeriet 2005: 12), hvorfor ovenstående problematik sandsynligvis tilhører en forgangen periode.

De handlemønstre og procedurer, der synes opstået på baggrund af traditionen for at foretage en indsats *individuel* som institution eller fagperson, illustrerer en distance, der er opstået mellem ekspertise- og kompetenceområder i kommunen. Dette "mønster" skal ikke opfattes som en fastfrosset størrelse, det kan forhandles og forandres og rummer mulighed for udvikling. Blandt andet var der blevet etableret nye netværk mellem nærpolitiet, ungevejledere og rådgivere fra Jobhuset i perioden op til netværksmøderne.

Et andet aspekt, der viser sig at være distanceskabende mellem institutionerne og deres tværgående kontakt, er den fysiske placering. Flere faggrupper fortæller, at det gør en forskel lige at kunne gå forbi en kollegas kontor og afklare en problemstilling frem for at skulle maile eller ringe til vedkommende. I Karlebo Kommune er dette blandt andet tilfældet med Jobhuset, der har til huse et andet sted end Rådgivningscentret og Social- og Arbejdsmarkedsafdelingen. Rådgivere fra begge steder fortæller, at praksis er blevet, at *"man ikke bare tager knoglen og ringer op, hvis man har et spørgsmål, men man venter på, at de andre ringer og forklarer situationen"*. Dette mener de enten hænger sammen med travlhed, ansvarsforskydelse eller oplevelsen af, at det kræver lidt mere at kontakte fagpersoner, man ikke kender. "Ansvarsforskydelse" er vigtig at fremhæve, da det er en generel oplevelse i de professionelle netværk, at ansvaret ofte er uafklaret og bliver skubbet over på andre – en oplevelse som vi også hører forældrene have. Alle parter oplever, at tid og aftaler trækkes ud, som for forældrenes vedkommende genererer mistillid til "kommunen" og til de professionelle vilje/ønske om at hjælpe. Alle parter fortæller således, at det kan være svært at få kontakt med hinanden, at de ofte ringer eller mailer forgæves i lange perioder og at

aftaler og ansøgninger ikke indfries som forventet. Når dette sker, fortæller både de professionelle og forældrene, at den fagperson de taler med typisk ”skyder skylden” på systemet eller ledelsen:

Far: Selvom man ringer og spørger, så henviser de til, at det er chefen, der tager beslutningerne, de siger altid, at det ikke er deres beslutning, de vil gerne give bevillingen, men chefen siger nej.

Mor (i anden familie): Jeg mangler grunden til de afslag, der har været... De siger det ofte mundtligt, men man har brug for en skriftlig begrundelse. I telefonen eller på møder siger de altid ”det er min kollega, du skal spørge, eller det er min chef, der beslutter det og siger nej, kommunen hjælper ikke det og det” – aldrig deres beslutning og aldrig nogen begrundelse.

Problematikken viser de institutionelle afgrænsninger og distancer, som ofte karakteriserer en bureaukratisk organisering. ”Bureaukrati” skal i den forbindelse ikke læses som et skældud ord for et langsomt system, men som en definition på den institutionelle organiseringsform, der er præget af love og regler, administrative procedurer, fordeling af ekspertiseområder osv.⁶ Altså for eksempel det danske velfærdssystem set som en overordnet størrelse. Som vi har fremhævet tidligere, forstærkes fjendebilleder, forestillinger og myter, når distancen øges mellem familierne og ”kommunen”. Denne mekanisme synes også at opstå kommunens institutioner imellem. Det viser sig eksempelvis, når socialrådgiverne føler sig beskyldt for ikke at gøre nok ved problemerne i området.

Det bureaukratiske system, hvor ekspertise- og kompetenceopdeling gør sig gældende, rummer en indbygget ansvarsfordeling imellem institutionerne og internt i den enkelte institution imellem ledelsen, frontmedarbejderne og deres underordnede. Selvom der er sat rammer for beslutningskompetencer, ligger ansvarsfordelingen ikke mere fast, end at det ofte er muligt i organisationen at referere til andre institutioner eller referere op og ned i egen institutions rangorden, når konkrete beslutninger skal tages eller udføres. Nogle vil gå så langt som at sige, at ansvarsforskydelse er et af grundelementerne i bureaukratiet (Bauman 2001), og udgør måden hvorpå dette system opretholder sig selv (Herzfeld 1992). Antropologen Michael Herzfeld beskriver, hvordan frontmedarbejdere forklarer sig ud af situationer, hvor de ikke har indfriet forventninger og aftaler ved at skyde skylden på ”systemet” eller ved at skyde skylden op og ned i systemet. Denne mekanisme kalder han ”*buck-passing*” (at lade sorteper gå videre) (Herzfeld 1992: 121-26). I og med at det er muligt at referere ansvaret for en beslutning til en leder, en underordnet, ”kommunen” eller en øvrig institution, bliver ansvaret *flydende* i systemet. Ansvaret kan lægge sig *imellem* faggrupper, fagpersoner eller institutioner og dermed ikke høre hjemme nogen steder. Det kan virke kaotisk, ikke mindst for klienten, men det opretholder en vis form for orden i systemet og muliggør dets legitimitet omkring beslutninger eller manglende beslutninger (op. cit: 95).⁷ Samtidig fratages frontmedarbejderen det moralske ansvar for praksisser, som klienten udtrykker utilfredshed omkring. Denne mekanisme skal ikke forstås normativt, altså at systemet er ”øndt”, at fagpersonerne har onde intentioner eller ikke vil gøre deres arbejde. Mekanismen kan i højere grad forstås som en effekt af bureaukratiets opbygning. For den enkelte fagperson fremstår ansvarsfordelingen eksempelvis ofte uafklaret:

⁶ Ifølge den tyske sociolog Max Weber hviler bureaukratiet på et fundament af rationel systematisering: ”Bureaucracy has a ‘rational’ character: rules, means, ends, and matter-of-factness dominate its bearing.” (Weber i Gerth and Wright Mills 1958: 244).

⁷ Herzfeld understreger dermed, at bureaukrati ikke er rationelt som Weber definerede det, men i højere grad er baseret på individers og grupperes fortolkningsunivers og egeninteresse (Herzfeld 1992: 17-19, 47), hvor rationelle logikker kan bøjes og modelleres.

Når ansvar er uafklaret (fra netværksmøde):

Socialrådgiver: Jeg er stadig i gang med det støtteprojekt, som jeg har haft gang i længe, og lige nu... der har været tvivl, om det er mig eller PPR der skulle gøre det – så jeg har været ved min chef og tale om det. Jeg ved ikke, om hun er i tvivl om det, men hun og psykologerne taler om, hvad der skal ske lige nu, så jeg afventer at få at vide, om den ligger ved mig eller en anden. Plus at der er sket det, at [tidligere skolepsykolog] stoppede, og der er kommet en ny psykolog, som skal sætte sig ind i sagen.

Mødeleder: Hvad er så det næste skridt?

Socialrådgiver: Det er at [lederen] finder ud af, hvad der skal ske, og så opsøger [lederen] mig, eller jeg opsøger hende for at finde ud af det.

Mødeleder: Og så opsøger du også familien?

Socialrådgiver: Ja, og skolen.

(...)

Mødeleder: [skolepsykolog], hvad er din rolle?

Skolepsykolog: Min rolle vil nok være, at hvis der er brug for noget støtte til [ældste dreng] i klassen, så at medvirke til det.

Mor: Du mener at støtte ham i klassen?

Lærer: Ikke at være med i klassen, men at vi kan spørge [skolepsykologen] til råds, hvis der er noget i klassen. Det vil ikke være [skolepsykologen], der går ind i klassen.

Mødeleder: Jeg forstår, at din chef og [socialrådgiverens] chef snakker sammen lige nu om det?

Skolepsykolog: Det er sådan, jeg forstår det, det er [socialrådgiveren], der har den koordinerende rolle.

Som *casen* viser, er situationen ikke et spørgsmål om den enkelte medarbejders moralske bevægegrunde for ansvarsforskydelse, men et spørgsmål om mekanismer i et bureaukratisk maskineri. Familieme, både forældre og unge, *tolker* dog det uafklarede ansvar og ansvarsforskydelsen normativt, da de ofte forbinder det med diskrimination eller racisme. Det var ikke tilfældet i ovenstående *case*, men det fremgår generelt, når de venter i uvished eller får at vide, at ledelsen har truffet en beslutning, som må udføres, selvom den enkelte fagperson er uenig. Racisme og diskrimination er normative fænomener per sé, de fortolkes som uetiske størrelser. Således kommer ansvarsforskydelsen på et overordnet plan til at handle om den enkelte fagpersons, institutions eller ”kommunes” *moral* ifølge forældrene og de unge. Det samme gør sig gældende i de professionelles øjne, når det handler om ansvaret for omsorg for en familie:

Lærer: Men i denne her situation, og i øvrigt i rigtig mange andre situationer, der synes jeg, og nu siger jeg noget, jeg godt ved, jeg ikke bliver særlig populær af at sige, ikke rundt om det her bord, jeg synes, kommunen lider af offentligt omsorgssvigt. Jeg synes fra børn bliver indstillet og til der sker noget, der går alt alt for lang tid. Det strider mod etikken, synes jeg.

Mekanismen omkring ansvarsfordeling- og forskydning i den bureaukratiske organisering af velfærdssystemet er et væsentligt argument for, hvorfor det er vigtigt at samle fagpersoner og forældre i et koordinerende forum. I et sådant forum kan kommunikationen og samhandlingen netop handle om at klarlægge og udrede, hvem der tager ansvar for specifikke beslutninger og konkrete tiltag.

Vi har valgt at fokusere på nogle problemer forbundet med distancen mellem de forskellige institutioner. Kort opsummeret medfører disse distancer:

- At fagpersonerne oplever at andre institutioner, oftest de kommunale forvaltninger, foretager ansvarsforskydning
- At fagpersonerne oplever at blive kritiseret for ansvarsforskydelse og for deres faglige indsats
- At fagpersonerne oplever uklarhed omkring ansvar og beslutningsprocesser, som i forskellige situationer fører til ansvarsforskydning
- At fagpersonerne oplever, at det ”kræver mere” at kontakte fagpersoner, de ikke kender
- At fagpersonerne oplever manglende vidensdeling og tilbagemelding som udtryk for, at der ikke bliver fulgt op på deres initiativer
- At den manglende vidensdeling skaber konflikter imellem institutionerne
- At familierne fortolker ansvarsforskydning som udtryk for diskrimination og manglende moral

NETVÆRKS MØDER FORPLIGTER, NÅR DER ”KOMMER ANSIGTER PÅ”

Både forældre og professionelle i de fem netværk fremhæver, at netværksmøderne forpligter på en anden måde end de sædvanlige møder og procedurer i og mellem institutionerne. Netværksmøderne rummer et indbygget evaluerende element, hvor aftaler og ansvarsopgaver følges op ved hvert møde. Deltagerne forpligter sig ikke på papir, men bliver mødt af ”klienternes” og kollegaernes forventninger om, at de har løst deres ”opgave” som aftalt. I de fem netværk har skoleinspektørerne også deltaget, hvorfor lærerne sidder over for deres ledelse i situationen.

De professionelle fortæller, at de har læst mødereferaterne inden hvert netværksmøde for at tjekke, om de har ordnet alle aftaler, og de mener, at det har hjulpet at have møderne som deadlines for deres indsats.

At både netværkene og forældrene oplever det som positivt at have et forpligtende forum, taler ind i de problemer, de oplever med tid og aftaler, der trækkes ud. For forældrenes vedkommende genererer ventetiden som beskrevet mistillid til ”kommunen” og til de professionelles ønske om at hjælpe. I evalueringen lægger de vægt på, at de har oplevet netværksmøderne som et forum, der kan validere indsatsen på grund af den øgede vidensdeling og deltagernes fælles tilstedeværelse:

Mor: (...) Alle kommer, de kan ikke sige nej eller give afbud. Efter møderne har de alle sammen i netværket været mere opmærksomme på at gøre de ting, som de siger, at de vil gøre på møderne, fordi de ved, at der er nogen, der holder øje med dem. Der er nogen, der spørger, om de har gjort det, vi aftalte, når vi mødes igen. De sidder sammen og hører hinanden, inspektøren fra skolen er der med lærerne og ham, og lærerne sidder over for nogle i kommunen. Det får alle til at føle mere ansvar, og at de skal arbejde sammen. På den måde har de ikke mulighed for at skubbe ansvaret fra sig og sige, at det er den og dens ansvar, for de sidder over for dem på mødet. Før havde [ældste dreng] ikke nogen tillid til socialrådgiveren, og det havde jeg heller ikke, men jeg har sagt det til hende, jeg har sagt til hende, du gør ikke de ting, du siger, at du vil, det tager lang tid, og du taler ned til både mig og [ældste dreng], og derfor har vi svært ved at tro på dig. Efter det hele er hun begyndt at arbejde mere sammen med os. Hun skriver rapport og snakker med politiet osv. Efter det og før det sidste møde vi havde, satte hun en kontaktperson på [ældste dreng], og jeg tror, at det var for, at vi ikke kunne sidde på det sidste møde og sige, du har ikke gjort det og det (...) Fordi vi har haft de møder og folk har spurgt, hvad har I gjort siden sidst, så sker der meget. Det har været rigtig godt, en rigtig god idé at sidde sammen alle sammen, skolen og kommunen, det er kun på den måde, at vi kan løse problemerne. For kommunen ved ikke, hvad der sker i skolen, og skolen ved ikke, hvad der sker med børnene i hjemmet osv.

I processen med netværksmøderne overskrides de fysiske og videnskæssige afgrænsninger. Det skal understreges, at dette har nuancer i praksis, hvor fagpersonerne også på møderne kan navigere uden om vidensdelingen. Evalueringen viser dog et generelt løft i de professionelle helhedsorienterede indblik. Evalueringen viser samtidig, at de professionelle mener, at det er blevet nemmere for dem at tage kontakt til hinanden, fordi de har fået "ansigt på" de andre institutioner. I forbindelse med den fysiske distance udtrykker denne rådgiver således:

Jeg tror bestemt, at det hjælper at få ansigt på hinanden på møderne, vi er fysisk placeret langt fra hinanden i kommunen, og det er en barrierer. Så der kan det hjælpe i og med, at vi får ansigt på.

- Oplever du, at der er en større sammenhæng i indsatsen over for familien nu?

Ja, det vil jeg bestemt tro. Det er næsten en nødvendig følge af, at man er så mange samlet. Det har i hvert fald givet en større sammenhæng i mit hoved.

Og omkring den videnskæssige distance fortæller en anden rådgiver:

Vi har oplevet, at der har været meget lukket fra andre afdelinger, især omkring børnesager. Man oplever her, at der bliver åbnet op for noget, hvor vi faktisk arbejder for familien og skal arbejde sammen, det er vigtigt. Det har vi i hvert fald lært her, og det kan man håbe smitter af på andre sager. Jeg oplever en større åbenhed fra andre rådgivere omkring nogle ting.

Endelig reflekterer de professionelle også over, hvad interaktionen med "fremmede" institutioner medfører for kontakten generelt, som denne institutionsleder udtrykker:

Jeg ved godt, hvordan rådgivernes arbejdsfremgangsmåde er, bortset fra at jeg ikke kendte dem og havde set dem – det gør en forskel, at man har fået ansigt på og har talt sammen, lige har haft den der lille sniksnak, ”vil du have en kop kaffe”, ”ja tak” osv., det gør altså, at man er anderledes indstillet, det gør et eller andet. Det er også nemmere at tage kontakten til dem, hvis der er behov for det.

Vi har således at gøre med en sammenhæng mellem *forpligtelse* og fysisk *tilstedeværelse* og *samhandling* på netværksmøderne. Det understreges yderligere af, at der ikke er nogen anden form for forpligtelse (underskrifter, ledelsen osv.), der omgiver netværksdeltagerne. Pensionsrådgiverne er et godt eksempel på, at den blotte tilstedeværelse af fagpersonerne har virket fremmende for forpligtelsen, i denne forbindelse særligt forældrenes ansvarstagen. Pensionsrådgiverne har ikke haft opgaver eller ansvar i indsatsen over for børnene, men deres deltagelse på møderne får forældrene til at fortælle, at det skaber større følelse af ansvar for de ting, der bliver aftalt generelt i netværket. Hvad skyldes så denne sammenhæng?

Vi anskuer netværksdeltagerens oplevelse af forpligtelse over for hinanden som en sammenhæng mellem *moralsk* ansvarsforpligtelse og social *nærhed*. Ifølge sociologen Zygmunt Bauman opstår ansvarlighed som følge af ”den andens” nærhed:

Nærhed betyder ansvar og ansvar er nærhed... Ansvarsfølelsen ophører, når nærheden forsvinder. Den kan eventuelt med tiden fortrænges af modvilje, når det medmenneskelige subjekt er blevet til En Anden. Transformationsprocessen er en social separationsproces. (Bauman 2001: 242).

Det moderne samfund og bureaukrati gør det muligt, at menneskelige handlinger har virkninger, der rækker ud over det moralske forsvindingspunkt, som hverken lovgivning eller faglighed kan modvirke. Når afstanden vokser, enten fysisk eller psykisk, skrumper ansvaret for de andre ind, og de moralske aspekter bliver utydelige, til de når forsvindingspunktet (op. cit: 253). Lovgivningen og faglighed kan sætte etiske rammer, men ifølge Bauman, er det moralske ansvar først sat i kraft af den mellem-menneskelige interaktion. Dermed ikke sagt at de professionelle eller forældrene handler amoralsk eller uetisk, men den mellem-menneskelige *ansvarstagen* indtræder først i deres fysiske møde. Bauman kendetegner i den sammenhæng den moralske adfærds byggesten ved, at den enkelte person kun refererer ansvaret tilbage til sig selv – der er ingen medierende mellem-mænd – og derved ophører den bureaukratiske ansvarsforskydelse.

I projektet har vi ikke kun set denne sociale mekanisme ved de professionelle, men også i nogle tilfælde ved forældrene. Det fremgår af deres fortællinger om børnenes ansvar for overtrædelser af regler og love, som forandrer sig i forbindelse med, at de fortæller, at de oplever et øget samarbejde. Typisk er de i den sammenhæng gået fra at mene, at fagpersonerne er racister til at fortælle, at børnene også kan skabe problemer og ”begå fejl”. I det næste ser vi nærmere på denne proces.

Kort opsummeret rummer netværksformen mulighed for:

- At fagpersonerne og forældrene oplever et moralsk ansvar over for hinanden
- At fagpersonerne og forældrene oplever, at netværket tager ansvar, hvilket styrker samarbejdet og tilliden

- At fagpersonerne og forældrene oplever det forpligtende forum som motiverende for deres arbejdsindsats
- At netværksdeltagerne oplever større sammenhæng i indsatsen, når procedureerne er fastlagte
- At tiden i sagsprocesser kortes ned, når rummet og indsatsen bliver fælles

SAMARBEJDE OG FAMILIERNES FJENDEBILLEDER

Evalueringen og udviklingsprocessen viser, at forældrenes distance til ”kommunen” blødgøres og nuanceres af mødet med de professionelle under de nye forhold. Dette skal forstås med forbehold: Forældrene fortæller i evalueringen, at netværksmøderne har ændret deres relation til de forskellige netværksdeltagere og deres syn på især skolen. Flere af forældreparrene fortæller dog også, at projektet ikke har gjort en forskel i forhold til ”kommunen”. Selvom forældrene har fået ”ansigter på”, og flere af de kommunale institutioner dermed er blevet konkrete for dem, taler de altså stadig i negative drejninger om ”kommunen” i evalueringen. Når vi alligevel skriver, at forældrenes distance til ”kommunen” er blødgjort og nuanceret, tænker vi på deres beskrivelser af relationen til de konkrete fagpersoner og institutioner, der deltog i netværksprocessen. På dette overordnede plan repræsenterer fagpersonerne en nuancering i forældrenes tidligere definition af disses institutioner.

Forældrene fremhæver, at tilstedeværelsen af det professionelle netværk har givet dem indsigt i, hvor mange der vil yde dem støtte og hjælp. I kraft af at flere aldrig har mødt deres pensionsrådgiver eller rådgiver i arbejdsmarkedsafdelingen, har disse faggrupper udgjort en ukendt magtfaktor, som nemt har kunnet mane fjendebillederne frem. Særligt har forældrene forholdt sig skeptisk til planer for aktivering, økonomiske bevillinger, eller hvis de er blevet trukket i kontanthjælp på et tidspunkt. De, der har haft konflikter med tidligere rådgivere, refererer i projektopstarten til episoderne, når de taler om deres nuværende situation, selvom de ikke har kontakt til faggrupperne mere. Idet forældrene ”får ansigter på”, sker der en forandring af deres fortolkning af situationen. De fortæller i evalueringen, at ”kommunen” er blevet mere nærværende, og at de oplever en interesse, som de ikke havde forventet. I det følgende fortæller et forældrepar om deres forhold til pensions- og arbejdsmarkedsrådgivere før og under netværksperioden:

Far: Jeg var overrasket over at møde min sagsbehandler, jeg har været uden en sagsbehandler i to år, så det overraskede mig, at de pludselig kunne sige, det er din sagsbehandler.

Mor: Det er også første gang i mit liv, at jeg møder min.

Far: Når jeg er i kommunen og mærker, at der kan blive problemer, så prøver jeg altid at gå for at undgå konflikt.

Mor: Du bliver også hurtigt vred.

*Far: Ja, det er rigtigt, det gør jeg. Hvis der er nogle, der vil gå i dialog, er det ok, men hvis jeg mærker, at **de** ikke vil samarbejde overhovedet, så reagerer jeg meget voldsomt... Alle speciallæger har sagt, du er ikke i stand til at arbejde, men alligevel har **de** sendt mig til jobhuset for at blive arbejdsprøvet, og **de** stoppede min kontanthjælp... Jeg har en aftale i Jobhuset, hvor jeg har snakket med min sagsbehandler, [**personens navn**] om, at **han** har udfyldt ansøgningen til førtidspension nu. **Han** ringede for at sige, at jeg skulle se, om jeg var enig i det, der stod i ansøgningen, og hvis jeg var det, så sender vi dem. Jeg har set på papirerne, og jeg har også taget dem med til min læge. Han kiggede på dem og sagde, at han ikke havde noget at tilføje... Så det har faktisk været godt, den sagsbehandler har været med på et af møderne, og han har forstået min situation. Jeg synes, at han arbejdede med mig (...) Tidligere sendte en anden sagsbehandler også mine papirer til lægen, men alle papirerne om pension dengang blev bare lagt til side... Projektet har sat gang i noget i nogle måneder nu med alle de institutioner, der sidder ved møderne.*

Vi har fremhævet ændringen i faderens ordvalg, hvor han skifter fra den ubekendte ”de” (kommunen/gruppen) til den bekendte ”han/ham” (rådgiveren/enkeltpersonen) i takt med, at fortællingen om samarbejdet ændres. Hans fortælling illustrerer bevægelsen i positiv forstand. Sker bevægelsen den modsatte vej – at fagpersonen bliver til ”kommunen” – fremgår den ofte som en negativ proces. Det sker, når forældrene har konflikter med en fagperson, hvis navn og ansigt derefter repræsenterer hele ”kommunen” eller institutionen.

I netværksarbejdet er identitetsforholdet mellem enkeltpersonerne (den bekendte) og den gruppe, de repræsenterer (den ubekendte) hele tiden til forhandling. Antropologen Richard Jenkins skriver, at identitet er en størrelse, der både eksisterer i kraft af historien og af forhandlinger her-og-nu. Det vil sige, at identitet kan ligge fast over tid, men også forhandles og forandres (Jenkins 1997: 51-52). Forstået på den måde kan identiteten ”socialrådgiver” eller ”skolelærer” ligge fast over tid, mens betydningen af ordet forandrer sig. I mødet mellem netværksdeltagerne repræsenterer de professionelle i begyndelsen af netværksprocessen *mere* end sig selv, og det samme gør forældrene. Ifølge forældrene repræsenterer de professionelle deres institution, ”kommunen”, ”racister”, de gode eller de ”umenneskelige”, en magtfuld gruppe eller en højere socialklasse. Identiteterne er mangfoldige og situationsbestemte, det vil sige, at de sættes i spil afhængig af det problem eller emne, der diskuteres. Ifølge de professionelle repræsenterer forældrene den etniske gruppe, et patriarkalsk familiemønster, en lav socialklasse, gruppen af traumatiserede flygtninge, en udsat gruppe eller en mindre ressourcestærk gruppe. Flere identiteter eksisterer som regel samtidig, eksempelvis i situationer, hvor forældrene kan repræsentere en ressourcestærk del af den større udsatte gruppe.

Det interessante i netværksprocessen er sammenhængen mellem disse identiteter og den distance, som netværksdeltagerne oplever forandrer sig, når der kommer ”ansigter på” institutionerne. Forandringen fra ubekendt til bekendt illustrerer, at en netværksdeltagers repræsentation af institutionen bevæger sig længere over mod netværksdeltagerens repræsentation af sig selv som værende mere end fagperson. For forældrenes vedkommende udelukker det ikke, at de er velvidende, at fagpersonen er ansat i en institution og arbejder inden for dennes rammer. Det medfører dog en overlægges til denne viden, som ifølge forældrene handler om de professionelle *vilje* og medmenneskelighed. Som vi har beskrevet tidligere, har forestillingen om fagpersonernes vilje stor betydning hos forældrene, når de taler om racisme og diskrimination. Når vi ser på forældrenes beskrivelser af møderne, fortæller de i den sidste periode af netværksprocessen, at de har oplevet professionelle, der ønsker at hjælpe ”med hjertet”:

Mor: I starten var vi bekymrede over spørgsmål om familien, og hvorfor I kontaktede os. Tidligere har vi oplevet problemer med børnene (...), og vi vil gerne have ro og fred og ikke blandes ind i sådan nogle problemer igen. Men bagefter fandt vi ud af, at det var helt fra hjertet, at I gerne ville hjælpe os.

Anden mor: Jeg vidste, at hun [rådgiver] ville gøre det, hun sagde det fra hjertet, at hun ville gøre det med at tale med dem. Det var jo ikke hendes opgave...

Hvor det før handlede om at ”kommunen”, institutionen og/eller den enkelte fagperson var racistisk, fordi de/denne ikke *ville* hjælpe, ændrer det sig nu til en fortælling om fagpersonernes ønske om at hjælpe – og så kan der være nok så mange problemer tilbage med ”kommunen”, men disse har ikke længere noget med fagpersonerne at gøre. Forældrene responderer på den måde på det moralske ansvar, der synes at blive taget af parterne i netværksprocessen.

Når de professionelle og forældrene diskuterer ”racisme” i begyndelsen af projektet, opstår der en uoverensstemmelse mellem identitet og identifikation. Richard Jenkins skriver, at man skal adskille andres kategorisering af en gruppe mennesker (for eksempel ”racister”) med gruppens egen identifikation med denne kategorisering. Det vil sige, at vi har at gøre med en tosidet proces i situationer, hvor identitet forhandles: 1) ekstern kategorisering, som er den *label*/identitet som andre tilskriver en person og 2) intern identifikation, som er personens identificering med eller modstand mod denne *label*/kategori (Jenkins 1997: 79-81). Som beskrevet tidligere er problemet i mange af de situationer, hvor der er et dårligt forældresamarbejde, at de roller og identiteter, der sættes i spil ikke er nogle, som forældre eller de professionelle *selv* identificerer sig med. I det følgende vil vi vise en situation fra to netværksmøder, hvor afstemningen af kategorisering og identifikation er central for udviklingen af samarbejdet. Det gør sig gældende i definitionen af en families søn og af institutionsmedarbejdernes roller. Samtalen på møderne handler i den forbindelse om racisme, børnenes ”skyld” i konflikter og parternes forestillinger om hinandens ansvar:

Kontrovers om ”skyld”, racisme og ansvar (fra 1. netværksmøde):

Lærer: (...) det, der bekymrer mig er den anden side af ham [yngste dreng], der kan være voldelig over for andre børn.

Mødeleder: Hvor mange gange har han været det?

Lærer: 20 gange mindst.

Mor: Er det på grund af en reaktion over at andre gør noget?

Lærer: Nogle gange, men han gør det også selv. Han taler grimt og kalder dem tykke og luder osv. Bagefter er han er god til at lyve om, hvad han har gjort. Det han gør, er at slå de andre og give dem lussinger. Så lyver han bagefter.

Far: Er det fordi han er overbevist om sin uskyld?

Lærer: Nej, han ved godt, at han lyver. Problemet er, at han henter sin inspiration fra andre end os lærere, det er ikke vores pædagogik han følger.

Mødeleder: Hvem henter han den fra?

Lærer: Der er en gruppe af andre drenge på skolen, og i den gruppe får man tæv, hvis man ikke er fræk og den er meget lukket som gruppe. De tager hellere slag fra de andre end at sladre om hinanden.

Far: Hvad mener du, er det en slags mafia (griner lidt)?

Lærer: Det er de samme hoveder, der går igen.

Mor: (...) [yngste dreng] befinder sig i en farlig situation og har brug for skolens beskyttelse.

Far: Det lyder som om, at det er en forbryder på 8 år.

Lærer: (...) Jeg får også at vide, at han får at vide derhjemme, at jeg skælder ud på ham og er dum, fordi jeg er dansker og det mener jeg ikke er at samarbejde med skolen.

Mor: Hvorfor?

Lærer: Han siger, at det siger hans mor også.

Mor: Det passer ikke.

Lærer: Det er i hvert fald hans oplevelse, og det synes jeg, at der skal gøres noget ved.

Mor: Når danske børn gør noget, får han skylden, det er derfor vi oplever det sådan.

Lærer: Men han bliver ikke uretfærdigt behandlet.

Far: Vi tror, at den idé han har fået skyldes [læreren]. [næstældste dreng] og [ældste dreng] har fået samme følelse af racisme.

Lærer: De har ikke været mine elever.

(...)

Institutionsleder: [yngste dreng] er en sød og rar dreng, som gerne vil charmere sig gennem tilværelsen, han har et godt humør og er meget snakkekende, han er vellidt af de andre børn. Han er så snakkekende at han også kan have svært ved, at andre børn skal kunne komme til orde i en forsamling. Når han taler, har han en nedladende holdning over for piger eller kvinder.

Mor/far: Hvordan nedladende?

Institutionsleder: Det er meget grimme ord, han kalder dem, han bruger sådan nogle sex-porno ord, hvor luder er det mildeste.

Mor: Hvor har han det fra, hvad med de andre drenge, gør de det ikke?

Institutionsleder: Det skal ikke udelukkes, at de går i busken og lærer hinanden at tale grimt, men han ved godt, hvad der er rigtigt og forkert. Jeg har samme oplevelse af, at han lyver som [læreren] siger. Han er meget nem at lokke, der kommer nogle gange børn på besøg udefra og de lokker ham til at gøre ting.

(Samtalen drejer ind på, hvorfor forældrene har skrevet drengen ud af SFO'en)

Far: Men vi stoppede også på grund af økonomi, vi havde ikke råd til det. Den konflikt der var, gjorde os også opmærksomme på, at pædagogerne ikke gør deres arbejde ordentligt, de holder ikke øje med børnene, de sidder bare og drikker kaffe.

Institutionsleder: Det gør de ikke, det ville jeg have vidst og som leder har jeg ikke hørt noget om det. Vi har også en politik om, at vi ikke skal overvåge børnene i institutionen.

Mor: Det bliver I da nød til.

Far: Det er jo jeres ansvar i skolen og fritidshjemmet at opdrage også.

Efter dette møde involverer moderen sig i drengens skole, hvor hun går med ham i klassen, og familien begynder i familieklasse med drengen (hvor forældre underviser deres børn sammen med en lærer). På tredje netværksmøde er forældrenes og lærerens kategorisering af hinanden ændret, forældrene tillægger ikke længere identiteten "skolelærer" betydningen "racisme", og læreren har løsnet op for sine forestillinger om, at forældrene ikke tager ansvar. Det viser sig i de samtaler og evalueringer, vi har med dem uden for netværksmøderne og udmønter sig på tredje møde i deres dialog med hinanden:

Når samarbejdet ændrer kontroversen om "skyld"... (fra 3. netværksmøde):

Lærer: Det er ligesom [anden lærer] siger meget positivt, der har jo været flere bekymringer i starten, men den indsats vi har gjort har hjulpet. [yngste dreng] er blevet rigtig god til at læse, han kan bedre gå i gang med sine opgaver selv, hans kontakt med de andre børn er blevet bedre og han er også begyndt at komme til de voksne, når der er problemer. Han accepterer, at han skal få hjælp af de voksne. Og det er også en stor tak til mor som har været med i skolen flere gange om ugen og det har hjulpet, hvis der er noget vi kan gøre for at hjælpe dig, så må du sige til.

Far: Er der ikke tak til faren?

(griner)

Lærer: Tak for den åbenhed og imødekommenhed som vi har mødt hos jer i forhold til at komme i gang.

Mor: I skal også have tak. Hvis der var den samme form for samarbejde med [næstældste dreng] og [ældste dreng], så havde det været anderledes med dem.

Lærere: Ja, det har vi også snakket om.

Lærer: I morgen skal jeg have møde med familieklassen, det skal jeg have tre gange inden sommeren. Og [yngste dreng] er glad for at du kommer med.

Mor: Jeg er mere glad.

Mødeleder: Ok, for jeg skulle til at høre, om det skal trappes lidt ned?

Lærer: Nej, det er vigtigt, han har brug for det, stadig brug for, at du kommer og familieklassen, hvis det stopper tror jeg, at han ryger tilbage. Det eneste jeg vil spørge er omkring fritidshjem, for da jeg talte med jer og ringede op til dem, fik jeg at vide, at han ikke er skrevet op.

Far: Jeg har ringet tre gange, men jeg tror ikke, at det bliver til noget alligevel. Det kunne ikke blive til noget, jeg kunne ikke mærke nogen respons. Men ud over det kan det være, fordi jeg ikke er overbevist om det. For han går allerede til fodbold og karate.

Lærer: Hvis jeg skal hjælpe, så skal I sige til.

Mor: Det vil være et ønske.

Lærer: Også fra far?

Far: ja

Lærer: Skal det være [fritidshjem hvor han gik før] eller [andet fritidshjem]?

Far: [andet fritidshjem].

Lærer: Så ringer jeg til dem.

Mor: Tak for dit arbejde, du har været rar og flink og det er godt.

Mødeleder: Det lyder som om, I har fået det godt sammen.

Lærer: Ja, vi har haft nogle ting, som skulle kommes over.

Mor: Det er vi enige i. Han er også lille og skal lære nogle ting.

Far: Vi er ikke misundelige over dit arbejde.

Lærer: Jeg er glad for det (griner).

Far: Han spørger rigtig meget, han er en Spørgejörgen.

Lærer: Det er normalt.

Det viser sig som et mønster, at de fortællinger, som forældrene har om racisme, går igen i børnenes fortællinger om konfliktsituationer og institutionsmedarbejdere, det være sig lærere, rådgivere, politiet osv. Dette afspejler sig i både forældrenes og lærernes genfortællinger af børnenes beskrivelser af konfliktsituationer, som vi også ser i *casen*. På trods af, at vi ikke har interviewet børnene selv, formoder vi således, at fjendebillederne vandrer imellem forældre og børn i familierne. Fjendebillederne vandrer ikke kun i hjemmet, men også imellem de unge i miljøet, der samtidig definerer sig selv i forhold til (eller som modsætning til) autoriteten, særligt politiet og lærerne. Børnene og de unge kommer således med forventninger og forestillinger, som man kan sige giver dem en konfliktparathed, der præger det konkrete møde med de professionelle (se også Søndergaard 1998: 15-20; Ansel-Henry og Jespersen 2003: 11-12).

Set i dette lys virker det væsentligt at arbejde med forældrenes fjendebilleder og forventninger om racisme i en forebyggende indsats mod ungdomskriminalitet. Af denne grund handler

netværksmøderne ikke kun om at løse konkrete problemer og koordinerer tiltag og aftaler, men også om at ændre holdninger og afmystificere fjendebilleder. Derfor er det vigtigt, at netværksmøderne bliver en proces over tid og ikke blot ad hoc møder, der har til formål at løse et påtrængende problem eller give professionelle specifik viden om bestemte forhold.

Selvom der er variationer i, hvordan forældrene håndterer deres forskellige problemstillinger med de professionelle i netværksprocessen og selvom de i evalueringen stadig kan finde på at tale om "kommunen" som en symbolsk fjende, er der sket noget i tiden med møderne. Efter netværksprocessen fremgår det af evalueringen, at forældrene *ikke* mener, at deltagerne på møderne var eller er "racistiske", diskriminerende eller fjendtligt indstillede – dialogen har altså påvirket deres forestillinger om de konkrete professionelle:

Mor: Inden vi mødte jer, havde vi sat en streg over, at nogen i kommunen ville samarbejde. Kommunen handlede anderledes over for os. For mig har mødet med danskerne været svært før, men det er ændret, jeg har det på en anden måde nu.

- Var der nogle til møderne, som du mener var racist?

Mor: Nej, der var ikke nogle til møderne, der var racister, de kom alle sammen ind og var søde og rare.

Far: Glem ikke [yngste piges] klasselærer, hende var der mange problemer med tidligere, men det har ændret sig. Vi har meget jævnlig kontakt med skolen nu...

Mor: Det var ikke [yngste piges] lærer, men [yngste drengs] lærer, ved sidste møde så du, hvordan hun spillede sten med mig i pausen. Vi mødte hende også for en uge siden, og der var hun meget sød over for mig. Vi ved ikke, hvorfor det er blevet sådan, men det er efter møderne...

Det afspejler sig også i de professionelle oplevelser af processen, eksempelvis som denne lærer formulerer:

- Oplever du, at der er en større sammenhæng i indsatsen over for familien nu?

Lærer: Ja, det tror jeg helt sikkert. Det er også at vende [faders] billede af, at hele systemet bare er uretfærdigt, det er rigtig sundt for ham og også for os at opleve, at han ikke ser det som om, at vi bare er ude efter ham. Vi bliver kaldt racister i et væk som skolelærer, lige så snart de bliver beskyldt for noget som helst. Der håber jeg, at han som far er blevet lidt mere opmærksom på noget, at han er blevet lidt klogere. Det virker det som, faktisk.

I evalueringen fremgår det, at børnene i aldersgruppen 7-13 år har fulgt med i forældrenes samarbejde med de professionelle på netværksmøderne. Forældrene fortæller, at de har talt med børnene om, hvad der er blevet aftalt på møderne, og de har videregivet de professionelle ris og ros til børnene. Særligt når der har været ros, fortæller forældrene, at børnene er blevet glade. De har også udtrykt glæde over, at forældrene har mødt deres lærere i skolen, og at de professionelle har ønsket at inddrage forældrene i beslutninger. Samtidig gør forældrene det også klart, at børnene over 15-16 år, som allerede er i en kriminel løbebane, *ikke* har udtrykt interesse for samarbejdet og netværksmøderne. Det intensiverede samarbejde har altså været mere eller mindre gennemsigtigt for børnene, og på baggrund af forældrenes tilbagemelding formoder vi, at

opløsningen af fjendebillederne har haft indflydelse på de positive ændringer i de 7-13 åriges adfærd.

Kort opsummeret kan processen med netværksmøder medføre:

- Mulighed for forhandlinger af ”identiteter”, som deltagerne i højere grad identificerer sig med
- At forældrenes fjendebilleder ændrer sig i forhold til de konkrete professionelle og deres institutioner
- At der rykkes på de fjendebilleder, som vandrer mellem forældrene og børnene
- At børnenes indblik i samarbejdet påvirker deres adfærd

FORÆLDRENE DELTAGELSE PÅ MØDERNE

Flere af de professionelle har i perioden og i evaluering givet udtryk for, at de mener, at det må være hårdt eller ”for meget” for forældrene at deltage i møderne, hvor deres børn og privatliv diskuteres af så mange mennesker. Nogle stiller sig spørgende over for, hvilken indflydelse møderne kan have på forældrene, når de er traumatiserede torturoverleverere og flere refererer til, at de er *sårbare*. Når målgruppen udgør traumatiserede torturoverleverere er det ikke underligt, at man som fagperson har et mere forsigtigt udgangspunkt. Det fremprovokeres både af forestillingen om flygtningenes historie og af manglende viden om målgruppens traumatisering. De professionelle fortæller, at de har behov for større viden om, hvilke måder de kan agere på i forhold til målgruppen. Vi har således mødt mange spørgsmål omkring traumatiserede flygtnings forældreskab, familieliv og børn. De professionelle stiller sig altså uafklarede i forhold til, hvor meget eller hvad, forældrene kan magte at deltage i, og hvilke konsekvenser det må have.

Samtidig tøver flere af de professionelle over for forældrenes deltagelse i netværksmøderne, mens de fremhæver, at de *selv* ville have det dårligt med at diskutere deres børn i et større offentligt forum. Det er vigtigt at adressere disse holdninger, da de relaterer sig til hele projektets udgangspunkt: inddragelsen af forældregruppen. Lad os derfor se på forældrenes feedback omkring de store møder ud fra deres roller som forældre.

Som vi har skrevet tidligere, er baggrunden for de professionelles forsigtighed, at de ikke ønsker at sætte forældrene i ubehagelige eller uværdige situationer. Vi har ikke fundet nogen konkret forskning, som beskæftiger sig med dette ”skåne-gen”, man som fagperson kan have for sin målgruppe, men vil trække på et par sociologiske og antropologiske analyser. Det synes i sammenhængen at fremgå, at de institutionelle tilgange til målgruppen kan ende med at ”skyde under mål” i forhold til familiernes ressourcer og formåen. Sociologen Erving Goffman beskriver, hvordan krav og aktivitetsniveau for ”klienter” ofte drosler ned i institutionelle sammenhænge, eksempelvis når psykisk svækkede patienter indtræder i en plejeorganisation (Goffman 1997 [1967]). Han argumenterer:

Uanset hvor håbløs en tilstand måtte være, er kun få patienter så ”opløste”, at den typiske tilværelse på en tilbagesående afdeling⁸ er en nøjagtig afspejling af deres formåen og svar på denne. (op. cit: 264)

⁸ Definitionen ”tilbagesående afdeling” skal forstås som den tids gældende betegnelse for en psykiatrisk afdeling.

Den lidt provokerende sammenligning, vi laver her, skal sætte på spidsen, at professionelle faggrupper ikke altid sætter forventningerne til målgruppernes ressourcer på et niveau, som matcher målgruppens egen beskrivelse af, hvad de kan klare (se også Järvinen og Mik-Meyer 2003; Johansen 2003, 2004). Det viser sig i dette projekt, at kvantiteten af netværksdeltagere på møderne har den modsatte effekt på forældrene, end de professionelle har forventet. Forældrenes første indskydelse er, at de er blevet overraskede over, hvor mange der viser *interesse* for dem og deres familie. Det fremgår også i evalueringen, at de har været pragmatisk indstillede over for netværksgruppen og har fokuseret på, at de skulle have noget ud af møderne. Ingen af forældrene ønsker, at der blev holdt netværksmøder uden deres deltagelse, men understreger tværtimod vigtigheden af at være med i processen, som denne mor formulerer:

Selvfolgelig når man dukker op sidder der mange foran én, men man kommer jo, fordi man gerne vil samarbejde og have hjælp, så man accepterer, at de andre snakker om ens privatliv. Det er vigtigt at sige, at når man kommer, så føler man, at de vil hjælpe. Det er ikke hårdt at høre om, når man ved, at der kommer noget ud af det. Det er vigtigt, at forældrene kommer med, det vigtigste i problemstillingen vendes og drejes, og derfor er et da vigtigt, at forældrene er med til at løse de problemer.

Vi anskuer i den sammenhæng forældrene som aktører, der navigerer efter egeninteresse (se Barth 1966) og forsøger at maksimere udbyttet af situationen på møderne, nøjagtigt som de professionelle gør det i forhold til deres arbejdsområde. De forholder sig til, at de har ønsker for deres børns og families vedkommende, som de gerne vil have indfriet. De har en forberedt dagsorden med krav og behov, ligesom de professionelle har en forberedt dagsorden for, hvad de gerne vil nå frem til på dagens møde. De fortæller, at de har oplevet at kunne fremsige deres ønsker, og de evaluerer på, om disse ønsker er blevet opfyldt. Det viser, at deres strategier for optimering af situationen på netværksmøderne rummer potentiale for, at de engagerer sig aktivt og deltager fokuseret i diskussioner med de professionelle. Det rummer også potentiale for, at de kommer med bestemte ønsker, som de har svært ved at frigøre sig fra, og som skal løses, før de åbner op for diskussioner, som de professionelle finder vigtige. Eksempelvis ser vi ved familie 4 i de foregående kapitler, at moderens helbred og aktivering samt ansøgninger om statsborgerskab fylder så meget for forældrene, at det optager tid på netværksmøderne, selvom det ikke er målrettet børnene.⁹

Som moderen udtaler i det ovenstående citat, medfører forældrenes fokus på resultater ved møderne altså en større accept af formen end forventet i netværksgrupperne. Det er et argument for, hvorfor man ikke nødvendigvis skal skåne forældrene fra vidensdelingen i det professionelle netværk. Samtidig er det et væsentligt argument for, hvorfor det er vigtigt, at forældrene selv træffer beslutning om at tage imod tilbudet om netværksprocessen. Bliver det dem pålagt eller *"trukket ned over hovedet på dem"*, bliver det ikke klart formidlet, at de er der for at "få noget ud af det". Det samme gør sig gældende for de forskellige fagpersoner, som alle har understreget betydningen af inddragelse og ejerskab i opstartsperioden.

INKLUSION OG EKSKLUSION – OG RUMMELIGHED

Mange af de misforståelser og konflikter, vi har hørt forældrene og de professionelle beskrive, synes at bunde i forskellige kulturelle og religiøse værdier omkring "børnefamilien" og børneopdragelse. Værdiforskellene og interessekonflikterne viser sig for eksempel i forældrenes

⁹ Hvis forældrene kommer med presserende behov og ønsker, inddrages disse på møderne som en del af den helhedsorienterede indsats. Forældrenes trivsel opfattes som en væsentlig forudsætning for børnenes trivsel (Bek-Pedersen og Montgomery 2004, 2006).

problemer med døtrenes badning efter gymnastik og i forældrenes og de professionelle forventninger til hinandens engagement i institutionernes regi.

Udfordringer og dilemmaer forbundet med tosprogede børns integration i aktiviteter, der implicerer badning, svinekød, lejrture eller lignende er velkendte i folkeskolens arbejde med rummelighed og integrerende forældresamarbejde (se f. eks. Undervisningsministeriet 2002: 25-26; 2003). Flere skoler forsøger at inddrage flygtninge- og indvandrerforældrenes ønsker ved for eksempel at sætte badeforhæng op i gymnastikrummene. Det gjorde sig også gældende på én af skolerne i Karlebo. Forældrene fortæller dog i vores første samtaler og interviews, at de har oplevet modstand fra skolerne i forhold til at lade pigerne gå fra før for at bade alene. Flere har gerne ville fritage deres børn helt fra badning og mener ikke, at det er et problem, at børnene blot vasker sig i ansigtet og under armene. De beskriver, at de har måttet tage emnet op flere gange under pigernes skoleforløb og oplever det som en tilbagevendende søgen efter løsninger. Lærerne insisterer på badningen med reference til fællesskabet i timerne, hygiejne og logistik.

I den sammenhæng hviler lærernes overbevisning om bade-ritualet, lige som forældrenes, på kulturelle og traditionelle værdier. Det er blandt andet specifikt for Danmark, at man mener, at det er uhygiejnisk, hvis børnene ikke bader efter idræt. Ser vi på andre vestlige landes skoletraditioner, blandt andet England, New Zealand eller USA, er det ikke normen, at børnene skal i bad efter gymnastik. Vi har altså at gøre med specifikke værdier, som gør det vanskeligt for forældre og lærere at blive enige. Følgende *case* viser parternes dialog om badning igennem en families proces af netværksmøder:

Kontrovers over badning efter gymnastiktimerne (fra 1. netværksmøde):

Far: Gymnastiklæreren skaber problemer for [yngste datter] og os. Problemet består i at for 2-3 mdr. siden var [yngste datter] meget dårlig og ked af det, når hun skulle i skole, altså den dag hun skulle have gymnastik. Vi har tidligere aftalt, at hun skal i bad før de andre eller bruge lærerens bad, det er meget vigtigt for os. Det er vores religion, der siger, at hun ikke må bade og at de ikke må se på hinanden.

Inspektør: Jeg har ikke hørt om det før.

Lærer: Nej, jeg har heller ikke hørt om det før.

Inspektør: Vi har lavet kabiner til badning i omklædningsrummet netop pga. de tosprogede elever, så de kan stå uden at kigge på hinanden.

Far: I forhold til kabiner er der mulighed for, at man låser dem? For børnene kommer og åbner dem og snakker. For nogle måneder siden sagde hun, at hun ikke ville gå til gymnastik og jeg har sagt, at det skal hun. Men læreren presser hende. Bagefter ringede hun fra skolen fra sin mobil og græd rigtig meget og sagde, at hun var bange.

Inspektør: Vi har samtaler med eleverne, for vi holder forældremøder 2-3 gange om året. Vi holder det sammen med flere elever i en gruppe for at gøre det mere afslappet. Mit forslag er at holde flere elevsamtaler med [yngste datter] med lærerne alene. Så kan vi få problemet med badningen frem der.

Mødeleder: Hvad tænker I om det? Hvordan løser I det med badningen nu her?

Inspektør: Jeg kan snakke med gymnastiklæreren, men jeg kan jo ikke sige, hvad løsningen bliver, men jeg kan tale med hende i morgen.

Far: Løsningen er der. Vi fandt en løsning med min ældste datter, men så kom der en ny lærer og så ville de gøre det på en anden måde, løsningen har været der indtil dét i 12 år...

Inspektør: Hvilken løsning var det?

Far: Første løsning var, at hun badede i lærerens bad, hvor hun kunne låse døren, og en anden løsning var, at hun gik 5 minutter før de andre og badede hurtigt. Det er vigtigt, at der er mulighed for at låse døren.

Inspektør: Men alle slutter på samme tid, det er vigtigt for fællesaktiviteterne. Vi har sat badeskærme op af samme årsag og det er skolens løsning.

Far: Det er ikke rimeligt. De laver sjov med hinanden og åbner dørene.

Inspektør: Det har jeg fuld forståelse for, men alle pigerne laver sjov med hinanden også [yngste datter]. Jeg kan få observationer på badningen øget, så der er en der holder øje med dem.

Far: Men det er ikke en passende løsning. Gymnastiklærerne bliver skiftet ud og når der kommer nye, vil de have det på en anden måde.

Inspektør: Jeg har som sagt fuld forståelse for det. Men vi har mange nationaliteter, det er ikke kun [yngste datter], der er genert over det.

Lærer: I skal se skærmene, synes jeg. Så kan vi tage den derfra.

Mor: Hvis jeg kommer og det ikke passer os, så holder vi fast i den anden aftale eller...?

Inspektør: Jeg synes bare, at du hurtigst muligt skal komme og se på det.

Far: Og indtil hun kommer og ser det, skal [yngste datter] ikke bade...

Aftalen om badning (fra 2. netværksmøde):

Lærer: (...) Hun bader stadig i lærernes gymnastikrum, for der er ikke hængt badeforhæng op. Jeg har snakket med hendes gymnastiklærer og de siger, at de ikke kan se, at hun er ked af det over gymnastikken, hun er altid glad og stærk og sporty, hun er bedre end mange drenge, så det er ikke gymnastikken, der er noget med.

Mødeleder: Men det var også indtrykket, at det var badning og ikke gymnastikken

Lærer: Nej, men ...ja...

Mødeleder: Er I tilfredse? Nu nævner jeg det med badningen, så det ligesom er (alle griner)...

Mor: Det var den oprindelige løsning, vi kører på nu. Jeg havde møde med [lærer] og så badeforhængene, men de var ikke tilfredsstillende, så sagde [lærer], at hun ville snakke med inspektøren og jeg ville blive indkaldt til samtale, men så fik jeg et brev fra [lærer] om, at hun skal fortsatte med at bade ved lærerne.

Mødeleder: Hvad med hendes mavepine før hun skulle i skole osv., er det gået væk?

Mor: Ja, det er primært, fordi hun er sluppet for at lærerne presser hende til at bade.

Mødeleder: Ja, hun har også stået i et spændingsfelt mellem lærerne og derhjemme, så det er forståeligt nok, det er godt.

Mor: Det er rigtigt, men hun vil også gerne tilfredsstille alle omkring sig.

Inspektøren fra *casen* fortæller i evalueringen, at hun oplevede, at det var svært at håndtere situationen på første netværksmøde, fordi skolen havde truffet en principiel beslutning omkring pigernes badning. Som vi ser, ville hun og lærerne derfor heller ikke indgå nogle konkrete aftaler på selve mødet, men ønskede at forældrene skulle se badeforholdene først. At der alligevel blev gjort en undtagelse efter forældrenes behov viser den rummelighed, som den ideologiske ramme omkring inklusion og mangfoldighed opfordrer til. Forældrene fortæller i evalueringen, at de oplevede skolens undvigelse fra at træffe beslutningen på selve netværksmødet som tegn på, at det ville blive svært at vedholde denne undtagelse. Efter sidste netværksmøde var de derfor ikke overbeviste om, at aftalen ville gøre sig gældende resten af datterens skoletid. Medansvaret og medbestemmelsen er således omgivet af forhandlinger, som for begge parter kan virke vanskelige, særligt når de ønsker principielle beslutninger og præcedens omkring undtagelser. Den sociale inklusion og rummelighed i institutionerne er altså ikke nødvendigvis det, der *laves* i praksis, men noget der *kan* praktiseres og justeres gennem vedvarende forhandling (se også Barth 1993: 157).

Casen med badningen er et eksempel på de udfordringer og værdikonflikter, som både fagpersoner og forældre oplever som flydende og svære at strukturere. Det kan skyldes, at vi har at gøre med *andet og mere end forhandlingen om en praksis*, der for eksempel understøtter interessen i at få religion, logistik, fællesskab og hygiejne til at gå op i en højere enhed. Vi har også at gøre med stærke sociale mekanismer omkring inklusion og eksklusion, *som danner fundamentet for gruppeidentifikation og socialt tilhørsforhold*. Forhandlingssituationen handler således også om, at de forskellige parter igennem deres værdier konstituerer og positionerer sig i forskellige roller, for eksempel som muslim, som professionel lærer, som mor og far eller som dansker.

Denne underliggende mekanisme fremgår tydeligt, når forhandlingerne drejer sig om parternes forventninger til hinandens engagement i institutionerne. Lærerne oplever ikke altid den opbakning og enighed fra forældrene, som de har behov for, og de fortæller, at det er svært for dem at ”opdrage” og integrere børnene, når forældrene siger og gør noget andet derhjemme. Lærernes aktivitet lever heller ikke altid op til forældrenes forventninger, og begge parter skitserer således sig selv og hinanden i forhold til idéer om ”den gode opdragelse”. I mange situationer har vi hørt sådanne samtaler blive drejet ind på fortællinger om *etnicitet* og *Vi* og *Dem*. Som medarbejderen og faderen udtrykker i det følgende:

Medarbejder: Jeg sidder [på netværksmøderne] for at sige, at jeg er sikker på, at de [forældre] har gjort det så godt, de kan i forhold til, hvad de har lært, men det er ikke nok i forhold til vores forventninger og system (...). Jeg ville gerne have, at der havde været taget hul på, hvorfor det er så vigtigt, at vi er på møderne. Betydningen af at der ligger noget baggrund [familiens baggrund] der gør, at når vi ved, at der er den baggrund, så kan man have det svært, og så har man behov for mere hjælp. Hvad er det for nogle krav, man har til dem i forhold til at have børn i skole og børnehave og i forhold til at komme på arbejdsmarkedet osv.? Og hvad er det for nogle ting, de har rettigheder til i vores system? Det er jo noget nemmere for os, der er vokset op her, man skal lære dem systemet, og vi skal finde ud af, hvad er det reelt, de ikke er med på. Hvorfor synes de ikke, at det er så vigtigt at få børn i skole eller fritidshjem osv.? Hvorfor forstår de ikke, at det er vigtigt i Danmark, at vi vælger, at vores børn skal i fritidshjem, fordi de lærer noget om andre børn osv.? Jeg synes, at man skal være ærlig om problematikkerne.

Far: Jeg håber, at lærerne vil prøve at forstå eleverne bedre. Jeg har selv undervist børn fra gymnasiealderen og lidt yngre i (hjemlandet), og jeg synes ikke, at lærerne i Danmark arbejder på andet end det faglige, det er hele tiden det faglige. Alt det pædagogiske med at forstå børnene, gør de ikke noget ud af (...). Jeg talte selv med børnene, som om de var mine jævnbyrdige venner, da jeg underviste, og det fortalte jeg lærerne i dag, jeg talte til børnene, som om de var voksne, og de respekterede mig for det. Det er ligestilling og et forhold, hvor man respekterer hinanden, og det betød også, at når jeg sagde til dem i klassen, at de skulle opføre sig ordentligt, så gjorde de det. I arabiske lande er vi gode til at lave sådan et forhold mellem voksne og børn.

Som det fremgår af disse citater er værdierne omkring opdragelse og ansvar til debat både fra de professionelle og forældrenes perspektiv, og begge parter har en idé om ”den gode opdragelse”. Det viser sig blandt andet som et mønster i forældrenes udtalelser, at de mener, at det er forkert og illoyalt at bede børnene fortælle, hvem der har gjort hvad i konfliktsituationer. For lærerne handler dette om at få børnene til at henvende sig til voksne i situationer, hvor der opstår konflikt, så de kan lære børnene at løse problemerne hensigtsmæssigt. Det viser sig også som et mønster i forældrenes udtalelser, at de har forventninger om, at lærere og pædagoger holder mere øje med børnene i deres leg, end de mener, de gør i praksis. Lærerne og pædagogerne fremhæver i den forbindelse, at de har styr på børnene, men at deres politik også er, at børnene ikke skal overvåges. Interessekonflikterne kan føre til, at parterne ikke mener, at modparten tager det rette ansvar, og at kommunikationen nedbrydes omkring børnenes konflikter i institutionerne.

Netværksmøderne rummer mulighed for at trække sådanne debatter ned på et konkret plan. I samtalerne kan det godt være, at deltagerne konstituerer en social eller national identitet, mens de diskuterer deres forskelligheder som dansker og palæstinenser, kristen og muslim. På netværksmøderne arbejdes der dog videre med at højne handlingskompetencerne hos alle parter i forbindelse med de fremtrædende værdiforskelle. Således fortæller både forældrene og lærerne i evalueringen, at de mener, at de er blevet imødekommet af den anden part i forhandlingerne om konkrete tiltag, der har været målrettet rummelighed og social inklusion.

Kort opsummeret har vi således set at:

- Parterne konstituerer blandt andet deres gruppe-identifikation og sociale tilhørsforhold gennem værdi- og ideologiforskelle

- Parternes ekskluderende klassifikation af hinanden kan nedbryde kommunikationen omkring børnenes konflikter
- Rummelighed i institutionerne kræver vedvarende forhandlinger og justeringer i praksis
- Forhandlinger kan virke vanskelige, fordi alle ønsker principielle beslutninger omkring undtagelser
- Forhandlingerne skal gøres konkrete og målrettes handlemuligheder i forhold til eventuelle værdiforskelle

DEL III

VÆRKTØJSKASSE TIL SYSTEMISK MØDELEDELSE

VEJLEDNING TIL MØDELEDEREN

Værktøjskasse til systemisk mødeledelse

Denne værktøjskasse indeholder en beskrivelse af mødelederens rolle på netværksmøderne og de metoder og teknikker, som mødelederen anvender under mødet. Værktøjskassen indeholder en kort beskrivelse af den teoretiske baggrund for systemisk mødeledelse, som bliver relateret til anbefalinger og eksempler fra netværksmøderne i Karlebo Kommune.

Det kræver forskellige færdigheder at være mødeleder på procesuelle netværksmøder. Mødelederen i projektet i Karlebo Kommune var familierapeut og har brugt teknikker, der er inspireret af den systemiske retning inden for familieteori. Selvom vi beskriver en model for møderne ud fra denne teoretiske retning, er det dog vigtigt at nævne, at det er mødelederens største opgave at følge den proces, som foregår på selve mødet og ikke læse sig fast på modellen (Seikkula 2005). Man kan sige, at dette er en metodemodel, hvor det er vigtigt, at der er en klar kontekst, og hvor det er muligt at være fleksibel og arbejde med samspillet på mødet inden for denne kontekst.

DEN TEORETISKE BAGGRUND FOR NETVÆRKS MØDERNE

Organiseringen og ledelsen af netværksmøderne er baseret på systemteori. Gregory Bateson (1972) og Humberto Maturana (1987) har været væsentlige inspirationskilder for den systemiske netværksledelse via deres studier af, hvordan levende systemer/væsener kommunikerer. Der findes en række definitioner og beskrivelser af *system* i systemteori. Den klassiske definition fra 1956 lyder: "*Et system er et sæt komponenter (objekter), med relationer mellem komponenterne (objekterne) og mellem deres egenskaber.*" (Hall og Fagen, 1956: 18) Denne definition ser på helheden og på det indbyrdes samspil, der er mellem delene. Det vil sige, at der ses på familien som et system og det samspil, der er i familien. *Systemet* udvides og der ses på familien i samspil med omgivelserne, med netværket.

Overført til arbejdet med familier med kriminelle unge ser vi, hvor vigtigt det er at sætte fokus på kommunikationen mellem flere sociale og faglige systemer. I en familie, hvor en ung person eksempelvis begår noget kriminelt, vil der være mange personer involveret, og der skal kommunikeres på tværs af faggrupper, med den unge og med forældrene. I samme familie vil både de yngre og de ældre søskende mærke og vide, at der sker noget omkring deres bror eller søster, og alle i familien vil være påvirkede af situationen. Den unges søskende kan reagere i deres dagligdag ved pludselig at blive uopmærksomme i skolen, blive aggressive eller trække sig ind i sig selv. Forældrene skal deltage i retsmøder, og hvis de ikke forstår dansk, kan det være vanskeligt at finde ud af, hvad der foregår omkring deres barn i retssystemet. Samtidig kan børnene være påvirkede af forældrenes traumatisering, hvilket var tilfældet i flere af de fem familier, som deltog i dette projekt. En god kommunikation imellem de forskellige systemer, det vil sige de professionelle og forældrene, om familien som helhed, er således nødvendig for familiens trivsel og udvikling samt for de professionelle handlemuligheder.

Hensigten med at invitere en bred vifte af fagpersoner omkring familierne er således, at lade netværksdeltagerne og forældrene styrke de forskellige systemers samarbejde og kommunikation.

Vi har brugt Maturanas domæneteori til at danne både den teoretiske og metodisk-praktiske ramme for udførelsen af møderne. Den hjælper med at skabe en kontekst for det fællesskab, mødedeltagerne interagerer i. Et domæne skal forstås som en position, ud fra hvilken man opfatter, forstår og agerer i konkrete mellem menneskelige situationer. Maturana har identificeret tre domæner for den professionelle praksis: æstetikens, produktionens og refleksionens/forklaringens domæne. Disse domæner står i et hierarkisk forhold til hinanden, således at man i den konkrete situation vil agere mere ud fra et domæne end ud fra et andet. Det er vigtigt hele tiden at være bevidst om, hvilken position man taler og ser et givent problemfelt ud

fra, da handlingsmuligheder varierer efter det domæne, man befinder sig i. Mens æstetikens domæne altid vil udgøre en overordnet ramme for den menneskelige interaktion, vil mulighederne inden for produktionens og refleksionens domæner være forskellige.

ÆSTETIKKENS DOMÆNE

Dette domæne omfatter vores individuelle holdninger og værdier. Alle deltagere kommer på et netværksmøde med hver deres værdisæt og måde at forstå og tolke deres billede af verden på. I dette domæne er det den familiemæssige, kulturelle, religiøse og sociale baggrund, der kommer til udtryk i forhold til værdier, holdninger, etik og moral. Her er det vigtigt at være nysgerrig i forhold til den enkeltes personlige og professionelle værdier. Disse værdisæt har betydning for, hvordan deltagerne forstår hinanden og familien.

PRODUKTIONENS DOMÆNE

I dette domæne følges regler, love og cirkulærer. Her findes det samfundsmæssigt vedtagne, som vi ikke kan lave om på. Vi bevæger os i et 'uni-vers' og vil opnå noget bestemt. Der opstår problemer, når der er mere end én opfattelse af, hvad der skal gøres.

Til møderne er der lavet en fast dagsorden, hvor det første punkt tager udgangspunkt i spørgsmålet: "Hvad har ændret sig siden sidst?". Det er her, hver mødedeltager beretter ud fra sit "uni-vers" og ud fra sin faglighed om de ændringer, der har været siden sidste møde. Det er her, der bliver talt om praksis i hjemmet og i netværket. Forældrene beskriver deres barn og barnets handlinger ud fra deres synsvinkel som mor og far, læreren beskriver barnet fagligt og socialt i skolemæssig sammenhænge, politiet beskriver barnet ud fra loven og eventuelle lovovertrædelser, og socialrådgiveren beskriver de vanskeligheder og muligheder, der er ud fra gældende cirkulærer og regler på det sociale område. I dette domæne er den enkelte optaget af, hvordan barnet fungerer i dennes virkelighed og ikke i samspil med andres virkelighed.

REFLEKTIONENS/FORKLARINGENS DOMÆNE

I dette domæne reflekteres over tilværelsen uden at noget bestemt skal opnås. Her er uenighed velkommen, der findes intet rigtigt og forkert, men mange forskellige positioner og ideer.

Efter punktet "Hvad har ændret sig siden sidst" går vi ind i refleksionens og forklaringens domæne, hvor alle mødedeltagere kan reflektere over de beskrivelser, synspunkter, forklaringer og opfattelser, der er blevet lagt frem i den første runde. Dette betegnes som "multi-vers" og det domæne, hvor alle har mulighed for at finde andre forklaringer og reflektere over andres og egne handlinger og synspunkter. Det er på dette tidspunkt i netværksmødet, at det er muligt at stille spørgsmål, være nysgerrig, inspirere, og hvor mangfoldighed kan komme til udtryk. Dette domæne rummer altså mulighed for, at netværksdeltagerne får et nyt syn på hinanden.

Når der til sidst på et netværksmøde skal laves nye aftaler, laves de ud fra de informationer, vi har fået i produktionens domæne, de refleksioner der er gjort i refleksionens og forklaringens domæne og den enkeltes professionelle vurdering ud fra egne personlige normer og værdier i æstetikens domæne.

Mødelederen har på disse netværksmøder dels arbejdet med relationerne i netværket og dels med et udgangspunkt i at løse konkrete problemstillinger.

DET FØRSTE NETVÆRKS MØDE

Det første netværksmøde adskiller sig fra de efterfølgende møder, da det er første gang netværket møder hinanden, og det kan være første gang, forældrene møder dele af netværket. Derfor er dagsordenen også anderledes her end på de efterfølgende netværksmøder, hvor der er

sket en proces siden sidst. Mødelederen har til det første møde ikke mødt netværket endnu og det er derfor vigtigt at have modtaget informationer fra tovholder om, hvem der deltager i mødet, hvem der har meldt afbud, om nogen kommer senere, og hvad forældrene og deres børn hedder.

Der vil være to former for præsentation: En hvor mødedeltagerne ankommer og mødelederen præsenterer sig ved at give hånd og byde velkommen til den enkelte, og dernæst en præsentationsrunde når mødet starter, hvor alle bliver introduceret til hinanden. Denne dagsorden er inspireret af Familieværkstedet Bülowvej, Frederiksberg (Pjece 2000)

DAGSORDEN

Dagsordenen til det første netværksmøde ser således ud:

1. Byde velkommen

Præsentationsrunde

- Mødelederen nævner dem, der har meldt afbud og/eller kommer senere
- Mødelederen starter herefter med at præsentere sig selv

Introduktion til konteksten for første netværksmøde

- Hvor længe mødet varer
- Tilrettelæggelse og hensyn hvis nogen skal gå tidligere
- Introduktion til brug af tolk
- Tilrettelæggelse af pauser

Formål med netværksmøde og formål med denne metode

- Klarlæggelse af mødelederens rolle

2. Beskrivende runde "uni-vers"

Den enkelte i netværket bliver hørt og kommer med beskrivelser ud fra sin synsvinkel

- Familien beskriver, hvad de ønsker hjælp til
- Netværket beskriver deres kendskab til den enkelte i familien
- Det enkelte barn beskrives fagligt og social

I denne runde er det mest mødelederen, der spørger ind til konkrete situationer for at få dem uddybet og få indblik i detaljerne i en given situation/episode, og hvem der har været involveret. Mødelederen spørger både til ressourcer og vanskeligheder.

3. Refleksionens runde "multi-vers"

- Alle har mulighed for at komme til orde og kan spørge ind til hinandens beskrivelser og forklaringer

- Her kan tanker og ideer udveksles deltagerne imellem
- Her bringes emner på banen, der er kommet frem under den beskrivende runde, hvor alle har mulighed for at byde ind på løsninger og få afklaret misforståelser

4. Nye aftaler

- Ud fra de informationer alle har fået i den beskrivende runde og de afklaringer, der er kommet fra refleksionsrunden, bliver der lavet aftaler for perioden ind til næste netværksmøde.

Mødelederen skitserer alle aftaler kort, så de er klarlagt for alle

- Nyt møde aftales, mens alle er til stede

EFTERFØLGENDE NETVÆRKSMØDER

I dette projekt blev der planlagt tre netværksmøder, da det var nødvendigt at slutte inden for projektets tidsramme. Det behøver ikke være den endelige model, og vi opfordrer til, at netværksmøderne fortsætter, så længe der er behov og mulighed for det. Da netværksmøderne er procesmøder og ikke kun koordinerende møder omkring praktiske aftaler, bør der afholdes netværksmøder hver anden til tredje måned.

DAGSORDEN

1. Byde velkommen

- Hvis der er ændringer i netværket og der er kommet nye medlemmer, starter mødet med en ny præsentationsrunde og en introduktion til metode og formål for mødet

2. Siden sidst

- Den enkelte i netværket beskriver, hvad der er sket siden sidste netværksmøde
- Mødelederen spørger ind til opfølgning på aftaler, der blev indgået på det sidste møde
- Mødelederen spørger ind til konkrete situationer.

3. Refleksions runde

4. Nye aftaler

Punkt 3 og 4 er de samme som på dagsordenen til det første netværksmøde.

NØGLEELEMENTER I MØDELEDelsen

I det næste afsnit vil vi beskrive nogle af de nøgleelementer, der er centrale begreber for at forstå systemteorien og de rammer mødelederen arbejder indenfor.

KONTEKST

Bateson siger, at ethvert udsagn, enhver hændelse og enhver adfærd udspringer af den kontekst eller den ramme, som den forekommer i (Ølgård 2004). Det er selve konteksten, der danner mening for opfattelsen af hændelsen. Til netværksmøderne er der ikke kun én enkelt kontekst. Selve mødet er en kontekst og alle deltagere til mødet vil have tanker omkring, hvad de skal sige til mødet, hvorfor det holdes, og hvad der skal komme ud af det. De vil således komme med hver deres forståelse af konteksten for mødet. Mødelederen skal i praksis skabe en ramme, hvor alle kan få indblik i og forståelse for den kontekst, som de andre deltagere beskriver en given hændelse eller adfærd udfra.

En måde at klargøre en kontekst til netværksmøderne på er, at mødelederen til det første netværksmøde fortæller om selve projektet, og hvordan dagsordenen ser ud. Dagsordenen danner derved en konkret ramme for mødet. Mødelederen fortæller desuden om sin rolle til mødet, så alle er klar over konteksten for ledelses-forholdet, for eksempel at mødelederen ikke er beslutningstager. Når mødelederen introducerer dagsordenen, dannes der ligeledes en kontekst, idet mødelederen siger, "*... det er vigtigt i beskrivelsen af det enkelte barn, at der både fokuseres på de faglige, sociale og personlige ressourcer, og de vanskeligheder barnet har.*" Mødelederen sætter derved fokus på nogle bestemte områder, som senere kan uddybes og vendes tilbage til, når forældre og netværk beskriver det enkelte barn.

METAKOMMUNIKATION

Mødelederen skal være opmærksom på, at der bliver kommunikeret på flere niveauer til netværksmøderne. Med metakommunikation menes der, at der bliver kommunikeret om kommunikationen. Det vil sige, at man fra et andet niveau ser på interaktionen og taler om den. Mødelederen spørger netværket, "*Hvad mente du med det, du sagde?*". Mødelederen i dette projekt har under alle netværksmøderne været bevidst om, at der mellem familierne og netværket har været samarbejdsproblemer, og der har været forskellige opfattelser af, hvordan budskaber er blevet forstået og misforstået. Ifølge Bateson findes der *overordnede* budskaber, som handler om eller refererer til andre budskaber (Ølgård 2004: 79). Som mødeleder betyder det, at man samtidig med at fokusere på det konkrete indhold i dialogen også arbejder på et plan, hvor man er opmærksom på metakommunikative budskaber. Måden, der bliver kommunikeret på, fortæller om måden budskabet skal opfattes. Ud fra projektets målsætning om at skabe samarbejde og dialog mellem forældrene og netværket kan mødelederen hele tiden arbejde med dette *overordnede* budskab i forhold til de emner, der bliver taget op.

Et eksempel fra det første netværksmøde i en familie illustrerer dette. Familien består af far, mor og deres 3 drenge på henholdsvis 8 og 15 år og en dreng på over 18 år. I denne familie har der været et dårligt samarbejde mellem forældre, skolen og SFO'en i forbindelse med de to ældste børns skolegang, og de har negative forventninger til hinanden.

SFO om drengen på 8 år: Han er en sød og rar dreng, der gerne vil charmere sig gennem tilhærelsen. Han har et godt humør og er vellidt af de andre børn. Han taler meget og han har en nedladende holdning overfor piger og kvinder.

Far og mor: Hvordan nedladende?

SFO: Han bruger sex porno ord, hvor luder er det mildeste.

Far: Hvordan tolker du hans øjførsel?

SFO: Han går rundt med en række drenge, hvor det handler om at lave ballade og om at være frække sammen. Jeg tror, at han bliver lokket til det.

Far: Kan du give nogle eksempler?

SFO: Han er meget nem at lokke. Der kommer nogle børn udefra og de siger han skal komme med dem. Jeg må simpelthen sige nej til ham. Han kan også godt lide at fortælle de andre børn, at han tager på tyvetogter til andre byer med sine ældre søskende.

Til dette møde vælger mødelederen bevidst i en periode en mere tilbageholdende rolle. Det sker, da forældrene stiller spørgsmål til SFO pædagogen, og de er i dialog. Mødelederen arbejder hele tiden i de tre tidligere nævnte domæner, samt på metaplan. I denne sekvens er det muligt at fremme dialogen mellem SFO og forældre, mens der bliver talt om en konkret problematik.

NONVERBALT SPROG

Det er ikke kun den verbale kommunikation, som mødelederen skal være bevidst om. Bateson mener, at det nonverbale sprog (i form af tonefald, ansigtsudtryk, pauser osv.) har en anden funktion end det verbale sprog (det der bliver sagt) (Ølgård 2004: 88). På netværksmøderne betyder det, at mødelederen skal være opmærksom på den nonverbale kommunikation udover at være opmærksom på det, der bliver talt om, og hvordan der bliver talt. Hvis nonverbale signaler bliver overset, kan det betyde, at der opstår misforståelser mellem mødelederen og netværksdeltagerne. Ligeledes kan netværket og forældrene tolke på hinandens nonverbale kommunikation og ende med at misforholde den. Eksempelvis kunne netværket tro om en far, der gestikulerer og i et tilsyneladende aggressivt tonefald taler til netværket på arabisk, at han er meget vred og aggressiv. Når det sagte herefter bliver oversat af tolken viser det sig, at faren fortæller om en god oplevelse og er energisk og ivrig i stedet for aggressiv.

Det er ligeledes vigtigt, at mødelederen er opmærksom på sin egen nonverbale måde at kommunikere med netværket på, så der er overensstemmelse mellem kropssprog, mimik og det sagte. Måden mødelederen arbejder på, sender et budskab til forældre og netværk om, hvordan man kan kommunikere med hinanden i den givne kontekst, som netværksmødet er.

NEUTRALITET

Neutralitet er et afgørende element af mødeledelsen og forstås i forhold til at undgå at tage parti og at forholde sig åbent og nysgerrig. I en systemisk forstand er en fuldstændig neutral position ikke mulig. Til netværksmøder kan der komme oplysninger frem, som mødelederen og netværket ikke kan forholde sig neutralt til, men der skal tages stilling og handles. Det kan eksempelvis være oplysninger om omsorgssvigt, vold eller misbrug. Som mødeleder vil man i sin vægtning af de emner, der tages op signalere, hvad der lægges vægt på (og at der bliver lagt mere vægt på en ting frem for en anden). Eksempelvis kan det nævnes, at når mødelederen i forrige eksempel i denne rapport skriver om en familie: "... der har været et dårligt samarbejde mellem forældre, skole og SFO...", allerede dér signalerer, at det *dårlige samarbejde* er et fokusområde, der behandles frem for andre områder.

Alle deltagere er påvirket af den viden og de erfaringer og holdninger, de bringer med til mødet, og de vil ikke være i stand til at indtage en neutral position. Inden for systemteorien foreslår Cecchin (1987), at neutralitet beskrives som *nysgerrighed*. Cecchin siger, "...at nysgerrighed fører til udforskning og skabelse af alternative synsvinkler og handlinger, og omvendt afføder forskellige handlinger og synsvinkler nysgerrighed."

Som mødeleder vil man måske kende til nogle af de emner, der kommer frem på et netværksmøde. Det kan betyde, at mødelederen kan have en forudindtaget mening og derfor ikke får stillet nok spørgsmål eller udforsket andre muligheder. Det kan betyde, at en adfærd eller en hændelse kun bliver set fra én synsvinkel. For at kunne bevare nysgerrigheden, og dermed

neutraliteten, er det derfor vigtigt, at mødelederen ikke deltager som en del af systemet. Det kan være meget vanskeligt at være en neutral og nysgerrig mødeleder, hvis der på forhånd er taget stilling til, hvilke løsninger eller begrænsninger der er. Mødelederen skal derfor altid være bevidst om, at det kendskab denne har til familien og netværket, påvirker mødelederenrollen.

For at styrke sin neutralitet, skal mødelederen være opmærksom på:

- At være nysgerrig og undersøgende
- Ikke at acceptere den enes beskrivelse frem for andres
- At der ikke kun er fokus på at få ens egne ideer frem
- Hvordan man stiller spørgsmål
- At måden man stiller spørgsmålene på, har en betydning for de svar, man får
- At man kan have en viden om og en holdning til de emner, der kommer frem under mødet
- Hvordan viden kan bruges, og hvad fokus er for mødet

LINEÆRE OG CIRKULÆRE SPØRGSMAÅL

I den systemiske tænkning er den cirkulære spørgeteknik en af grundelementerne. Vi beskriver dog i det følgende både lineære og cirkulære spørgeteknikker, da begge dele bruges på netværksmøderne. Lineær tænkning er rettet mod årsager-virkning, eksempelvis: "jeg er sur, *fordi* du kommer for sent" ... "jeg kommer for sent, *fordi* du er sur." Til netværksmøderne bruges lineære spørgsmål som afklarende og uddybende spørgsmål i *den beskrivende runde* på første netværksmøde og under punktet *siden sidst* på de efterfølgende netværksmøder. Her giver de lineære spørgsmål et billede af, hvad der skete i forhold til en given situation eller problemstilling, hvornår det skete, hvor mange gange osv. På den måde får alle en beskrivelse af den konkrete hændelse eller adfærd. De cirkulære spørgsmål udvider beskrivelserne af samme situation og viser nuancerne i netværkets og forældrenes oplevelser og beskrivelser.

Følgende eksemplificerer lineære spørgsmål på et netværksmøde, som har et afklarende formål:

Beskrivende runde til 1. netværksmøde:

Lærer: (...) Det, der bekymrer mig, er den anden side af ham, der kan være voldelig over for børn.

Mødeleder: Hvor mange gange har han været det?

Lærer: 20 gange mindst.

Mor: Er det pga. en reaktion over at andre gør noget?

Lærer: Nogle gange, men han gør det også selv. Han taler grimt og kalder dem tykke og luder osv. (...) Det han gør er at slå de andre og give dem lussinger. Så lyver han bagefter.

Far: Er det, fordi han er overbevist om sin uskyld?

Lærer: Nej, han ved godt, at han lyver. Problemet er, at han henter sin inspiration fra andre end os lærere.

Mødeleder: Hvem henter han den fra?

Både mødelederen og forældrene spørger konkret ind til volden for at få et klarere billede af, hvornår, hvor ofte, med hvem og i hvilke sammenhænge, drengen slår. Forældrene leder efter en årsag til, at deres søn slår og mødelederen leder efter nuancerne i årsagerne. Spørgsmålene er gode at stille, da der ofte kan komme overraskende svar, og man kan gå glip af vigtige oplysninger, hvis situationerne ikke bliver grundigt beskrevet. En situation kan opstå, hvor netværket har en oplevelse af, at en dreng *altid* er voldelig. Hvis der ikke bliver spurgt ind til, hvor ofte *altid* er, sidder deltagerne i netværket med forskellige ideer om dette. Der kan være en idé om, at det er han i hvert frikvarter og en idé om, at det er han to gange om måneden. Derfor bliver det også vigtigt at følge op på samme situation og stille samme eller lignende spørgsmål til de efterfølgende netværksmøder. Her vil de afklarende spørgsmål sætte processen i perspektiv, og alle vil kunne høre, om der er sket en forandring mellem netværksmøderne.

Lineære og afklarende spørgsmål til forældre og netværket kan være:

- Hvad vil du gerne beskrive fagligt/socialt?
- Hvilke problemer vil du gerne have ændret?
- Hvad gør du, når barnet er... (ukoncentreret)? Når forældrene siger...? Når skolen siger ...?
- Hvad sker der så?
- Hvorfor? Hvorfor ikke?
- Hvornår skete det?
- Hvor mange gange er det sket?
- Hvor længe har det stået på?
- Hvor mange deltog?
- Hvad gjorde han/hun?

Disse spørgsmål er eksempler, der kan bruges til at spørge ind til mange situationer og kan både bruges til at afklare ressourcer og beskrive vanskeligheder. Lineære spørgsmål falder ofte naturligt at stille for alle i netværket.

Cirkulære spørgsmål skal til et netværksmøde udvikle, forfine og kassere hypoteser om familien, så der bliver konstrueret en kontekst af nysgerrighed og neutralitet. Cecchin (1987) siger, at dette er terapeutens mål, og det vi har overført til mødelederen. Hensigten med spørgsmålene er at skabe nye forståelser, så der kan dannes nye muligheder for at se den enkelte i et nuanceret lys. Cirkulære spørgsmål stilles for at udforske og for at få øje på tilbagevendende

adfærdsmønstre og sammenhænge. De vil have mere fokus på sammenhængen i mønstrene end på at kende problemernes oprindelse.

Her er nogle eksempler på, hvordan mødelederen kan stille cirkulære spørgsmål:

Beskrivende runde til 1. netværksmøde:

Lærer: Mine bekymringer er, at han ikke får det ud af skolen, som han skal. Han laver ikke sine lektier, men det er ikke noget nyt, det har vi snakket om før(...). Seddel med hjem om lektier, som jeg kan se er skrevet under, så I har fulgt med i, at der er mange ting han glemmer.

Mødeleder: Er der nogle fag, hvor han laver sine ting?

Lærer: Han er ved at lave en stil nu, det er den første ud af fire, der skal afleveres.

Mødeleder: Hvad har gjort, at han har lavet den?

Lærer: 7. klasse deler de elever, der kan gå i skole og dem, der skal øve sig i det. Måske er det, fordi han er på det hold, at han får lavet den, men han skal bruge mere tid på det. Han kan godt formulere sig på dansk.

Mødeleder: Hvordan har han det socialt?

Lærer: Han fungerer. Han er vellidt i både drenge-og pigegruppen. Han har det godt.

Mor: Jeg er overrasket over, at han kan lide at være sammen med pigerne. Tidligere ville han ikke være sammen med piger.

Lærer: Nej, det ved jeg godt, det er også kun i skoletiden, tror jeg. Men det er bedre nu. Han kan dog blive sur, hvis han bliver irretesat, så svarer han nogle gange igen på en rigtig ubehagelig måde(...). Hvis han møder nogen, der ikke kender ham, så virker han fræk, utilregnelig og truende.

Mødeleder: Ændrer det sig, når han lærer folk at kende?

Lærer: Ja...

Mødelederen kan fortsætte med at stille cirkulære spørgsmål, som kan være i forhold til: "Hvad har de andre lærere gjort for at skabe tillid? Hvad gør han selv for at lære folk at kende? Hvad vil klassekammeraterne sige om ham? Hvad gør han, når han er fræk og truende? Hvad gør dem omkring ham? Hvem påvirker det mest?"

Disse spørgsmål kan betyde, at netværket og forældrene kan se mere nuanceret på drengen og på de sammenhænge, han agerer i. I dette eksempel kan man læse, at han virker fræk over for dem, han ikke kender, men at det kan ændre sig, når han lærer dem bedre at kende.

I de to ovenstående eksempler kan læseren se, at mødelederen både bruger lineære og cirkulære spørgsmål i den beskrivende runde. De lineære spørgsmål bruges til afklaring og de cirkulære til uddybning, og de supplerer hinanden godt i forhold til netværksmøderne.

Cirkulære og uddybende spørgsmål til forældre og netværk kan være:

- Hvilke ændringer, er det vigtigste for dig og ... at arbejde hen imod?
- Hvad er vigtigt at arbejde videre med?
- Hvad tænker du, der kan hjælpe ham? Hans familie? Netværket?
- Hvad skal der til for, at han stopper med at... (slå/at hendes mavepine går væk)?
- Hvad tænker du som pædagog/lærer/forældre, der skal ske fremover?
- Hvad kan du som pædagog/lærer/forældre gøre for at...
- Hvad kan barnet gøre?
- Hvordan vil du som pædagog/lærer/forældre reagere, hvis barnet...
- Hvad tænker du andre kan gøre?
- Hvem er mest påvirket? Barnet? Kammerater? Familien? Netværket?
- Hvordan håndterer I konflikter i hjemmet? I klassen? I SFO'en?
- Hvordan håndterer I glæde og gode oplevelser i hjemmet? I klassen? I SFO'en?
- Hvad ville han sige, hvis han deltog i dette møde?
- Hvordan ville han beskrive sig selv og sine handlinger?
- Hvad kan du inden for dine rammer gå videre med?
- Hvem har ansvaret for...?
- Hvornår skal... (I mødes)?

Disse spørgsmål kan bruges under hele netværksmødet og ikke kun i den beskrivende runde. De kan være med til at nuancere forklaringerne og beskrivelserne i refleksionens og forklaringens domæne.

EKSEMPEL PÅ EN OPSUMMERING

Efter en beskrivelse af et barn eller en forælder opsummerer mødelederen kort de ting, der er blevet nævnt, så der kommer en anerkendelse af forældrenes og netværkets engagement, hvor alle nuancerne i beskrivelserne bliver nævnt. Mødelederen holder sig samtidig for øje, at det kan være hårdt og sårbart som forældre, at sidde til et netværksmøde, hvor alle børn bliver beskrevet med et negativt fokus.

Mødeleder: Der er flere ting, som er blevet nævnt. Jeg lægger mærke til, at jeres søn er vellidt og beskrives som kvik både i skolen og SFO'en og at det også er sådan, I kender ham derhjemme. Derudover har jeg noteret nogle ting, der kan tages op i den reflekterende runde. Det er blandt andet, hvordan han er sammen med en bestemt gruppe drenge, hvordan I som forældre oplever han bliver behandlet og hvordan I på skolen og i SFO'en oplever at blive omtalt i familien.

På dagsordenen er vi stadig i den beskrivende runde ved denne opsummering. Mødelederen er opmærksom på, at alle der kender barnet bliver hørt, så der ikke kun er fokus på én del af beskrivelserne. Mødeleder summerer op, således at alle ved, at de emner, der er nævnt, bliver taget op igen. Dette er relevant, fordi det er betydningsfuldt for alle, at de oplever at blive hørt. Eksempelvis er det vigtigt i ovenstående citat, at mødelederen tager det lige alvorligt, at forældrene oplever, at deres søn bliver uretfærdig behandlet, og at skolen og SFO'en oplever, at der bliver talt negativt om dem i familien. Alle skal gå fra et netværksmøde med en følelse af at være blevet hørt og respekteret.

MØDELEDER UNDER REFLEKTIONENS OG FORKLARINGENS RUNDE

Under dette punkt på dagsordenen bringes de emner op, som er kommet frem under den beskrivende runde, og alle har mulighed for at stille spørgsmål og inspirere hinanden. Mødelederen sikrer, at alle kommer til orde, at diskussioner ikke løber løbsk, at konflikter kommer frem, og at det sker på en konstruktiv måde.

I nedenstående eksempel taler alle om den yngste dreng i familien:

Familiens socialrådgiver: Der er nogle af de ting, jeg har hørt der er bekymrende. Vi må gå ind og tale om, hvordan vi kan undgå nogle af de ting, der skete tidligere med [en ældre søn]. Det er vigtigt, at [yngste søn] kommer til at være i fritidshjem. Så må vi se på økonomien.

Skoleinspektør: Ja, jeg er også bekymret for [yngste søn]. Jeg respekterer, at I ikke vil tale om den sag [konkret konfliktepisode], men jeg mener alligevel, at det er vigtigt, at den bliver kendt. Han skal have brudt sit mønster. Vi må tænke på, hvad der skal ske i fritiden og i skoletiden (...) Jeg er bekymret over hans rolle over for andre børn og de andres forældre.

(...)

Far: Jeg ved ikke, hvordan jeg skal starte. Jeg vil gerne takke for, at vi er samlet i dag og for jeres interesse. (...) Jeg ved ikke om alle til stede har bemærket, at hele angrebet på vores børn kommer fra skolen. De andre siger også gode ting. Problemet skal koncentreres omkring deres faglige niveau i skolen, og vi er konstant bekymrede for børnene Vi overvejer at flytte vores yngste børn til en anden skole. Vi indrømmer, at børnene kan lave fejl, men skolen hoster det hele op og overdriver. Samtidig sidder vi med en følelse af, at der er en racistisk tone fra kommunen eller fra skolen. Fordi modracismen som opstår blandt vores børn, mener jeg også kommer fra skolen, som starter det hele. Jeg har bemærket fejl hos vores søn og de giver anledning til bekymring, men skolen har et stort ansvar i at passe vores børn. Han kommer hjem efter at være blevet slået, jeg har været på skadestuen med ham. Skoleinspektøren foreslår, at vi taler om den [konkrete konfliktepisode].

Mor: Det er pinligt at tale om.

Lærer: Det er vigtigt at tale om for hans fremtid.

Far: Det betyder meget for os ikke at tale om det.

Mødeleder: Det er ikke nødvendigt for os at vide mere om den episode.

Tolken: Jeg skal lige sige, at jeg vil fortælle om tavsbedspligten.

Mor: Er det kun [yngste søn], som I tænker på eller er det også de andre børn - er det kun ham der skal flyttes?

Lærer: De implicerede børn går i klasse eller parallelklasse, og vi har et tæt samarbejde på tværs.

Skoleinspektør: Skolen har lukket for sagen, men det er den ikke for forældrene og de andre børn, der lever den videre. Der er ingen dialog mellem skolen og forældrene.

Far: Jeg synes, at det er udnyttelse af vores kultur, at vi skulle være gået til politiet, og nu bliver vi alligevel tvunget til at tale om situationen.

Psykolog: Det er vigtigt at respektere, at forældrene ikke vil tale om det emne. Jeg kunne godt tænke mig at spørge til, hvilke foranstaltninger, der er sat i gang på skolen for [yngste søn]?

Far: Er det lovligt, at lærerne fortæller deres børn om situationen?

(...)

Mødeleder: Vi skal høre, om der er svar på psykologens spørgsmål?

Lærer: (...) Vi vil gerne have et bedre samarbejde. Det er derfor, vi sidder her. I forhold til spørgsmålet, så tager vi snakke med ham, og vi giver ham ekstra lektier i dansk..

Mor: Det har vi ikke bemærket.

Lærer: Vi har forventninger til forældrene om det at have et barn, der går i skole. Forældrene skal tage ansvar. Vi har en forældreklasse en formiddag om ugen, hvor forældrene underviser deres børn i skolen med en lærer. Det kunne være noget måske?

Far/mor: Det kunne være en pragtfuld idé.

(...)

Skoleinspektør: Vi er her jo for at hjælpe børnene, ikke for at skade dem.(...)

Mødeleder: (Afrunder) Tiden er ved at være gået. Vi kan se, at [de ældste børn] er inde i en god udvikling. I har arbejdet hårdt og det har netværket også (...) Ellers skal vi se på, hvordan vi kan hjælpe [yngste søn] og styrke hans gode sider, så han stopper med at give lussinger og slå de andre børn. Og styrke ham så han ikke bliver lokket af gruppen, hvis det er et generelt problem på skolen for flere børn (...) Hvordan kan vi støtte jer derhjemme med redskaber? Skal han overhovedet i SFO, eller skal vi måske tale om et skoleskift? Det kan vi snakke igennem. Det fine med dette møde er, at der bliver snakket åbent om tingene. Han er 8 år, og vi kan virkelig hjælpe.

Mødelederen holder sig i korte perioder tilbage, da forældre og netværk er i dialog og aktivt er i gang med at spørge ind til hinanden. Forældrene og læreren er uenige, og de giver hver især udtryk for, at ingen opfylder de forventninger, de har til hinanden. Mødelederen er opmærksom på at samle op omkring de emner, der tages op, så der skabes et fokusområde. Det er efter nogle få sætninger tydeligt, at der mangler en afklaring af ansvar og forventninger til hinanden, og at der er gensidig manglende respekt. Mødelederen skal fremhæve de nuancerede syn, der er på barnet og den imødekommethed, der opstår fra begge sider i dialogen. Mødelederen imødekommer på denne måde både forældre og netværk, så de oplever, at det er muligt at arbejde med de bekymringer, de har lagt frem. Mødelederen udvider problemet med volds, da flere børn er blevet nævnt og kommer til sidst med nogle fokusområder, så alle kan finde konstruktive løsningsforslag.

FØLELSER PÅ ET NETVÆRKS MØDE

Der kan komme mange følelser frem på et netværksmøde. Der tales ofte om ting, der vækker stærke følelser, og der kan komme ting frem, som umiddelbart kan være svære at løse. Netværket og forældre kan have mange ophobede frustrationer og irritationer, nogle bliver kedede af det og græder, og alle kan blive berørte. Nogle gange bliver der plads til sjov og andre gange kan der være aggressive og vrede følelser. Forældre og netværk kan føle sig magtesløse i forhold til at finde løsninger inden for de rammer, love og regler, hvor det er muligt. De mange stærke følelser kan være en udfordring for mødelederen, der skal håndtere det under mødet. Det bedste er at forholde sig til følelserne, da deltagerne ellers skal bruge energi på at undertrykke dem, og følelserne kan blive større, hvis de ikke kommer til udtryk. Til et netværksmøde er det tydeligt, hvis en person prøver at undertrykke tårer eller vrede. Alle bliver opmærksomme på den person og er dermed ikke opmærksomme på det, der bliver talt om. Hvis der er mange frustrationer og bekymringer, der ikke bliver nævnt ved starten af mødet, kan de fylde så meget for den person, at vedkommende ikke har hørt, hvad der ellers bliver talt om til mødet. Tydelige frustrationer bør mødelederen derfor tage op med det samme, så de bliver sat ind i en sammenhæng, der har til formål at imødekomme dem konstruktivt.

Som tidligere nævnt er uenighed velkomment på et netværksmøde. Det er her mangfoldighed kommer til udtryk, og der kan ske udvikling. Den systemiske mødeleder bruger lineære og cirkulære spørgsmål til at afklare, hvad der er sket, og hvordan det bliver opfattet ved at spørge alle involverede. Ved at klarlægge forskellige holdninger og værdier, kan mødelederen påpege fælles mål og ønsker, der kan arbejdes ud fra. Hvis der ikke er et fælles mål, skal mødelederen give alle mulighed for at komme med forklaringer og plads til, at der fortsat er frustrationer til stede. Opgaven for alle bliver at tåle den uløste situation, og her kan mødelederen skabe fokus på, at netværket har været sammen om frustrationen. Det mener Seikkula (2005: 77) i sig selv kan sætte en proces i gang.

Mødelederens fokus:

- At være opmærksom på uløste konflikter i det tidligere samarbejde
- Imødekomme stærke følelser
- Imødekomme uenighed
- Afklare episoder, handlinger, holdninger og oplevelser fra alle involverede
- At alle taler ud fra egne oplevelser
- Sikre at alle forstår det, den anden mener

Eksempler på lineære og cirkulære spørgsmål ved uenigheder og frustrationer:

- Hvad mener du/I om dette?
- Du er uenig med ham/hende om dette?
- Hvordan mener du/I det skal løses?
- Hvad mener du om det, han/hun sagde/gjorde?
- Hvordan ønsker du/I samarbejdet skal være fremover?
- Hvordan vil du/I sikre, at det sker?

Når mødelederen til hvert netværksmøde spørger ind til, hvordan det er gået siden sidst, skal denne være bevidst om ikke at bringe problemer op, der er blevet løst. Hvis man bringer konflikter eller problemer op, som alle parter har bevæget sig videre fra, kan det nogle gange få problemerne til at vokse igen. Det er en hårfin balance at spørge ind til problemer og aftaler, der er indgået, uden at fordybe sig i den udvikling, der har været.

Eksempel fra den beskrivende runde på 2. netværksmøde (to måneder efter det første):

Siden sidst:

Lærer:(...) og jeg hører kun positivt, både fra lærere og andre forældre.

Mødeleder: Det er jo en kæmpe udvikling, der er sket på 2 måneder. Så det med at slå de andre børn er væk?

Lærer: Det kan jeg selvfølgelig ikke sige, men der er sket en fantastisk udvikling og fagligt har han også fået et løft.

(...)

Mødeleder: Det er dejligt at høre, at den bekymring for, hvordan han udvikler sig ikke er der nu, så du og skolen har gjort et kæmpearbejde til at hjælpe din søn til at få et godt skoleforløb.

(...)

Mødeleder: Det lyder som om, at den struktur omkring ham er god for ham. Det er ham, jeg har skrevet mest ned om sidst, og nu kan jeg bare skrive to linier.

Far: Apropos sidste gang, så kan det godt være, at vi har udtalt os negativt om skolen, men de sidste to uger har vi også ændret vores syn på tingene. Vi har ændret holdning til skolen og oplevet et bedre samarbejde og det håber vi selvfølgelig vil fortsætte.

Mødeleder: Er der andre (i netværket), der kender ham?

Til dette møde viser det sig, at der er sket en god udvikling med den yngste søn og mødelederen vælger derfor at lade være med at gå mere ind i det. Det er ikke nødvendigt at fokusere på problemer, der har løst sig, især ikke når netværket undlader at bringe dem på banen igen. Mødelederen går derfor videre til næste punkt på mødet.

NOTATER UNDER ET NETVÆRKS MØDE

Under mødet skriver mødelederen notater så de ting, der bliver nævnt, kan blive taget op i den reflekterende runde. Notaterne kan beskrive helt konkrete ting såsom, hvordan forældrene bruger en lektiebog, opfølgning på lektiecafé eller aftaler, der skal laves. Disse ting skal ikke undervurderes, da de praktiske aftaler kan fylde meget i forhold til de indtryk, som den enkelte i netværket og forældrene får af hinanden. En lærer i dette projekt troede eksempelvis ikke, at forældrene læste i lektiebogen, og hun mente derfor, at forældrene var uengagerede i deres barn. Forældrene *tjekkede* lektiebogen, men satte ikke et mærke i den bagefter, og så kunne læreren ikke se, at de havde læst den. Læreren holdt derfor op med at skrive i bogen. Forældrene syntes derefter, at det var underligt, der aldrig stod noget i lektiebogen og tænkte, at skolelæreren ikke lavede noget. På den måde kan parterne let skabe myter om hinanden. Der tages i sådanne tilfælde notater om overordnede temaer, som mødelederen vurderer, er vigtige at nævne, hvis de har en betydning for samarbejdet. Ofte handler de om misforståelser. Notaterne husker mødelederen på, at temaerne er vigtige at nævne. På netværksmøderne i dette projekt kunne overordnede temaer være racisme, stigmatisering, at føle sig uretfærdig behandlet eller om måden at omtale hinanden på.

Hvis man er mødeleder i mange netværk, er det vanskeligt at huske udviklingen omkring hvert barn samt familiens og netværkets proces mellem netværksmøderne. For at mødelederen kan følge med i udviklingen fra møde til møde, er det vigtigt, at beskrivelserne af den enkelte i familien står i et uddybet referat. Mødelederen får således mulighed for at læse om netværksdeltagernes beskrivelser og aftaler op til hvert møde (se Del II: 26)

Hjælpsomme notater inden mødestart:

- Oversigt og opfølgning på aftaler fra forgående netværksmøder, hvilket giver mødelederen overblik over aftaler og proces

Under mødet:

- Temaer fra beskrivende runde, der skal følges op på og uddybes i refleksionens domæne
- Konkrete planer, der skal indgås aftaler omkring
- Opmærksomhed på ændringer i de overordnede fokusområder, herunder samarbejde og dialog

BØRN TIL NETVÆRKS MØDER

Det er altid en vurdering om børn og unge kan deltage i netværksmøder. Til disse netværksmøder blev der som udgangspunkt ikke inviteret børn med. Det skyldes, at der var massive problemer i familierne, og at børnene ikke skulle sidde på netværksmøderne og høre om konflikter og beskrivelser af deres søskende og familieliv. Da et af formålene var, at få de voksne til at samarbejde og tage ansvaret for børnenes trivsel, var møderne tilrettelagt ud fra, at kun voksne deltog.

Det udelukker ikke, at børn kan deltage i andre former for netværksmøder. Det kan være en idé, at de ældre søskende, der allerede er ude i kriminalitet, deltager sammen med det netværk, der kender dem og forældrene.

I traumatiserede flygtningefamilier kan der være mange forskellige udfordringer for forældre og netværk. Der kan være så mange ting at arbejde med, at fokus er fjernet fra børnene, og der ikke handles på deres trivsel. For at forældre og netværk kan blive opmærksomme på børnene,

kan det være relevant at holde et netværksmøde, hvor alle børnene deltager. Mødelederen skal sammen med tovholderen lave et stort forarbejde med forældre og børn inden sådan et møde kan holdes. Tovholderen skal have en accept af forældrene, så børnene kan deltage. Der skal tales med børnene om mødet, og de skal have mulighed for at sige nej til at deltage, hvis de ikke vil. Til selve mødet kan børnene sidde ved et separat bord, hvor mødelederen, tovholderen eller familiens sagsbehandler kan tale med børnene. Forældre og netværk kan på den måde høre, hvordan børnene beskriver deres liv. Børnenes beskrivelser indgår dermed i forældrenes og netværkets overvejelser og beslutninger omkring, hvordan de bedst hjælper familien.

NETVÆRKS MØDER I HJEMMET

Som nævnt i Del I blev to netværksmøder med en familie afholdt i deres hjem. Dette kræver nogle ekstra forberedelser fra mødelederens side, hvor man overvejer fordele og ulemper ved at lede et møde i en situation, hvor man skal bevare den professionelle rolle samtidig med, at man er gæst. I vores overvejelser tog vi følgende i betragtning:

- Målgruppen, som er traumatiserede flygtningefamilier
- Gensidig mistillid mellem målgruppe og det danske system
- Forældrenes frygt for at projektgruppen har en skjult dagsorden

Dilemmaer for mødelederen, der skal lede et møde i et privat hjem, herunder:

- Anerkendelse af værten, der er forældrene i familien, samtidig med at mødelederen skal påtage sig:
 - Værtsrollen på mødet
 - At være mødeleder uden sko på (særligt i samarbejdet med muslimske familier)
 - Fastholdelse af konteksten for et konstruktivt møde frem for et møde, hvor konteksten bliver kaffe, kage og hygge

Som udgangspunkt er det positivt, at familien ønsker at deltage i netværksmøderne og byder mødedeltagerne velkommen i deres hjem. Ud fra målgruppen ved vi, at traumatiserede flygtningefamilier kan have mindre tillid til andre mennesker og vil være mere trygge ved at være i kendte omgivelser. Derfor giver netværksmøder i hjemmet en mulighed for at skabe tillid og mindre frygt. På sigt, når tilliden er skabt, kan mødet flyttes til neutrale omgivelser, hvis det er nødvendigt.

Mødelederen afklarer rollefordelingen med forældrene i hjemmet ved at tale om konteksten for mødet og være anerkendende og åben over for både familien og netværket i forhold til, hvor mødet skal holdes. Mødelederen takker forældrene for deres gæstfrihed, byder derefter *alle* velkommen på projektets vegne. Konteksten for mødet holdes ved at følge dagsordenen, som den er beskrevet tidligere.

HVEM SKAL LÆGGE UD TIL ET NETVÆRKS MØDE?

Når man som mødeleder kommer ude fra, kender man ikke netværket og har højst sandsynlig ikke mødt forældrene endnu. Mødelederen skal derfor have afholdt et formøde med tovholderen, som giver mulighed for at forberede, hvem der skal sige noget i starten og i slutningen af mødet. Det kan være en god idé ikke at have lagt sig fast på noget, da den person, man forestiller sig skal lægge ud på mødet ikke nødvendigvis ønsker at være den første. Som en

tommelfinger regel kan man inden mødet tale med forældrene om, hvorvidt de ønsker at lægge ud. Det ønskede kun én forælder i dette projekt. Der er forskellige strategier, som mødelederen kan benytte sig af i de overvejelser, der skal gøres. Beslutningerne om, hvem der skal starte, skal ofte tages meget hurtigt, når mødelederen har mødt de enkelte i netværket. Er der beslutningstagere med til et netværksmøde eksempelvis en skoleinspektør, socialrådgivere eller sagsbehandlere, kan det være fornuftigt at vente med at høre dem til allersidst. De har således haft mulighed for at høre alle beskrivelserne og er i stand til at danne sig et helhedsbillede af, hvad familien har brug for, og hvad de kan bidrage med.

Til det første netværksmøde kan man vurdere ud fra netværkets nonverbale sprog, hvem der skal starte. Der kan være deltagere, der med deres kropssprog signalerer modstand eller skepsis omkring mødet, og der kan være nogle, som skal gå tidligt. Andre har måske ventet i lang tid på, at der skal ske noget omkring familien og har forberedt sig grundigt. Disse kan have beskrivelser, der går flere år tilbage og derfor er meget lange. For mødelederen er der mange ting i spil og det er en vurdering til hvert møde, hvem der skal lægge ud. Hvis der er nogen, som skal gå tidligt, er det altid vigtigt, at de bliver hørt først. Som udgangspunkt kan det have en god effekt at starte ved dem, der signalerer mest modstand, da modstanden kan blive opløst ved, at de bliver hørt og får tid. Andre gange kan det være mest fornuftigt at vente, da de således kan blive observerende på mødet og komme til orde, når de har hørt, hvad de andre mener. Som mødeleder kan det have en positiv effekt at nævne de fælles mål for mødet, som blandt andet er samarbejde og at tiden, der bruges, er en god investering for arbejdet i fremtiden.

TIDEN

Det er vigtigt at være opmærksom på at sætte tid nok af til møderne. Når et netværk, der har travlt på deres arbejdsplads har brugt tid på at forberede sig på mødet, skal alle også få tid til at blive hørt. Til netværksmøder, hvor der bruges tolk, skal der beregnes mere tid. Netværksmøderne i dette projekt blev udvidet fra to til tre timer. Det lægger et pres på mødelederen, når der ikke er tid nok. Det betyder, at man skal lave en prioritering af, hvad der er vigtigt at tale om samtidig med, at man skal sørge for, at alle føler sig hørt.

PAUSER

Pauserne er vigtige at overholde, så tolken er i stand til at bevare koncentrationen og opmærksomheden under hele mødet. Samtidig kan pauserne være nødvendige for at forældrene kan være til stede under hele mødet. Når der arbejdes med torturoverlevende og traumatiserede forældre, kan der være tale om, at flere har smerter og fysiske problemer, der kan gøre det vanskeligt for dem at sidde ned i længere tid. I projektet prioriterede vi i den forbindelse at holde ekstra pauser, så det var muligt for forældrene at deltage til møderne.

Pauserne kan for deltagerne bruges til at lære hinanden nærmere at kende, hvilket på sigt kan have en positiv effekt. Samtidig skal alle gøres opmærksomme på, at hvis der bliver indgået aftaler uden om forældre og resten af netværket i pauserne, kan dynamikken gå ud af møderne og nogle vil sidde med en viden, som andre ikke er en del af. Dermed kan netværket komme til at modarbejde hinanden i stedet for at samarbejde. Ifølge Seikkula (2005), bør mødelederen i starten af netværksmødet opfordre til at uenighed kommer frem *på mødet*, og at den enkeltes synspunkt er vigtig for at løse de problemer, der er. Det skal være tydeligt for alle, at det netop er i dette forum, at det er muligt at skabe udvikling og forandring.

AFBUD

Vi har i dette projekt ikke været ude for, at forældrene meldte afbud til netværksmøderne. Melder forældre afbud, bliver mødet flyttet, så de kan deltage. Dette kan være en vanskelig situation at stå i, hvis resten af netværket er kommet og har sat tid af til mødet. Her er det mødelederens opgave at beklage og forklare, hvorfor mødet ikke bliver holdt. Hvis mødet holdes

uden forældrene, er de ikke med i de processer og aftaler, der bliver lavet på deres egne og børnenes vegne. Det kan betyde, at forældre og netværk fortsætter med at have en oplevelse af at modarbejde hinanden.

TOLKNING

Inden et netværksmøde påbegyndes er det vigtigt, at mødelederen laver nogle aftaler med tolken om, hvordan tolkningen skal foregå. Vi har erfaret, at tolken ikke skal sidde imellem forældrene, men ved siden af den ene, så han/hun kan kigge på dem begge to. Sidder tolken i midten, skal han/hun kigge fra den ene til den anden. Det er meget vigtigt, at mødelederen nævner tolkens tavshedspligt, så familien ved, at de kan have tillid til tolken. Mødelederen skal desuden gøre netværket opmærksomt på, at de skal tage hensyn til, at tolken skal nå at tolke *alt* (se også Del I: 18). Tolken skal vide, at hvis forældrene har en indbyrdes samtale, skal dette tolkes, så alle kan forstå, hvad der foregår.

APPENDIKS

Appendiks: Forsknings- og evalueringsmetode

I det følgende gennemgår vi de kvalitative forskningsmetoder, der er brugt i projektet i Karlebo samt metoderne til slut-evalueringen af interventionen med netværksmøderne.

Forskningsdelen i projektet har fokuseret på mødet mellem flygtningefamilier og medarbejdere i det danske kommunale system. Undersøgelsens formål har været at besvare og indkredse følgende spørgsmål:

- Hvordan foregår interaktionen mellem forældrene og en given fagperson/faggruppe omkring børnene?
- Hvilke hovedtemaer og mønstre er der i forældrenes og de professionelle forestillinger og fortællinger om hinanden?
- Hvilke hovedtemaer er der i forældrenes og de professionelle fortællinger om sig selv?
- Hvordan er samarbejdet imellem de professionelle?

Undersøgelsen blev foretaget i hele interventionsperioden fra september til juni 2006. Den skulle understøtte forståelsen af parternes problemer og relation inden for den kommunale kontekst før, under og efter netværksmøderne.

UNDERSØGELSESPOPULATION

I den kvalitative undersøgelse deltog forældrene fra de fem flygtningefamilier, som også deltog i interventionen med netværksmøder. Derudover deltog alle de professionelle, som udgjorde de relevante netværk for de fem familier: 2 praktiserende læger, 2 skoleinspektører og 1 viceinspektør, 12 lærere, 2 SFO-ledere, 2 pædagoger, 1 familiebehandler, 1 skolepsykolog, 3 socialrådgivere (børn- og ungeafdelingen), 4 rådgivere fra Jobhuset (arbejdsmarkedsafdelingen), 5 pensionsrådgivere (Social- og Arbejdsmarkedsafdelingen), 2 støttekontaktpersoner, 1 ungevejleder, 1 ungekonsulent, 3 politibetjente samt 1 SSP-medarbejder.

DATAINDSAMLING

Alle interviews og den deltagende observation blev gennemført af antropolog og forskningsassistent Mette-Louise Johansen, der også fungerede som tovholder og bisidder i projektet. De første uformelle samtaler med forældrene blev gennemført af antropologen sammen med familiebehandler Tina Mouritsen, der fungerede som mødeleder på de fleste af netværksmøderne. Dette gav mulighed for en drøftelse af familierne fra flere perspektiver.

SEMISTRUKTUREREDE INTERVIEWS

Før og under netværksmøderne blev der foretaget individuelle semi-strukturerede interviews (Bernard 1995: 209) med forældrene, politiet, en støttekontaktperson, en mindre gruppe lærere og socialrådgiverne i Rådgivningscentret. Disse interviews tog udgangspunkt i interviewpersonernes forhold til familierne/barnet, samarbejdet med andre institutioner samt forventninger til netværksmøderne. Derudover blev interviewpersonerne spurgt ind til deres arbejde og hvilke foranstaltninger, der var lavet på barnet/familien.

Interviews med socialrådgiverne fulgte en interviewguide, som satte fokus på deres kendskab til familiernes sociale og familiære netværk samt børnenes og forældrenes problemer og

ressourcer. Derudover blev socialrådgiverne spurgt, om de ville definere familiernes professionelle netværk, hvilket blev sammenholdt med forældrenes egne definitioner af netværket. Herved kunne vi se, om der var diskrepans i deres synspunkter. Endelig blev socialrådgiverne spurgt om deres egne faglige overbevisninger i arbejdet med flygtninge og deres samarbejdsrelationer i kommunen.

Lærergruppen blev interviewet efter første netværksmøde med henblik på at få indblik i faggruppens hverdag med børnene og deres oplevelse af forældresamarbejdet. Interviewet tog form som et mere løst struktureret fokusgruppe-interview (se Schensul 1999), idet der skulle være plads til refleksion mellem lærerne. Interviewet omhandlede lærernes overbevisninger om forældreansvar, skolens ansvar, deres klassifikation af tosprogede familier og traumatiserede flygtningeforældre og deres relation til samarbejdspartnere i kommunen.

Politiets Karlebogruppe blev interviewet én gang før og én gang under netværksmøderne med henblik på at indkredse udviklingen i og omfanget af ungdomskriminaliteten i kommunen samt formen på det tværfaglige samarbejde og politiets arbejdsstrategier.

Interviewet med støttekontaktpersonen blev foretaget for at opnå større viden om denne faggruppes arbejdsopgaver. Interviewet supplerede politiets beskrivelser af ungdomskriminaliteten i området og gav os samtidig konkret viden om en specifik konfliktepisode med den unge, som personen arbejdede med.

Alle interviews med de professionelle blev båndoptagede og transskriberede umiddelbart bagefter.

Interviews med forældrene var strukturerede efter en interviewguide med et skema til kortlægning af familiens mulige kontakter i det kommunale system samt deres nærmeste familierelationer. Under udfyldelsen af skemaet blev der vekslet mellem interviewguiden og nogle åbne og semi-strukturerede spørgsmål fra en anden interviewguide. Denne åbnede op for forældrenes kvalitative beskrivelser af deres sociale og professionelle netværk. Interviewene blev dokumenteret med udførlige noter på forældrenes udtalelser, hvilke blev skrevet ind på computer og citeret så empiri-nært som muligt samme dag (se Emerson, Fretz and Shaw 1995: 39-42). Det har været et succeskriterium i projektet at kortlægge familierelationerne til de fem familier, således at både deres *sociale* såvel som professionelle netværk blev definerede. Familierelationerne er blevet afdækket til socialrådgiverne i Rådgivningscentret i Karlebo Kommune, men er ikke taget med i denne rapport af hensyn til familiernes anonymitet.

UFORMELLE ETNOGRAFISKE SAMTALER

Vores første kontakt med forældrene blev foretaget som en *uformel samtale* (Spradley 1980: 123) med henblik på at høre om familierne og informere om netværksforløbet. Samtalen var helt åben og uden en interviewguide.

Under interventionsperioden med netværksmøderne blev der løbende foretaget uformelle samtaler både med forældrene og de professionelle. Det skete i situationer, hvor vi blev ringet op af parterne omkring specifikke episoder/problemer eller selv kontaktede parterne for at spørge ind til specifikke problemstillinger/temaer eller arbejdsprocesser. Disse samtaler blev fulgt op med uddybende ustrukturerede interviews, såfremt de relaterede sig til ungdomskriminalitet og forebyggelse.

DELTAGENDE OBSERVATION

Gennem hele netværksperioden blev der foretaget deltagende observationer (Spradley 1980, Werner 1987) af mødet mellem de professionelle og familierne via en bisidder (Mette-Louise Johansen) til forældrene. Bisidderen deltog på forskellige møder i institutionernes regi og havde

mulighed for at notere, hvad der skete uden at blive inddraget for meget i samtalerne. Observationerne gav mulighed for at sammenholde parternes *beskrivelser* af deres handlinger og interaktion med, hvad de *reelt gjorde* i praksis.

Den deltagende observation skulle som udgangspunkt være deskriptiv (Spradley 1980: 73), hvor fokus er åbent og centreret om, ”*hvad sker der her, hvad er de centrale emner og hvem er de forskellige personer*”. I nogle situationer blev bisidderen dog involveret mere aktivt i samtalerne, blandt andet ved at blive bedt om at udtale sig om en forælder eller vurdere, hvorvidt foranstaltninger eller beslutninger var de rette for familien. Disse situationer bestod dermed af en høj grad af deltagende observation. Bisidderen forsøgte dog at begrænse situationerne ved at forberede deltagerne på, at hun ikke kunne udtale sig i rollen som bisidder.

LOGBOG OG NOTERINGER

En måde at observere institutionernes (særligt forvaltningernes) daglige procedurer på har været ved, at tovholderen førte *logbog* (Bernard 1995: 184, Sanjek 1990:99). Logbogen blev ført fra første kontakt med kommunen til sidste evalueringsinterview med deltagerne. Den gav et indblik i, hvornår tovholderen blev kontaktet af hvem, hvordan, hvornår tovholderen selv tog kontakt – og fik kontakt – til deltagerne, og hvad de uformelle etnografiske samtaler omhandlede. Logbogen gav til sidst et billede af tid og rum i procedurerne samt muligheden for kontakt institutionerne imellem.

Samtidig blev der taget *etnografiske feltnoter* af alle møder som bisidderen/tovholderen deltog i (se Emerson, Fretz and Shaw 1995, Sanjek 1990). Noterne blev udarbejdet i situationerne med så direkte citater af parternes udtalelser som muligt for at undgå senere misfortolkninger af parternes samtaler. De meget empiri-nære noter var mulige at lave, fordi tolkningen giver ekstra pauser i samtaler på møderne.

Alle udtalelser og samtaler på netværksmøderne blev derudover skrevet direkte ind på computer under møderne. Det ville umiddelbart have været nemmere at båndoptage møderne, men på grund af deltagerantallet ville kvaliteten af lydoptagelserne blive forringet. Derfor blev alle netværksmøder noteret direkte.

Noterne fra logbogen, fra netværksmøderne og fra den deltagende observation blev behandlet i databehandlingsprogrammet *Nvivo* sammen med vores interviews og samtaler.

VALIDITET

En måde at finde validitet i de kvalitative data på, er at indsamle og beskrive data i dybden, så der opstår et *måtningspunkt* omkring den (se Lincoln and Guba 1985: 292). Det opnås primært ved, at man under indsamlingen af data får testet og gentaget væsentlige udtalelser og handlinger, indtil der fremgår et mønster på tværs af enkeltpersoner eller enkeltsituationer. De *cases* vi har bearbejdet i rapporten er således nogle situationer eller udtalelser, som er *sigende* for en række af samme slags, vi har hørt og oplevet undervejs i projektet.

Samtidig er måtningspunktet opnået, når der ikke kommer mere nyt i forhold til det overordnede mønster. Det opnås ved at *triangulere* data fra interviews med data fra observationer og teori eller andre undersøgelser, som kan perspektivere og uddybe data (Kvale 1996: 242; Lincoln and Guba 1985: 306). I de kvalitative data findes der selvfølgelig nuancer og afvigelser fra det generelle billede, men som læseren sandsynligvis vil opdage i vores beskrivelser af de fem familier, så falder disse nuancer ofte inden for samme diskursive ramme. Om forældrenes væsentligste fokus eksempelvis ligger på datterens badning eller sønnens varetægtsfængsling gør ingen forskel i forhold til at forældrene fortolker problemerne i forhold til ”racisme”.

Vi har valgt at fremstille de fem familiers netværksproces detaljeret og dybdegående i bestræbelserne på at tydeliggøre deres og netværkenes sti igennem interventionsprocessen. På samme måde har vi i manualen og værktøjskassen valgt at give en detaljeret og erfaringsbaseret beskrivelse af tovholderens og mødelederens faglige sti igennem processen (se Selmer 1998). Beskrivelserne skal danne grundlag for validiteten i vores anbefalinger, konklusioner og analyser.

Rapporten er blevet kommenteret af og diskuteret med en styregruppe i Karlebo Kommune, således at data og dataanalysen også er blevet tjekket af medlemmer i undersøgelsesfeltet (se også Lincoln and Guba 1985: 314).

ANALYSE

Den kvalitative analyse er en vedvarende proces, der først stopper, når den sidste side i den endelige rapport er skrevet. Først igennem skriveprocessen bliver den større sammenhæng mellem forskellige ”*collections of crunched data*” overskuelig (LeCompte and Schensul 1999: 3-6). Analysen har således været en vedvarende proces fra projektets begyndelse til afrundingen af denne rapport.

Analyseprocessen har også fulgt trianguleringen af metoder i dataindsamlingsperioden, hvor data har fordret spørgsmål, der gav ny data osv. Samtidig har analysen været en del af en ”*runddans*” (Wadel 1991: 127-158) mellem metode, data og teori. Den teoretiske del af denne proces har haft til formål at begrebsliggøre nogle af de praksisser, der foregik i mødet mellem forældrene og de professionelle eller de professionelle imellem. Samtidig er det teoretiske afsæt brugt i kategoriseringen af data.

For at skabe overskuelighed i vores data, har vi brugt det kvalitative databehandlingsprogram Nvivo. Omkring midtvejs i netværksprocessen gennemgik vi alle noter fra interviews, samtaler, netværksmøder og bisidderobservationer i Nvivo med henblik på at finde nogle overordnede temaer. Disse temaer fik overskrifter og blev til kategorier, som vi indsamlede ny data i forhold til. Den tematiske kodning løsriver en del af et interview eller en note fra sin oprindelige kontekst og sætter den ind i en relevant tematisk sammenhæng. Denne bevægelse kan betegnes som en del af en analytisk proces. I analyseprocessen er vi vendt tilbage til kodningen efter slut-evalueringen, hvor vi har kigget på, om vores kategorier skulle udvides, specificeres eller slettes. Under skriveprocessen af rapporten har vi taget udgangspunkt i de analytiske kategorier, men er også vendt tilbage til de oprindelige interviews for at undersøge udtalelserne i deres kontekst.

DEN AFRUNDENDE EVALUERING

Der blev foretaget en afrundende kvalitativ evaluering af interventionen med netværksmøderne i Karlebo Kommune. Evalueringen blev foretaget med alle de professionelle deltagere i de fem netværk samt med de fem forældrepar. Evalueringen er foretaget af antropolog Mette-Louise Johansen, som stod for den kvalitative undersøgelse. Formålet med evalueringen har været at finde ud af, om deltagerne oplevede forandringer i interventionsprocessen i forhold til børnenes adfærd og deres indbyrdes samarbejde (det vil sige det tværgående samarbejde, forældresamarbejdet og familiernes samarbejde med institutionerne).

Evalueringen blev foretaget med semi-strukturerede interviews (Bernard 1995: 209). Der blev udformet en interviewguide, som blev brugt til alle de professionelle og en interviewguide til forældrene, som kun varierede lidt i spørgsmålene om familien. Begge interviewguides rettede sig mod temaerne:

- Netværksmøderne
- Vidensdeling og beslutninger

- RCT's rolle
- Familiens og børnenes udvikling i interventionsperioden
- Samarbejdet

Spørgsmålene var åbne og eksplorative, så alle deltagere kunne beskrive deres egne oplevelser af netværksprocessen og lægge vægten på de aspekter, som de hver især tillagde mest betydning.

SEMI-STRUKTUREREDE EVALUERINGSINTERVIEWS

Interviews med *forældrene* blev foretaget med tolk i deres hjem over to-tre timer. Vi integrerede de temaer, vi havde hørt forældrene lægge vægt på i løbet af projektet for at indkredse, om der var sket forandringer. Det gjorde sig blandt andet gældende omkring deres fortolkninger og oplevelser af ”racisme”. Samtidig spurgte vi ind til, hvordan børnene havde reageret i hjemmet i forhold til netværksmøderne og forældrenes samarbejde med de forskellige institutioner. Vores interviews var eksplorative og åbne, men strukturerede efter interviewguiden om interventionen.

Interviews med *socialrådgiverne* i Rådgivningscentret (børn- og ungeområdet) blev foretaget individuelt på deres kontor over ca. to timer. Nogle af de problemer, som forældrene havde beskrevet omkring tiden og procedurerne i sagsbehandlingen, blev vendt med socialrådgiverne for at få deres synsvinkel frem. Samtidig lagde vi vægt på udviklingen i familien for også at høre, om socialrådgivernes opfattelse af forældrene og de unge/børnene havde ændret sig.

FOKUSGRUPPEINTERVIEWS

Interviewet med *Karlebogruppen* (nærpolitiet) blev foretaget som et lille semi-struktureret fokusgruppeinterview (se Schensul 1999) med to betjente. Det fandt sted på RCT over ca. to timer. Der blev taget udgangspunkt i interviewguiden, men givet plads til refleksion og diskussion mellem betjentene. Vi havde løbende haft flere samtaler og interviews med politiet, ligesom vi havde haft med socialrådgiverne, hvorfor evalueringen gav yderligere fordybelse i nogle af de aspekter, som betjentene tidligere havde omtalt.

Interviewet med *pædagoggruppen* blev ligeledes foretaget over to timer og med to medarbejdere i en udvalgt institution. Interviewet tog udgangspunkt i samme interviewguide som med de andre faggrupper og gav os et uddybende indblik i, hvordan denne faggruppe havde draget nytte af netværksprocessen i deres daglige arbejde.

Derudover foretog vi fokusgruppeinterviews (ibid) med *to lærergrupper* i projektet. Det viste sig at være en utilstrækkelig metode i forhold til at få hver enkelts oplevelse af forløbet. Fokusgruppeinterviews er gode til at få reflekteret og diskuteret nogle temaer. De data, der uddrages, er præget af at være blevet konstrueret i – og på baggrund af – dialogen mellem bestemte interviewpersoner. I denne sammenhæng var det ikke en fordel, fordi vi ønskede at få nuancerne frem i hver enkelt lærers mening om processen. Nogle lærere endte med at sige meget lidt, og vi havde oplevelsen af, at meget gik tabt, fordi gruppen søgte konsensus. Således blev nogle læreres tilfredshed/utilfredshed med forskellige aspekter mere dominerende end andre læreres, hvilket ikke gav et reelt billede af deltagernes mening. Samtidig var det vanskeligt at fastholde interviewpersonernes fokus på netværksprocessen og møderne, idet de gik ind i diskussioner om enkeltsager fra møderne igen. Vi valgte derfor at foretage individuelle interviews med de resterende tre lærergrupper.

SEMI-STRUKTUREREDE TELEFONINTERVIEWS

Interviews med de *tre sidste lærergrupper* og *resten af netværksdeltagerne* (pensionsrådgiverne, rådgiverne i Jobhuset, de praktiserende læger, støttekontaktpersoner, ungevejledere osv.) blev foretaget som *telefoninterviews* over ca. en time. Dette var både en informativ og effektiv måde at indsamle data på. Intervieweren sad med head-set på, hvilket gav mulighed for at skrive interviewpersonernes udtalelser direkte ind på computeren under samtalen og alle deltagerne var meget fokuserede på at svare på spørgsmålene. Det vil sige, at al ”udenomssnak” blev begrænset. Tid og dato for telefoninterviewet blev aftalt med alle deltagerne på forhånd og de fik tilsendt interviewguiden inden samtalen.

LITTERATUR

- Allégårdsprojektet (2004). *Håndbog i arbejdet med anbragte etniske minoritetsunge og deres familier*. Frederiksberg: Ungdomscentret Allegården < www.projekt.allegaarden.dk >
- Asmussen, I (2004). *Etniske grupper: kriminalitet og forebyggelse*. København: Det Kriminalpræventive Råd < <http://arkiv.dkr.dk/pdf/etniskegrupper.pdf> >
- Bateson, G (1972). *Steps to an ecology of mind*. Ballantine Books: New York.
- Barth, F (1966). *Models of Social Organization*. Royal Anthropological Institute. Occasional paper No. 23. Glasgow: The University Press.
- Barth, F (1969). *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. Oslo: Bergen-Oslo Universitetsforlaget.
- Barth, F (1989). The Analysis of Culture in Complex Societies. *Ethnos*, 54: III-IV.
- Barth, F (1993). *Balinese Worlds*. London: The University of Chicago Press.
- Barth, F (1995). Other Knowledge and Other Ways of Knowing. *Journal of Anthropological Research*, 51, (1).
- Bauman, Z (2001). *Modernitet og Holocaust*. København: Hans Reitzels forlag.
- Bekendtgørelse af Lov om Social Service. Lovbekendtgørelse nr. 1187 af 7. december 2005, Socialministeriet. Lovtidende A 2005 side 9600
- Bek-Pedersen, K og Montgomery, E (2006). Narratives of the Past and Present: Young Refugees' Construction of a Family Identity in Exile. *Journal of Refugee Studies*, 19, s 94-112.
- Bek-Pedersen, K og Montgomery, E (2004). Fra flygtningebarn til menneske. *Information om Indvandrere*. Center for Mellemostudier, Odense: Syddansk Universitet, 8 (1), s. 22-25.
- Berliner, P og Refby, M H (2004). Community psykologi – en introduktion. I: Berliner, P (Red.) *Fællesskaber – en antologi om community psykologi*, (s. 15-36). København: Frydenlund Grafisk.
- Bernard, R H (1995). *Research Methods in Anthropology. Qualitative and Quantitative Approaches*. California: AltaMira Press.
- Cecchin, G (1987). Hypothesising, Circularity and Neutrality Revisited: An Invitation to Curiosity. *Family Process*, 26, p. 405-413.
- Cruikshank, B (1999). *The Will to Empower: Democratic Citizens and Other Subjects*. London: Cornell University Press.
- Elsass, P (1995). *Torturoverleveren. Psykoterapi af den traumatiserede flygtning*. København: Gyldendal.
- Elsass, P. (2003). *Kulturpsykologi*. København: Gyldendal.

- Emerson, R M, Fretz, R I and Shaw, L (1995). *Writing Ethnographic Fieldnotes*. Chicago: University of Chicago Press.
- Familieværkstedet Bülowvej (2000). *Familieværkstedet Bülowvej: En introduktion til teori og metode*. Frederiksberg: Familieværkstedet Bülowvej < <http://www.fv33244020.dk/> >
- Goffman, E 1997 [1967]. *Anstalt og Menneske: Den totale institution socialt set*. København: Jørgen Paludan Forlag.
- Goffman, E (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. London: Penguin Books.
- Goldson, B and Muncie, J (eds.) (2006). *Youth Crime and Justice: Critical Issues*. London: Sage Publications.
- Gordon M A (2001). Domestic violence in families exposed to torture and related violence and trauma. In Gerrity E T, Keane T M, and Tuma F, (eds). *The Mental Health Consequences of Torture*, (p. 227-245). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Hacking, I (1999). *The Social Construction of What?* London: Harvard University Press.
- Hall, A D og Fagen, R E (1956). Definition af System. *General Systems*, 1: 18-28.
- Hastrup, K (1992). *Det antropologiske projekt – om forbløffelse*. København: Gyldendal/Intro.
- Herzfeld, M (1993). *The Social Production of Indifference: Exploring the symbolic Roots of Western Bureaucracy*. Chicago: The University Press of Chicago.
- Jenkins, R (1997). *Rethinking Ethnicity, Arguments and Explorations*. London: Sage Publications.
- Jespersen, S B og Ansel-Henry, A (2003). *Konflikt på gadeplan – Når etnisk minoritetsungdom og politiske mødes*. Roskilde: Center for Ungdomsforskning < www.cefu.dk/forskning/unge_og_marginalisering/konflikt_paa_gadeplan/ >
- Johansen, M-L E (2003). *Fortolkninger og anvendelser af begrebet 'traume'*. Upubliceret feltrapport, Afdeling for Etnografi og Socialantropologi, Aarhus Universitet.
- Johansen, M-L E (2004). *Post-Traumatic Stress Disorder mellem lovgivning, videnskab og praksis*. Upubliceret speciale, Afdeling for Etnografi og Socialantropologi, Aarhus Universitet.
- Järvinen, M og Mik-Meyer, N (2003). *At skabe en klient – institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kvale, S (1996). *InterViews. An Introduction for Qualitative Research Interviewing*. California: Sage Publications.
- Lang, W P, Little, M and Cronen, V (1990). The Systemic Professional Domains of Action and the Question of Neutrality. *Human Systems*, 1:39-55.
- LeCompte, M D and Shensul, J J (1999). *Analyzing and interpreting Ethnographic Data*. California: AltaMira Press.
- Lincoln, Y E og Guba, E (1985). Establishing Trustworthiness. I *Naturalistic Inquiry* (p. 289-331). California: Sage.
- Maturana, H R and Varela, F J (1987). *Kundskabens træ*. Århus: Ask.

- Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration (2005). *Årbog om udlændinge i Danmark 2004 – Status og udvikling*. København: MFII.
- Montgomery, E (2000). *Flygtningebørn*. København: Psykologisk Forlag.
- Montgomery, E (2004). Tortured Families: A Coordinated Management of Meaning Analysis. *Family Process*, 43:349-371.
- Montgomery, E (2005). Traumatiserede flygtningefamilier. *Månedsskrift for Praktisk Lægegerning*, 83:71-82.
- Palazzoli, M S Boscolo, L, Cecchin, G and Prata, G (1980). Hypothesizing-Circularity- Neutrality: Three Guidelines for the Conductor of the Session. *Family Process*, 19, (1):3-12.
- Rønsbo, H (2004). Fællesskaber i antropologien. I: Berliner, P (Red.) *Fællesskaber – en antologi om community psykologi* (s. 37-51). København: Frydenlund Grafisk.
- Seikkula, J (2005). *Åpne samtaler*. Helsingfors: Tano Aschehoug.
- Selmer, B (1998). *Overvejelser om gyldighed og etnografisk metode*. Arbejdsrapport, Afdeling for Etnografi og Socialantropologi, Aarhus Universitet.
- Sanjek, R (1990). *Fieldnotes: The Making of Anthropology*. Ithaca: Cornell University Press.
- Schensul, J J et al. (1999). *Enhanced Ethnographic Methods (Ethnographer's Tool Kit)*. London: Sage.
- Socialministeriet (2005). *Hvad må du sige? Udveksling af fortrolige oplysninger i forebyggende tværfagligt samarbejde om børn og unge*. København: Glumsø Bogtrykkeri A/S.
- Spradley, J (1980). *Participant Observation*. New York: Holt, Rinehardt and Winston.
- Sundet, R (1988). Objektivitet i parentes. Presentasjon av og betraktninger rundt Humberto Maturanas arbeider. *Fokus*, 1:6-18.
- Søndergaard, P S (1998). *Den hårde kerne – om bander og kriminelle grupper af unge*. Århus: CDR-Forlag.
- Tjersland, O A (1989). Fra univers til multiverser-og tilbage igjen. *Fokus*, 1:3-13.
- Turner, S (red.) (2004). Vrede Unge Mænd? Globalisering, marginalisering og mobilisering. *Den Nye Verden*, København: DIIS < www.diis.dk >
- Undervisningsministeriet (2002). *Regler og pligter i folkeskolen*. København: Undervisningsministeriet.
- Undervisningsministeriet (2003). *Skolens rummelighed – fra idé til handling*. København: Undervisningsministeriet.
- Wadel, C (1991). *Feltarbeid i egen kultur*. Flekkefjord: Seek.
- Weber, M (1958). Bureaucracy. I Gerth, H H and Wright M C. *From Max Weber: Essays in Sociology* (p. 196-244). New York: Oxford University Press.
- Werner, O and Schoepfle, M G (1987). Observation. I Werner, O and Schoepfle M G. *Systematic Fieldwork*, (p. 257-288). London: Sage.

Ølgaard, B (2004). *Kommunikation og økomentale systemer, en introduktion til Gregory Batesons forfatterskab*. København: Akademisk Forlag.

Samarbejde om børn

Tilbud til flygtningefamilier, skolerne og kommunen.

Samarbejde om børn

Rehabiliterings- og Forskningscentret for Torturofre (RCT) er en institution, som arbejder for familier og enkeltpersoner, der er flygtet fra krig, tortur eller organiseret vold. Som en del af RCT's arbejde tilbyder vi at støtte flygtningefamilier med børn i alderen 8-14 år til et godt samarbejde med kommunen om børnenes fremtid. I samarbejde med Karlebo Kommune vil vi gerne invitere jer til at deltage i tilbuddet.

Tilbuddet giver jer:

- Mulighed for at fortælle om jeres egen oplevelse af jeres børn.
- Mulighed for at jeres stemme bliver hørt, når det handler om jeres børns trivsel og glæde.
- Information om jeres børn i skolen, skolefritidsordningen og i fritiden.
- Fællesskab mellem skolen, sagsbehandleren, fritidsordningen og andre institutioner, når de arbejder for jeres børns fremtid.

Tilbuddet indeholder:

- **Tilbud om interviews med kontaktperson fra RCT**

Før netværksmøderne vil vi meget gerne tale med jer, så vi lærer jer at kende. Når I har meldt jer til tilbuddet, vil I blive kontaktet af RCT for at aftale en samtale. Til samtalen vil vi gerne høre om jeres oplevelse af institutionerne i kommunen, jeres børn og jeres baggrund. Vi vil også fortælle jer meget mere om os selv og om tilbuddet.

Efter netværksmøderne vil vi gerne tale med jer igen for at høre om tilbuddet har levet op til jeres forventninger og om I har fået et godt samarbejde med kommunen.

- **Tilbud om Netværksmøder**

Netværksmøder mellem jer som forældre og personer i de kommunale institutioner, som arbejder med og for jeres børn.

Netværksmøderne bliver holdt af en familiebehandler fra RCT.

- **Tilbud om bisidder**

Vi tilbyder at tage med jer, hvis I bliver indkaldt til møder hos jeres socialrådgiver, skolen, skolepsykologen eller andre institutioner, så længe I er med i dette tilbud. Vi deltager som observatører på møderne.

Om Rehabiliterings- og Forskningscentret for Torturofre (RCT):

RCT er en selvejende institution, der er uafhængig af partipolitik.

RCT behandler flygtninge, der har overlevet tortur og krig eller er flygtet fra organiseret vold.

Vi forsker samtidig i årsagerne til krig og tortur og de følger, det medfører. RCT har erfaring med familiebehandling og netværksmøder mellem flygtningefamilier og det danske system.

RCTs arbejde bygger grundlæggende på respekt for menneskerettigheder og på det enkelte menneskes værdighed og integritet. Derfor er det RCTs erklærede mål at medvirke til at lindre menneskelig lidelse og følgerne af tortur – både for det enkelte individ, familiemedlemmer og for hele lokalsamfund. RCT ønsker også at være med til at forebygge tortur. Det sker bedst ved at forsøge at ændre de mekanismer, som ligger bag torturen i de enkelte lande. Ved at forebygge tortur sikres også respekt for menneskerettigheder, social retfærdighed og en udvikling, hvor mennesker ikke lider.

Praktiske oplysninger:

Hvordan melder vi os til tilbuddet?

I melder jer til hos jeres socialrådgiver ved den samtale hvor han eller hun informerer jer om det. I har også mulighed for at overveje jeres deltagelse. I vil blive kontaktet af en kontaktperson fra RCT.

Hvor afholdes netværksmøderne?

Vi holder netværksmøderne i uforstyrrede lokaler i Ungecenteret.

Hvornår afholdes møder?

Det første netværksmøde bliver holdt i starten af oktober, og vi slutter det med at aftale en dato for næste møde.

Tolke:

Der er altid tolk på netværksmøderne og vores samtaler med jer.

Kontaktperson på RCT:

Mette-Louise Johansen

Telefon til receptionen: 33 76 06 00

Familiebehandler fra RCT på netværksmøder:

Tina Mouritsen

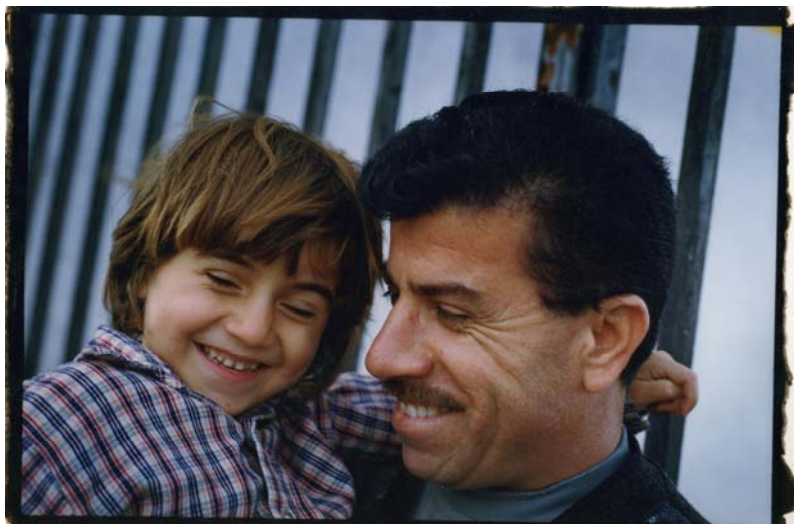

Foto: Willi Hansen

Inddragelse, deltagelse og samarbejde i forebyggelsen af ungdomskriminalitet og vold

Metodeudviklingsprojekt mellem Karlebo Kommune og Rehabiliterings- og Forskningscentret for Torturofre 2005-2006

Karlebo som "et godt eksempel"

Projektet "Inddragelse, deltagelse og samarbejde i forebyggelse af ungdomskriminalitet og vold" er ment som et fagspecialiseret tilbud til alle institutioner, der arbejder med og omkring udsatte børn i traumatiserede flygtningefamilier i boligområderne Egedalsvænge og Islandshøjparken i Karlebo Kommune.

Projektet skal kunne lette og løfte det arbejde, der ligger i at kommunikere og samarbejde såvel med familierne som internt institutionerne imellem.

Projektet er et metodeudviklingsprojekt som består af

- Kvalitative interviews
- Netværkskonsultationer mellem familierne og kommunale aktører
- Evalueringsinterviews
- Bisidderfunktion, der er beregnet til observation af familiernes kommunikation

Metodemodellen vil blive formidlet i en rapport, som beskriver metoderne og giver anvisninger til at arbejde med dem. Det er meningen, at metodemodellen skal kunne overføres til andre danske kommuner med boligområder med høj koncentration af flygtninge/indvandrere, hvor den skal bruges i forebyggelsesarbejdet mod ungdomskriminalitet og vold.

Vi vil gerne frem til, at Karlebo Kommune bliver et godt eksempel for andre kommuner i denne metodeudviklingsproces.

Medarbejdernes roller, ressourcer og tid

De medarbejdere, der har tilknytning til de udvalgte familier vil blive kontaktet i forbindelse med at deltage i projektet. Det indebærer:

1. Indledende interview med RCTs kontaktperson (ca. 1½ time)
2. Tre netværkskonsultationer med den enkelte familie (ca. 3 gange a 2 timer)
3. Midtvejsinterview med RCTs kontaktperson (ca. 1½ time)
4. Evaluerende interview med RCTs kontaktperson (ca. 1½ time)

Udgangspunktet er, at I skal flytte de møder, som I planlægger at afholde med familierne i tiden fra *primo oktober til ultimo marts* til at blive en del af netværkskonsultationerne.

Det vil sige, at den mødetid I ville have brugt på familierne i stedet bruges på netværkskonsultationerne. Gennem jeres ledelse vil I derudover få reorganiseret den ekstra tid, som I kan komme til at bruge på interviews.

Opstår der behov for møder med familierne udover netværkskonsultationerne vil vi meget gerne deltage som bisiddere for at få et indblik i familiernes kommunikationsmåde.

I får besked god tid i forvejen om dato og tidspunkt for de forskellige møder. Kan I ikke deltage ved et netværksmøde aflyser vi og finder en anden dag – alles tilstedeværelse er meget vigtig!

Successmål

- At flygtningenes familierelationer, netværk og problemområder er blevet kortlagt
- At der er opnået større gensidig information mellem familierne og de offentlige aktører
- At der er opnået større viden og sammenhæng mellem de involverede offentlige aktører
- At de involverede familier oplever større sammenhæng mellem og relevans af den professionelle indsats i forhold til familiens medlemmer

Bæredygtighed

Vi lægger meget vægt på, at projektet kan blive implementeret som brugbart og understøttende element i den daglige praksis, når vi trækker os ud af det i juli 2006.

Vi mener, at den vigtigste måde at sikre en sådan bæredygtighed på, er ved at både ledelsen og medarbejderne i de forskellige institutioner er med os hele vejen. Vi vil derfor meget gerne høre jeres mening og inddrage jeres viden i stort omfang under hele projektet.

Kontakt

Da tiltaget er et pilotprojekt afgrænses det til at henvende sig til 7-10 familier med børn i alderen 8-14 år, som har ældre udadreagerende eller kriminelle søskende.

Derfor er det ikke alle medarbejdere i de enkelte institutioner, vi får direkte kontakt til, men vi håber at høre jeres stemmer via de af jeres kollegaer, som involveres.

Alle er velkomne til at kontakte RCTs kontaktperson for information.

Projektgruppe på Rehabiliterings- og Forskningscentret for Torturofre:

Daglig projektleder og kontaktperson:
Antropolog Mette-Louise E. Johansen.
Direkte telefon: 33 76 05 83
Receptionen: 33 76 06 00
E-mail: mlj@rct.dk

Faglig leder:
Forskningschef, psykolog Edith Montgomery.
Direkte telefon: 33 76 05 82
Receptionen: 33 76 06 00
E-mail: em@rct.dk

Leder på netværkskonsultationerne:
Familiebehandler, socialpædagog Tina Mouritsen.
Direkte telefon: 33 76 05 62
Receptionen: 33 76 06 00
E-mail: tmo@rct.dk

Tolke:
Tolke fra RCT tilknyttes ad hoc til alle de møder, der implicerer flygtningefamilierne.

Rehabiliterings- og Forskningscentret for
Torturofre
Borgergade 13
Postboks 2107
Telefon: 33 76 06 00
www.rct.dk

Koordinator i Karlebo Kommune:

Socialfaglig konsulent Anne-Grete Nicolaisen.
Telefon: 45 17 55 67
E-mail: agn@karlebo.dk

Bilag 3

Att.:

Den

Kære

Vdr.: Familien X

Familien [familiens navn] deltager i et samarbejdsprojekt mellem Rehabiliterings- og Forskningscentret for Torturofre (RCT) og Karlebo Kommune, som har til formål at understøtte og sikre samarbejdet mellem flygtningefamilier og professionelle om forebyggelse af ungdomskriminalitet. I den forbindelse vil vi og familien gerne invitere dig til et netværksmøde:

[Dato og klokkeslæt]

Til dette netværksmøde vil RCT præsentere samarbejdsprojektet og ønsker i den forbindelse at få en mundtlig beskrivelse af, hvordan børnene har det fagligt og socialt.

Mødet finder sted på **[stedets adresse]**.

Hvis du er forhindret i at deltage, bedes du venligst kontakte [tovholderen] på tlf.: [...] eller e-mail: [...] snarest muligt, gerne tre dage før mødet. Du bedes medbringe kalender, da vi vil aftale en dato for 2. netværksmøde.

Vi glæder os til at se dig.

Inviterede mødedeltagere:

[Forældrenes navne]

[Fagpersonernes navne, institutioner og funktion i forhold til familiemedlemmerne]

[Tolke]